

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.12, april 2018

Ændret i version 1.13, november 2018

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredigørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Tilføjet indledning og punktkommentarer i version 1.13, november 2018

Ændret i version 1.13, november 2018

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1839 (SJ: 640)

R *Renskrift*, (SJ:)

Andre udgaver

US *Udvalgte Skrifter* 8

Teksten er etableret af Vanja Thaulow

Punktkommentarer og indledning er skrevet af Vanja Thaulow, redigeret af Else Riisager og Steen Tullberg

Tekstredigørelse er skrevet af Vanja Thaulow, redigeret af Klaus Nielsen og Henrik Yde

Tilsyn ved punktkommentarer og indledning ph.d. Jens Rasmussen

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

[[A:I] |US:209

Frisprog

mod

H. H. Hr. Biskop Mynsters Forslag

til en ny

Forordnet Alterbog.

af

Nik. Fred. Sev. Grundtvig,
Præst ved Helligaands-Hospitalet.

“Vi har ikke atter annammet en Trældomsaand.”

Kjøbenhavn 1839.
Forlagt af den Wahlske Boghandel.
Trykt hos C. Græbe & Søn.

[A:II] [A:III] |US:210

Forord.

For en Menneske-Alder siden betraadte *Mynster* og jeg, han som ung Præst i *Spjellerup* og jeg som Candidat, Forfatter-Banen med Indvendinger *mod* Biskop Bojsens Forslag til en *ny Alterbog*, og vi var Begge saameget paa den Gamles Side, at Ingen skulde ventet, Nogen af os vilde foreslaae dens Afskaffelse, medens det vilde være et Mirakel, om vi Begge skulde stemme derfor. Det bør derfor hverken undre Danske Læsere i Almindelighed eller Hr. Biskop *Mynster* i Særdeleshed, at jeg med al Flid tager vor gamle Alterbog i Forsvar, thi uagtet Hr. Biskoppen, som han selv bemærker¹, i Enkeltheder er blevet sig selv særdeles lig, er jeg dog i det Hele, trods alle Forvandlinger, blevet ved at være baade ham og mig selv ligere, [A:IV] og troer derfor endnu, som vi dengang Begge troede, at det var *ikke Alterbogen*, men Geistligheden, der trængde til at reformeres, og at det allenfalds nu er høist *ubetimeligt* at indføre en *ny Liturgi*².

Vil Man nu sige, at Omstændighederne har i den sidste Menneske-Alder saa mærkelig forandret sig, at hvad 1806 var høist ubetimeligt, nu godt kunde være det Modsatte, da indrømmer jeg det strax i langt større Udstrækning end Hr. Biskoppen, men paastaaer ligefuldt, at saavel 1839 som 1806 nytter det slet ikke hvor god Alterbogen er, naar Kirkerne er tomme, at hvor Kirke-*Tomheden* har *aftaget*, ønsker Man *ingen* ny Alterbog, og at hvor Man ønsker en Saadan, ønsker Man en ganske *Anden* end Hr. Biskop *Mynsters*, saa *hans* Forslag kunde vist aldrig være mere ubetimeligt end nu.

Men naar saa er, kan Man sige, hvorfor vil du da hvæsse Pen

mod et Forslag, der rimeligviis dør hen af sig selv, og derved end mere fortørne en Hædersmand, der nu ovenikiøbet er |US:211| din høie Foresatte, og |A:V|taaler vist ikke nødigere Modsigelse af Nogen end netop af dig?

Dette Spørgsmaal har jeg selv meget alvorlig forelagt mig og tygget Drøv paa det giennem flere Maaneder, uden at tage nogen Beslutning, og stundum syndes mig virkelig, min Taushed ved denne Leilighed vilde være forsvarlig undskyldt, deels ved *Forslagets* egen Beskaffenhed, deels ved det spændte Forhold mellem Hr. Biskoppen og min Ringhed, og endelig ved den Omstændighed, at jeg for *fem* Aar siden med Flid har afhandlet Spørgsmaalet om en *ny Alterbog*, og udtrykkelig stemt *imod* hvad nu er Hr. Biskoppens Forslag³, saa har Man ikke ændset min Stemme, da den aabenbar *blot* var *mod Sagen*, vil Man det rimeligviis langt mindre nu, da Mange kan tænke, den er mest *mod Personen*.

Da jeg nu desuden under alle Livs-Stillinger har havt særdeles Sky for at optræde i Modsætning til en Mand, jeg fra min tidlige Ungdom saae op til med Høiagtelse, og altid inderlig ønskede at stemme med, saa vilde jeg udentvivl tiet, hvis jeg ikke paany var blevet *Embedsmand* i Statskirken; men uaget |A:VI|dette gør mig Modsætningen dobbelt ubehagelig, fandt jeg dog omsider, den gjorde mig samme til ubetinget Pligt, da jeg *aldeles* misbilliger Hr. Biskoppens Forslag, og da han ikke blot *selv* skal have *Forsædet* ved dets Prøvelse, men er vel, efter Commissjonens Sammensætning, *sikker paa* i alt Vigtigt at beholde de *fleste Stemmer*. Forslaget 1806 var vel ogsaa udarbejdet af en enkelt Biskop, men det var ingen Mand med Hr. Biskop *Mynsters* Overlegenhed og Character-Styrke, og dog var han saalangt fra *Forsædet* i Prøve-Commissjonen, at han end *ikke* havde *Sæde* eller *Stemme* deri, saa, fandt præsten i *Spjellerup*, at han desuaget maatte reise sig bestemt mod Hr. Biskop *Bojsens* Forslag, da tør Præsten ved *Vartou* endnu mindre vægre sig ved at optræde bestemt mod Hr. Biskop *Mynsters*. Af de Ældre er der nemlig vist ingen Anden, der gør det, og mod Kæmper af den yngre Slægt vilde Hr. Biskoppen ei blot i statskirkelig men ogsaa i literær Henseende have Saameget forud, at Partiet rimeligviis blev alt for ulige. Hertil kommer endnu, at neppe nogen Præst i Danmark vilde eller kunde gjøre *Alt* giældende mod dette Forslag til en *ny forordnet* Alterbog, da næsten Alle kun tænke paa at hytte sig selv eller det Parti, de tilhøre, og har In|A:VII|tet imod en *forordnet* Alterbog, naar den kun |US:212|var efter *deres* Hoved, medens jeg, efter min velgrundede Overbeviisning om *Tidens Krav* og *Statskirkens Tarv*, maatte sætte mig ligesaa bestemt mod "*Forordnelsen*" af en *ny Alterbog* efter mit eget, som efter Hr. Biskop *Mynsters* Hoved.

Under disse Omstændigheder kunde jeg i Længden umuelig

inddysse mig selv med Bogen, jeg skrev for fem Aar siden, men maatte finde, den gjorde netop sit Bedste, naar jeg nu skrev en i samme Aand og med samme Tankegang, thi da staaer den i Literaturen som et gyldigt Vidne om, at jeg *tænkte ligesaadan* om Alterbogs-Sagen, da min personlige Velynder sad paa *Sællands* Bispestol, som nu, saa det kan *umuelig* være af Lyst til at modsige Hr. Biskop *Mynster*, jeg fornyer Protesten, jeg nedlagde, da Ingen drømde om, at han skulde komme til ene at styre en Sag, Hr. Stiftsprovst *Clausen* satte i Bevægelse. At Hr. Biskop *Mynster* og hans ubetingede Lovtalere desuagtet vil spore personlig Uvillie i disse Blade, tvivler jeg vel ingenlunde paa, men det maatte ikke bestemme mig, og jeg skal stræbe ei engang at beklage mig derover, da Hr. Biskoppen i den sidste Tid har behandlet mig med saa udmærket Ringeagt, at jeg slet **[A:VIII]** ikke vil skjule min Fortrydelse derover, og tør ikke vente, eftersom vi Mennesker er, med al min Flid at have undgaaet ethvert unødvendig stødende Udtryk.

Christianshavn, 6te Novbr. 1839.

N. F. S. Grundtvig.

1

Bemærkningerne ved Forslaget S. 21-22.

2

Herom kan hvem der vil overbevise sig selv i Aprilheftet af *Ny Minerva* 1806 og Februar-Heftet af *Theologisk Maanedsskrift* 1807.

3

I en lille Bog med Titel "Den Danske Statskirke upartisk betragtet" 1834.

[A:IX]

Indhold.

Forslag til en ny forordnet Alterbog 1.

Barnedaaben 23.

Confirmationen 33.

Nadveren 49.

Skriftemaalet 68.

Brudevielse og Ligbegængelse 71.

Texter og Helligdage 78.

Collecter og andre Kirkebønner 101.

Psalmebogen 109.

[A:X]

Præstevielsen og Præsteeden 114.

Bispe- og Kirke-Vielse	126.
Indsættelse, Landemode og Visitats	133.
Den gyldne Middelvei	134.

[A:1]|US:213

Forslaget til en ny forordnet Alterbog.

Af de tre Aarhundreder siden Reformationen var det kun *halvandet*, vi i *Danmark* havde et *Ritual* og en *forordnet* Alterbog, og de var endda i de sidste *halvtredsindstyve* Aar kun magtesløse Skygger, saa deres Regierings-Tid var kun Aarhundredet mellem *Christian den Femte* og *Frederik den Sjette*, mellem *Griffenfeld* og *Bernstorff*, mellem *Kingo* og *Øhlenslæger*, et Aarhundrede, vi nødig skulde kanonisere eller ønske fornyet. Kommer nu hertil, at den Alterbog, der i *Ludvig den Fjortendes* Dage, under vor mest bydende Konge, blev *forordnet* var næsten ordret *Palladii* Alterbog, som blot paa Biskoppernes Anbefaling var godvillig antaget, da maa vistnok den Paastand, at en ny *forordnet* Alterbog midt i det *Nittende* Aarhundrede vil findes saare ubetimelig, have Formodningen for sig; men Man seer dog først Urimeligheden og den moralske Umuelighed af nu at paatvinge den *Danske* Statskirke en ny Alterbog i sit rette Lys, naar Man betænker vor kirkelige Stilling og nygjorte Alterbøgers Beskaffenhed. Giennem de sidste halvtred|A:2sindstyve Aar har nemlig ikke blot *Ritual* og *Alterbog*, som Regieringen selv kaldte forældede, tabt deres Myndighed, men den saakaldte "herskende Religion" er blevet afløst af en "stridende Kirke" med to uforligelige Partier: det gammeldags Luthersk-Christelige og det nymodens Gnostiske eller Rationalistiske, der igien har saamange Sind, som de har Hoveder, saa Man kan slet ikke tænke sig en *ny Alterbog*, der stemmer overeens med sig selv, uden som en *Enkeltmands* Værk, der dog umuelig kan tækkes Andre end hans blinde Eftersnakkere eller taales af Andre end de *Ligegyldige*.

Hvordan det derfor kan falde noget fornuftigt Menneske end sige da saa klog en Mand som Hr. Biskop *Mynster* ind at |US:214foreslaae en ny *forordnet* Alterbog, det er mig ubegribeligt, da Hr. Biskoppen jo dog umuelig kan troe, Statskirken vilde vinde ved at blive endnu koldere og stivere, dødere og tommere end den er, vinde ved at renses fra alle dem, der bryde sig det mindste om Sjæl og Salighed, uden derfor at kunne see alt Kirkeligt med Hr. Biskop *Mynsters* Øine og lade ham baade troe og tænke og tale og svare for sig.

Men er det ogsaa Andet end en plump Misforstand, naar Man siger, Hr. Biskop *Mynster* vil have den danske Stats-Kirke *sin* Liturgi paatvunget, have alle Danske Præster til at være sine *Eftersnakkere*, naar de bede, naar de skrifte, naar de sige hvad af Skriften de vil tale om, og selv naar de forrette *Daaben* og *Nadveren*; |A:3er det Andet end en plump Misforstand af Ordet "forordnet" som Hr. Biskoppen vel kun efter Skik og Brug har sat paa Titelbladet, uden at ville have mindste Vægt lagt derpaa? Vil han Andet end udvirke *Tilladelse* for de Præster, *som ønske det*, til at bruge *hans* Texter og Formularer istedenfor de Gamle?

Det har jeg virkelig stræbt at troe ligetil jeg selv saae Hr. Biskoppens Forslag, og jeg siger endnu: gid det var saa vel! gid jeg maa have misforstaaet alle de Ord, hvoraf jeg indtil videre maa slutte det Modsatte! Men indtil videre maa jeg antage det Modsatte og bestride det af alle Kræfter, medens det aldrig kunde falde mig ind at sætte Pen til Papir for at bestride Hr. Biskoppens Forslag, naar han dermed kun henvendte sig til Præsternes Hoved og Hjerte og Takt for det Rette; thi dertil har han unægtelig samme Ret som Enhver af os, og kunde efter sin lange præstelige Erfaring og paa sit ophøiede Stade lettelig føle mere Kald end Nogen af os Andre. Vist nok hverken kunde eller maatte jeg under nogen Omstændigheder dølgge, at den foreslagne Forandring ved *Barnedaaben*, efter min Overbeviisning, vilde ligesaavel være *uapostolisk* som den aabenbar er *uluthersk*, men Mange af Stats-Kirkens Præster har jo, i en Række af Aar, enten udeladt eller lemlæstet *Daabs-Pagten*, saa det kan ikke blive værre end det er, og Nødvendigheden af *Sognebaandets Løsning* vilde |A:4ret blive indlysende, naar Præsterne fik Kongelig Tilladelse til at forrette *Barnedaaben* saaledes, at *gammeldags Lutheraner* umuelig kunde nøies dermed, saa det er ogsaa her ene og alene Aands og *Samvittigheds-Tvangen*, jeg protesterer imod.

Da nu Hr. Biskoppen selv bemærker, at der ved Udførelsen i det Enkelte er "*saare Meget*" som ikke videre lader sig ret|US:215færdiggjøre, fordi Bestemmelsen kun beroer paa en "vis liturgisk Tact," hvorom han "blot kan ønske" den ikke maatte savnes i hans Arbeide⁴, saa skulde Man vist ikke tænke, han vilde have Noget *paatvunget*, hvis Valg han selv erklærer for vilkaarligt og dets Værd for meget tvivlsomt; men ikke desmindre læse vi, at Hr. Biskoppen er af den Formening, at den enkelte Præst ikke er berettiget til at foretage nogen egenmægtig Forandring, og klinger dette endnu lidt tvetydigt, er den nærmere Udvikling kun alt for afgjørende. Vel, hedder det, er det uundgaaeligt, hvad enten det gamle Ritual bibeholdes, eller et nyt indføres, at mangan Præst deri vil finde Adskilligt, som han ønskede anderledes; men det følger af ethvert Samfunds Natur, at den Enkelte i mange Henseender maa underkaste sig Andres Beslutninger, og da Alle vide, at Præsten her

udfører “hvad der er ham *foreskrevet*” vil han i denne Henseende “*intet Ansvar*” have. Den, der aldeles ikke kunde bekvem|A:5me sig til “at *fremstige de Ord*” hvilke “*Kirken*” foreskriver, vilde vel ogsaa selv føle, at han *ikke* er *skikket* til at tjene i *denne Kirke*⁵.

Dette er nemlig, om jeg forstaaer Dansk, saameget sagt, at naar Hr. Biskoppen kunde vinde Kongelig Stadfæstelse paa *sine* Formularer, da skulde vi Allesammen, under *Embeds Fortabelse*, fremsige dem “Ord for Ord,” og maatte ikke undskylde os med, at det stred imod vor Samvittighed, da vi “*intet Ansvar*” har for de Ord, som Alle veed er os *foreskrevet*! Da nu til disse fornemt saakaldte “Formularer” ogsaa hører hele Forvaltningen af “*Daaben og Nadveren*,” saa skulde vi Præster intet Ansvar have for, enten vi ved dem følge hvad vi troe om Christi Indstiftelse og Betingelsen for Sacramenternes Gyldighed, eller ikke, intet Ansvar for Gud eller Mennesker, Christus eller Menigheden, eller vor egen Samvittighed, enten vi erklærede dem for guddommelige Naademidler eller for blotte Kirkeskikke, naar vi blot fulgte de os *foreskrevne* Formularer! Og *hvis* Forskrift skulde da tilintetgiøre vort Ansvar for hvad vor Mund siger om de vigtigste aandelige Ting og ved de høitideligste Leiligheder? Hr. Biskoppen siger “*Kirken*” og det klinger godt nok, men nu er jo Talen om Formularer, som Biskop *Mynster* har *skrevet*, og som han vil have *Kongen* til at *forordne*, og deriblandt en Formular ved Barnedaaben, som aabenbar |A:6afviger baade fra |US:216den saakaldte Lutherske *Kirkes*, og fra den almindelige *Kirkes Forskrift* giennem mange Aarhundreder, saa her blev det jo *ingen Kirke*, men enten Hr. Biskoppen eller Kongen, paa *hvis Ansvar* vi trøstigt skulde kunne sige hvad der stred mod vores Overbeviisning om *Daaben*!

Dette har vist nok ikke staaet klart for Hr. Biskoppen, thi hans Kirke-Begreb er aabenbar saa dunkelt, at Christi almindelige Kirke, vor gamle Lutherske Stats-Kirke, den nærværende Geistlighed og en ubestemt Kirke-Ide, synes deri at skulle forbindes, men det kan dog hverken vi eller Folket gjøre ved, saa det blev derfor ikke mindre ubilligt og urimeligt, under Navn af *Kirkens Forskrift* at paanøde os en Daabs-Formular, som vi bestemt veed, hverken i *Ansgars* eller *Luthers Dage* har været *kirkelig* hos os, men er forfattet af Hr. Biskop *Mynster* efter hvad han fandt “Stødende” eller “Koldt” eller Passende!

Meende nemlig Hr. Biskoppen ved “*Kirken*” den hellige, almindelige, eller, for at bruge den *Augsburgske Confessjons Ord*, den “*eneste og stedsevarende*” Kirke, da havde han vist nok Ret i, at alle *dens* Medlemmer, Lærde eller Læge, skal følge dens Forskrifter, eller selv føle, de er hverken skikkede til at tjene eller være i “denne Kirke;” men den kan jo her ikke menes, dels fordi den (ogsaa efter den *Augsburgske Confessjon*) slet *ingen* Forandring taaler ved *Sacramenterne*, og dels fordi der i den (ogsaa efter den

Augsburgske Confessjon) ei findes nogen *haandgribelig* men blot en *aandelig* Tvang.

Meende Hr. Biskoppen derimod kun vor *Lutherske Stats-Kirke*, da har han selv anført Kong *Christian* den *Tredies* mærkværdige Ord derom, hvorefter Han slet ikke vilde give sig af med at ordinere Noget om *Sacramenternes* Forvaltning eller Evangeliet, der kun afhænger af *Jesus Christus*, og *Konge-Loven* har siden besejlet den *Augsburgske Confessjon*, som den Danske Stats-Kirkes Grundlov, hvorefter Sacramenterne altid skal forrettes *eens*, og hvis nu desuagtet en ny Daabs-Formular, som Hr. Biskop *Mynster* paa fri Haand har forfattet, blev os paatvunget, *hvilken Kirkes* Forskrift var saa det?

Meende endelig Hr. Biskoppen ved *Kirken* kun *sig selv* og de med ham enige Geistlige, da var Slutningen vel ganske rigtig, at hvem der ikke vilde følge hans Forskrift, maatte selv føle, han ikke var skikket til at tjene i "*denne Kirke*," og den *Følelse* har jeg virkelig ogsaa; men en *saadan Kirke* i *Danmark* vilde jo være en *blot Ide*, uden mindste Realitet, hvis Forskrifter da umuelig kunde lægge mindste Baand paa Kongelig Danske Embedsmænd og Undersaatte.

Skulde altsaa Hr. Biskoppens ny Døbe-Formular nogensinde blive *os foreskrevet*, da blev det aabenbar *ingen Kirkes*, men den *verdslige Øvrigheds Forskrift*, og *Dennes Ret* til at bestemme hvad der skal siges eller forties ved de Sacramenter, *Jesus Christus* har indstiftet i sin Kirke, *den* er det, Hr. Biskoppen maa bevise, før han med Rette kan paastaae, at en saadan Forskrift fritog os for Ansvar i denne Henseende, og paalagde os den Forpligtelse at følge samme Forskrift bogstavelig, eller selv føle os uskikkede til at være saavel den Christne Kirkes som den Lutherske Statskirkes Tjenere.

Det er nemlig soleklart, at havde den verdslige Øvrighed Ret til at gjøre en ufravigelig Forskrift ved Sacramenterne af Hr. Biskop *Mynsters* Forslag, da havde den samme Ret til at gjøre det af Hr. Professor *Clausens*, eller af *Formularerne* i den *Preusiske Agende*, af *Pavens* eller af *Socinianernes* Alterbog, og immer skulde vi intet Ansvar have, og intet Valg imellem at forrette Sacramenterne efter denne Forskrift eller nedlægge vort Embede, og *Kirkegængerne* intet Valg have uden imellem at *nyde* Sacramenterne saaledes forrettede eller *undvære* dem, ja, ved Daaben ei engang det Valg!

Om nemlig end Hr. Biskop *Mynster* synes at have glemmt det, saa kan vi dog ikke glemme det, at vi er *verdslig bundne* til den Danske Stats-Kirke, og maae hverken forrette eller nyde Sacramenterne anderledes end det i den er tilladt, saa naar *her* gives en ufravigelig Forskrift, er det noget ganske Andet, end naar den f. Ex. gives i *England*, hvor Man har Lov til at prædike Evangelium, for *rette* og nyde Sacramenterne som Man vil *udenfor* Stats-Kirken, saa der lader det sig høre, at hvem der ikke kan følge

Forskrifterne i den, maa selv føle, han er uskikket til at tjene i denne Kirke; men *her*, hvor det er ikke blot en *borgerlig Velfærds* men en *personlig Friheds* Sag at træde ud af Statskirken, og hvor Man, ogsaa efter Hr. Biskop *Mynsters* Forslag, skal ved "*daglig Mulct*" tvinges til at lade sine Børn *døbe* i *Stats-Kirken*, her er det jo forskrækkeligt at høre *Sællands Biskop* paastaae, at hvad det end maatte behage den *verdslige* Øvrighed at *foreskrive* ved *Sacramenterne*, saa skal alle Præster sige det eller nedlægge deres Embede. Var det imidlertid blot en speculativ Paastand, |US:218| blev det Hr. Biskoppens egen Sag, men nu er det en aldeles *praktisk* Sætning, der skal gjøre os til Pligt at eftersige Hr. Biskop *Mynsters nye* Collecter, og *nye* Formularer ved *Sacramenterne*, hvad vi saa end har imod dem og gjøre hele Folket til Pligt at nøies med Sacramenterne saaledes forrettede, eller underkaste sig de *borgerlige Loves Strænghed!*

Men, siger Hr. Biskop *Mynster*, det Samme gjælder jo, naar den *gamle Alterbog* bibeholdes!

Om nu saa var, svarer jeg, saa blev det dog, efter mine Tanker, lige uforsvarligt midt i det Nittende Aarhundrede at anprise det Syttendes servileste Grundsætninger, og det ovenikiøbet til Fordeel for |A:10| sine *egne Hænders* Værk; men allerede det Sidste gjør i mine Øine en mærkelig Forskiel, thi fordi det *ingenlunde* var sit eget Arbeide, Biskop *Bagger* anbefalede til Kongelig Anordning, men hvad der almindelig ansaaes for *Oldchristeligt*, eller havde dog i *halvandet* Aarhundrede tækkedes baade Læg og Lærd i Landet, *derfor* var ikke alene han anderledes undskyldt end Nogen af os kan være, der anbefaler *sit Eget* til at afløse det Gamle, men *derfor* har vor gamle Alterbog ogsaa et *almeen* Luthersk og Christeligt Præg, som gjør den i det Hele mindre byrdefuld og for *Lutheraner* ganske livlig, om det var til Verdens Ende, medens enhver ny Alterbog efter en *Enkeltmands* Hoved maa, som ufravigelig Rettesnor, blive os alle kiedsommelig og utaalelig, om den end slet Intet indeholdt, vi gjorde os Samvittighed over at eftersige.

Saaledes vilde Sagen staae, hvis den *gamle Alterbog* havde været i Kraft til nu, som en *ufravigelig Forskrift*, men Hr. Biskoppen veed jo saavel som vi, og han maa vide det langt bedre, det er saa langt fra, at det selv ved Cancelli-Resolutionen af 1828 kun er indskærpet at følge den *nøie* ved *Sacramenterne*, og at selv det kun er overholdt, naar der indløb en udtrykkelig Klage over bestemt Afgang, saa naar nu Hr. Biskop *Mynsters* ny Alterbog skulde forordnes til at følges, Rub og Stub, ufravigelig, da var det ingenlunde blot en forandret Byrde, men et *nyt Aag*, hvori vi Alle spændtes, baade vi, som med Fornøielse |A:11| har fulgt den gamle Alterbog, og de Mange, som ikke har fulgt den, og syndes selv i Regieringens Øine at have Hævd paa ei at følge den, naar det kun ei ved *Sacramenterne* gav Forargelse.

Men er der nogen Fare for, at en Regiering, saa mild og faderlig, som Vores ogsaa i denne Henseende har viist sig, vil gaae ind i Hr. Biskop *Mynsters* Tankegang, og ei blot *forordne* |US:219| den af ham forfattede og under hans eget Forsæde prøvede Alterbog, men ogsaa *tvinge* Præsterne til at følge den nøiagtigere end de i halvtredsindstyve Aar har fulgt den Gamle?

Dertil maa jeg fornemmelig svare: hvad Regieringen i denne Henseende vil eller ikke vil, er her ikke Spørgsmaalet, men kun hvad Hr. Biskop *Mynster*, som Den saa tillidsfuld har betroet Forberedelsen af en ny Alterbog, *tilraader*, saa naar det er hvad vi har seet, maa det lige djærvt bestrides og lige stærkt *fraraades*, enten Man formoder dette eller hint om Regieringens endelige Beslutning, og jo bedre Man troer Regieringen stemt baade for nødvendig og ønskelig *Frihed* i de Ting som angaae *Sjæl* og *Salighed*, des ivrigere maa Man *oplyse* Sagen, thi skeer det ikke, kan Regieringen, før den veed det, have knust mange Hjerter og forhindret megen gavnlig Virksomhed.

Vilde saaledes Regieringen vel *forordne* Hr. Biskop *Mynsters* Alterbog, men *ikke* holde strængere over dens end over den Gamles *Bogstav*, og vilde den end ikke i *Hovedstaden* og *Sæl*|A:12| *lands* Stift giøre en Undtagelse, saa var dog dermed kun de *letsindige* og *ligegyldige* men ingenlunde de *alvorlige* og *nidkiære* Præster hjulpne, thi netop Disse, der umelig ved *Sacramenterne* kan sige hvad der strider mod deres Overbeviisning, kan heller ikke godt finde sig i den *Frihed*, Man “egenmægtig” skal tage sig selv, og enten de gjør det eller ikke, med Formularer, som falde dem stive og kolde, saa forknytter det dem i Embeds-Giærningen.

Dog, som Forslaget er, frygter jeg ikke for, det skal blive anordnet til ufravigelig Rettesnor, frygter ikke for at opleve den Dag, da Samvittigheds-Frihedens majestætiske Værge, det Danske Hjertes høie Fortrolige, Ærligheds og Sandheds prøvede Ven, Kong *Frederik* den *Sjette* skulde sige enten til mig eller til Nogen af sine troe og ærlige Præstemænd: du maa herefter *ingenlunde* forrette *Daaben* eller *Nadveren* med *de Ord*, som lød baade over Mig og dig, da vi døbdes og naar vi knælede ved *Herrens Bord*, de Ord, du fandt i *Alterbogen*, da du viedes til Præst, og hvormed du og Biskop *Mynster selv* hidtil forrettede *Sacramenterne*; thi fra nu af taales i hele *Danmark* intet andet Ord ved *Naademidlerne*, end det Biskop *Mynster* har foreslaaet og Jeg foreskrevet. Nei, jeg formoder ikke engang at Hr. Biskop *Mynster* ønskede en saadan *Forordning*, eller vilde fraraade Majestæten at lade os, som kaldte det en Samvittigheds-|A:13| *Sag*, forrette *Sacramenterne* som før, |US:220| efter den gamle Alterbog, og jeg er sikker paa, at hvad Man end vilde indvende, gav Majestæten os det Forlov; men den *Preusiske Tragedie* viser os, Ulykken kunde være stor nok endda, og en *Dansk Oversættelse* af dette Sørgepil vilde vist endnu afpresse

langt flere Taarer end Originalen.

Dette Sørgespil, hvis Ende er ikke endda, begyndte nemlig ogsaa med en *“ny Alterbog”* som en Tidlang ei paanødtes Præsterne, men *kun de Candidater*, som blev Præster; men da *Mængden* af de ældre Præster, for at vinde Regieringens Gunst, naturligviis efterhaanden lod sig lære at de havde *“intet Ansvar”* for hvad der var dem *foreskrevet*, besluttede Man, som sædvanlig, *“for en Ordens Skyld,”* at *tvinge* Resten, og nu var det ikke blot Professor *Scheibel* i Breslau, der heller vilde miste sit *Levebrød* og vandre i *Landflygtighed* end gjøre Vold paa sin egen og de gamle Lutheraners Samvittighed; men Samvittigheden vaagnede ogsaa hos Professor *Guericke* i Halle og bestandig hos Flere, baade Læge og Lærde, medens Afsættelser, Fængslinger og Religjions-Forfølgelse blev Dagens Orden. De gammeldags *Lutheraner* har nu aldeles vendt Stats-Kirken Ryggen, holde Gudstjeneste og nyde Sacramenterne i Smug, medens Statskirken *omdøber* deres Børn efter sine Formularer, og maa nu enten opløses eller blive en *Landeplage*.

|A:14 Her seer Man Følgerne af en ny forordnet Alterbog i det *Nittende* Aarhundrede, under den Regiering, hvis *Statsklogskab* og *Forsigtighed* er vidtberømt, og da nu *Sællands* berømte og bestemte, kloge og veltalende *Biskop* ogsaa har faaet det ulykkelige Indfald, at Præsterne har intet Ansvar, selv ved *Sacramenterne*, for hvad den verdslige Øvrighed *foreskriver* dem, saa det er kun *Trods*, naar de vægre sig ved *“at fremsige de Ord,”* saa tør jeg ikke kalde det umueligt, at den Danske Regiering kunde gjøre omtrent samme Misgreb som den Preusiske og angre det for seent, hvis ikke Sagen itide blev frimodig oplyst. Vist nok troer jeg aldrig den Danske Regiering vilde gaae saavidt som den Preusiske, deels fordi den altid har havt et langt mildere Præg, og deels fordi det dog her, Gud skeep Lov! ei er Kongen selv, der vil skabe en ny Liturgi; men saa har Folket ogsaa hos os et langt ømmere Hjerte og mattere Udtryk, saa her kunde i det Skjulte være taalt usigelig Smerte og være skedt ubodelig Skade, før Regieringen blev opmærksom paa det sørgelige Misgreb at ville beherske *“Himme|US:221riges Rige”* og fremtvinge *Ensformighed* i *aandelige* og *hjertelige* Ting, hvor *Eenheden* fattes.

At nu denne Eenhed virkelig fattes, at baade Læge og Lærde hos os er saa langt som mueligt fra at være enige om *Christendommen* eller om nogen Deel af det *virkelige* Forhold mellem Gud og Menneske og Tid og Evighed, det har ikke **|A:15** blot et halvt Aarhundredes Pennefeider viist, men det beviser den *daglige Erfaring* endnu langt klarere og stærkere for Enhver af os, som skjænker Sagen mindste Opmærksomhed, saa vor grændseløse *kirkelige Uenighed* er en *Kjendsgjerning*, det er latterligt at nægte. Da imidlertid selv Hr. Biskop *Mynster*, i Anledning af *Sognebaandets Løsning*, har stræbt at indbilde sig, det er kun om

det *Uvæsenlige*, vi er saa uenige, maa jeg dog spørge saavel Hr. Biskoppen som hans Eftersnakkere, om Hr. Professor *Clausen* og jeg da ogsaa er *grundenige* om *Christendommen*, eller om de troer, at Professor *Clausen*, efter snart i tyve Aar at have været vor berømteste *Præste-Lærer*, dog slet ingen *Disipler* har iblandt *Præsterne*, eller om det er mig, der staaer *ganske alene* i Kirken, eller om Nogen af os eller vore *Disipler* kan ansee den foreslagne ny Alterbog for Andet end et *Aag*, vi enten standhaftig maae vægre os ved at bære eller maatte dog sukke under og stræbe snarest mueligt at afkaste?

Dog, Hr. Biskop *Mynster* kan ikke skjule den Uenighed i Tro og Lærdom for sig selv, der er os alle vitterlig, og erklærer derfor selv ved denne Leilighed, at *Lærerne* maae beholde "Frihed" inden *visse* ei for snevert bestemte Grændser, og trøster os med, at "*Underviisningen*, hvilken — skjøndt under Kirkens Tilsyn, hvilket dog stedse **A:16** i denne Hensigt bør være mildt — maa og bør være *Præsterne overladt*." Man seer, hvordan selv *Pennen* krymper sig under denne ubehagelige Tilstaaelse, at Man ingenlunde maae vente, *Præsterne* vil *lære* mere overensstemmende med den *ny* end med den *gamle* Alterbog, og *Pennen* maa vel krympe sig, thi det er jo en fortvivlet Sag at *opgive Lærdommens Eenhed* og dog *paatvinge* *Lærerne eens* Formularer ved *Sacramenterne* og *Confirmationen*. Ja, det er en fortvivlet Sag at sige til *Præsterne*: her er en *Troes-Bekjendelse*, en *Daabspagt*, en *Afløsning*, en *Erklæring* om *Christi* Fyldestgiørelse for vore Synder og *Nærværelse* i Nadveren, med endeel *Bønner* og *Tiltaler*, som jeg vil haabe stemme dermed overens, og derfra maae I *ikke vige*, thi I har *intet Ansvar* for hvad jer er **US:22** *foreskrevet*, men I skal ogsaa have Lov til at fralægge jer *Ansaret* for Formularernes Indhold i "Prækener, Bibellæsninger, Skriftetaler, Gravtaler, Confirmations-Taler" og selv ved "Barnedaaben," om I finde det passende, og paa denne Maade har I al den Frihed, I med Rette synes at kunne fordre⁶.

Det er en fortvivlet Sag, blandt andet, fordi det løber ud paa *Selv-Modsigelse* baade først og sidst: *Selv-Modsigelse* hos *Præsterne*, der **A:17** fralægge sig alt Ansvar for deres egne høitidelige *Fordringer*, *Erklæringer* og *Vidnesbyrd*, og *Selv-Modsigelse* hos dem, der betragte disse "*Fordringer*, *Erklæringer* og *Vidnesbyrd*" tildeels i Guds og Herrens Navn, for ubetydelige "Formularer," Man kan bruge uden at bryde sig om hvad de indeholde, og vil dog *tvinge* *Præsterne* til at bruge dem, om de end derved maae gjøre nok saamegen Vold paa sig selv, nedværdige sig nok saa dybt baade i deres egne og deres Tilhøreres Øine! Men det er en rædsom fortvivlet Sag, fordi al denne *Selv-Modsigelse* aabenbar kun vilde tjene til at gjøre de *paatvungne* Formularers Indhold endnu mere forhadet og foragtet, gjøre *Geistligheden* aldeles foragtelig, og Kirken til et *Skuespil-Huus*, saa kiedsommeligt, at Man maatte have et

Levebrød for at komme der tiere end Man bares derhen i Svøbet og i Kisten, eller dreves derhen, for ved *Confirmationen* selv at spille med. Hr. Biskop *Mynster* har fundet det nødvendigt⁷ ogsaa i Ritualet at give en Forskrift for de “*tomme Kirker,*” men troer han da virkelig, de vilde befolkes, naar *hveranden* Præst udtrykkelig *fralagde* sig Ansvaret for *Daabs-Pagten*, for *Indstiftelsens Ord* ved begge *Sacramenter*, for *Tilsigelsen* af **A:18** *Syndsforgiveness* og alle de Forjættelser, Erklæringer og Anvendelser, der findes i Formularerne?

Nu, jeg veed det godt, at Tankegangen om alt Kirkeligt er sædvanlig i vore Dage, selv hos lærde og kloge Mænd, saa forvirret, at jeg slet ikke tvivler om, Hr. Biskop *Mynster* jo selv troer, der skedte baade Christendommen og Statskirken en Tjeneste med, at hans Formularer regelmæssig og ordret blev læst op i alle Landets Kirker, om der saa kun var “to Personer” foruden Kirkesangeren og Skolebørnene; men derfor vilde jo dog den “Tvetungethed” som Præsters aabenbare Selv-Modsigelse er, og, som Apostelen har bandlyst fra Christi Kirke⁸, **US:223** ikke bære mindre bedrøvelige Frugter for *Stats-Kirken*, som enhver nidkiær, ja enhver *dygtig* og *ærekjær* Mand maatte skyde, naar han hver Søndag skulde modsige sig selv, og ved *Confirmationen* høitidelig binde sine *Lærlinger* til hvad han ved sin hele Underviisning havde bekæmpet eller undergravet! Sandelig, om end hverken jeg eller Nogen i Landet troede paa *Sacramenterne* som virkelige *Naademidler*, saa maatte vi jo dog dybt foragte enhver Mand som, under den nærværende Oplysning, for et usselt *Levebrøds Skyld*, vilde spille en saa elendig og forargelig Rolle, og under saadanne Omstændigheder **A:19** maatte selv vi, som tale fordi vi troe, fortvivle om at virke noget Godt i Statskirken; thi naar alle Formularerne var ufravigelige, vilde vor Prædikens Overensstemmelse med dem kun see ud som en Klogskab, tænkende Mænd maae beflicte sig paa, for ei aabenbar at blive til Spot.

Det nytter ikke, om Nogen vil sige, det Samme er Tilfældet nu, thi det er ikke sandt. Vel har vi nemlig *foreskrevne* Formularer, og det var meget bedre, vi *ingen* havde, men de har dog saalænge været opgivne af Regjeringen, at hele Folket veed, Man behøver i det Hele slet ikke at følge dem, uden Man selv vil, og hvor en enkelt Undtagelse i de sidste Aar fandt Sted, forøgede det dog vel hverken Præstens Agtelse eller Menighedens Tillid, saa naar Man nu, istedenfor at raade Bod paa den nærværende Mislighed, vil gjøre den langt værre, da maa Man ikke beraabe sig paa Fortidens Misgreb.

Men, siger Man, hvorledes raade Bod paa Præsternes religiøse og theologiske Uenighed, der ei lader sig hæve, uden ved at *foreskrive* Formularer, hvorved “den *Lære, Kirken* vedkiender sig, *sikkres*, og *Kirkens Eenhed* under de uundgaaelige Divergentser

vedligeholdes;” men her maa jeg atter spørge: *hvilken Kirke?* og dertil føie: *hvilken Sikkring!* *hvilken Eenhed!* I hvilken Kirke har Hr. Biskop *Mynster* fundet de Formularer, *han selv* har forfattet og hvoraf *Een* vilde adskille os baade fra den eneste, stedsevaldende og den Lutherske Kirke? og sikkert nogen Kirkes *Lære* derved, at Præsterne, skøndt de *lære derimod*, oplæse nogle Formularer, som de har Lov at sige, de har *intet Ansvar* for? Er ikke Formularerne i saadanne Munde lutter “Gravtaler” eller rettere, som foreskrevne, *Gravskrifter* over den Tro og Lærdom, de betegne, saa hvis de *sikke* dem Noget er det dog kun en aaben Begravelse i Kirken af Kalk og Steen!

Vidste vi derfor ingen anden Udvei til at sikre *dem*, der vil [|US:224](#) blive i Huset “gjort uden Hænder” i den Luthersk-Christelige Kirke, dens Tro og Lærdom, og *dem*, de levende, troende Mennesker, der (ogsaa efter den Augsburgske Confession) *udgiør Kirken*, dem er det dog vel, og ei Steenkirkernes eller Alterbogens Orthodoxy, vi vil sikre, da var det upaatvivlelig langt bedre at lade Alt blive ved det Gamle, end at paatvinge Præsterne en *ny forordnet*, ufravigelig Alterbog, der aldrig kunde blive saa Luthersk, at jo dens Ord paa spottende Læber blev til Forargelse, og kunde aldrig stadfæstes saa stærk, at den jo snart vilde afløses af en anden *ny, forordnet, ufravigelig* Alterbog i en *ganske anden* Stil. At det nemlig blev Hr. Biskop *Mynster*, der kom til at forberede den ny Alterbog, Hr. Stiftsprovst *Clausen* krævede som aldeles nødvendig, maae vi jo kalde et sært Tilfælde, lykkeligt eller ulykkeligt, og var de største Daarer, om vi tænkte, at dermed var Sagen *afgjort*, da Modpartiet jo vilde finde det tusind Gange lettere at afløse [|A:21](#)Hr. Biskop *Mynsters* end vor gamle *forordnede* Alterbog! Vil altsaa vi gammeldags Lutheraner tænke paa at “leve og see gode Dage,” som de kan falde hernelen, i den *Danske Stats-Kirke*, da maae vi hverken selv forkynde vor Død ved at søge Livet i det tommeste *Bogstavvæsen* under Solen, eller spænde Buen saa høit, at Modpartiets Præster skulde tvinges til en foragtelig *Selv-Modsigelse*, der, om de ogsaa bekvemmede sig dertil, maatte i høieste Maade pine og forbitte dem; thi da vilde *Giengiældelsens* Time sikkert slaae, før vi vidste det, og naar vi vaandede os under det utaalelige Aag, Vedkommende svare os: I har jo selv sagt at Præsten har “intet Ansvar” for hvad Alle veed, er ham *foreskrevet*, og kan ikke forlange meer end Frihed til at fralægge sig Ansvaret og til, inden visse Grændser, at *lære* efter sin Overbeviisning!

Men der er et “levende Raad” til baade at *sikke* de gammeldags Lutheraner hvad der er dem kiært og helligt, og til at *vedligeholde* Christi Kirkes *Eenhed* i Danmark, og ei blot *det* levende Raad, vi maatte gribe til, naar vi i Stats-Kirken skulde nøies med den omgjorte Barne-Daab, som Hr. Biskop *Mynster* foreslaaer, men ogsaa et Andet, som, naar det kunde vundet Hr. Biskoppens Bifald,

vist vilde fundet aabne Øren hos vor Faderlige Regiering, der naturligviis upartisk maa betænke sine Undersaatters Tarv, enten de saa er *Lutheraner* eller ikke, og det er *Samvit|A:22*tigheds-Frihed baade for *Læg* og *Lærd*, det er Stadfæstelse saavel af den *Liturgiske*, som *Dogmatiske Frihed*, ærlige og dygtige Præster nu slet ikke *US:225*kan undvære, og *Sognebaandets Løsning*, saa Alle, om end kun tit med nogen Opoffrelse, kan, ved *Confirmationen* og *Sacramenterne*, blive betjent efter deres Tro til Opbyggelse. Det er et “levende Raad,” billigt og retfærdigt, og af os, som har gammel Hævd og Hjemmel paa Stats-Kirken, for *Øieblikket* endog lidt høimodigt, saa, kunde Noget “under alle Divergentser” og alle Omskiftelser sikkre vore Børn og Børnebørn til de seneste Tider vore Fædres “Evangelium og Sacramenter” i den Danske Stats-Kirke, da maatte det være et saadant mindeligt Forlig, ikke afnødt os i en Trængsels-Stund, men tilbudt, efter kraftigt Forsvar, i en Solskins-Time, som det nu for Lutheranerne i Danmark unægtelig synes at være. Dette er ogsaa langt fra i mindste Maade at stride mod den *Augsburgske Confession*, da det meget mere stemmer fuldelig overeens baade med dens Aand og Bogstav, som vil, at der i Henseende til “Evangeliet og Sacramenterne” slet *ingen verdslig* Magt eller Tvang maa anvendes; men at *Christi Embedsmænd* blot skal have Frihed til at rygte deres Ærende og forsvare sig med *Ordet*, som er Aandens Mittel og Aandens Sværd⁹. Om derfor en *A:23*saadan, *Lutheranerne* i vore Dage aldeles nødvendig og hele Folket ønskelig, Frihed vilde behage *Mængden* af *Præsterne*, er slet ikke Spørgsmaalet, thi at alle *dygtige og nidkiære* Præster vilde finde den uskatteerlig er vist, og skulde vore fleste Præster være det Modsatte, da vilde Trangen til *Valg* være saameget desstørre, saa det er ret sørgeligt at Hr. Biskop *Mynster* skal være en erklæret Modstander af *den* kirkelige Frihed, der ene kan redde Statskirken fra at blive en Landeplage. At imidlertid Hr. Biskop *Mynster* er imod *al* kirkelig Frihed, saa, efter hans Forslag, kunde en samvittighedsfuld Præst ei røre sig frit selv i de ubetydeligste Ting, blev det min ubehagelige Pligt at oplyse og paatale, tilligemed *den* Tvang, ingen Luthersk-Christelig Præst, efter min Overbeviisning, maa eller kan underkaste sig.

4

Bemærkningerne S. 4.

5

Bemærkningerne S. 23-24.

6

Bemærkningerne S. 22.

7

Ritual-Forslaget S. 3.

8

Barne-Daaben.

Bag i sin bekiendte Bog “om Catholicisme og Protestantisme” foreslog Hr. Professor *Clausen* at forandre *Daabspagten* til en blot historisk Erindring af det Apostoliske Symbolum, og da Hr. Biskop *Mynster* udtrykkelig beraaber sig paa Hr. Professor *Clausens* Medhold¹⁰, maae vi vist nok ansee Forslaget til en *splinterny Barne|A:24daab* for et Offer, Hr. Biskoppen troer, vi maae bringe *Rationalisterne* til godt Forlig. Var det nu ikke Andet end en *Tilladelse* Hr. Biskoppen vilde udvirke til, naar Man ønskede det, saaledes at døbe Børn, da skulde jeg ikke have det Mindste at indvende, naar kun med det Samme *Sognebaandet* løstes, saa de, der vilde beholde vor gamle *Barnedaab*, kunde, naar de havde en nymodens Præst, faae den forrettet af en Anden; men i saa Fald vilde de Rationalistiske Præster neppe finde Offeret værdt at modtage, da *Djæule-Forsagelsen* ganske imod Professor *Clausens* Raad, er blevet staaende. Nu derimod skulde jo denne *Døbe-Formular* være *almindelig* og *ufravigelig*, og da er det tilvisse et stort og blodigt Offer Hr. Biskoppen kræver af os, og det er saameget haardere, som Modpartiet, der ikke vandt det Mindste derved, umuelig enten kunde eller vilde takke os for det, saa Forslaget er mig ubegribeligt, med mindre Hr. Biskoppen derved virkelig vilde drive mig og alle Ligesindede ud af Stats-Kirken; thi at vi ikke kunde blive i en Stats-Kirke, hvor det var en *tvungen Sag* at lade sine *Børn døbe*, men forbudt at faae *Daabs-Pagten* oprettet med dem, det har vi saa tit og saa længe erklæret og udviklet, at det umuelig kan være Hr. Biskop *Mynster* ubekiendt.

Var det nu borgerlig tilladt at *udtræde* af Stats-Kirken og danne en lille christelig *Frikirke*, eller foreslog Hr. Biskoppen en saadan *Frihed* med det Samme, da skulde jeg, for min Person, ikke be|A:25klage mig derover, skøndt jeg maatte finde det gruelig haardt mod *Lutheranerne*, at de skulde nødes til at gaae ud af Stats-Kirken for at *beholde* deres *Barnedaab*; men nu, da en saadan Udtrædelse er strængelig forbudt og Hr. Biskoppen er langt fra at foreslaae nogen ny Frihed, nu maatte hans Forslag jo, naar det blev Lov, enten gjøre os til de ulykkeligste Mennesker i Verden, eller nøde os til at blive Regieringen |US:227ulydige, og det en Regiering, det er vor Lyst ei blot at vise Lydighed, men inderlig Hengivenhed, Troskab og Kiærlighed! Hvor kunde dog Hr. Biskoppen nænne at gjøre et saadant Forslag! Havde han end slet ingen Medlidenhed

med mig, Mag. *Lindberg* og hvem der slutter sig til os, saa burde Hr. Biskoppen dog vist havt Medlidenhed med de sikkert ikke faa Danske Hjerter, der vilde føle sig knuste ved at finde Kirke-Baandet sønderrevet mellem dem og deres Børn, som det jo var, naar de ikke døbdes paa *samme Vilkaar* og med *samme Forsikkring* om *Gienfødelse* og *Syndsforgladelse!*

Nu, for min Person er jeg ganske rolig, thi deels tvivler jeg intet Øieblik om, at jo Majestæten, under alle Omstændigheder, vilde tillade os ældre Præster at døbe fremdeles som hidtil, og var det Modsatte mueligt, da kiendte jeg min Pligt og turde haabe, Gud gav mig Styrke til at opfylde den; men for “de Smaa og de Stille i Landet” kan det ikke berolige mig; thi hvad skulde de gjøre, naar deres *Sognepræst* tvang dem til at lade deres Børn døbe |A:26 med den nymodens Daab? Skulde de, før eller efter, selv døbe deres Børn med den gamle Daab, eller skulde de med sønderknuste Hjerter ønske sig i Jorden, fordi det behagede Hr. Biskop *Mynster* at faae den *Lutherske* Barnedaab *afskaffet!* Kunde det maaskee trøste dem, at de hørde eller saae, den gamle *Døbe-Formular* stod ogsaa i *Alterbogen*, kun ikke til deres Børn, kun til de enkelte *Jøder*, som vilde lade sig døbe! Maatte denne Trøst ikke synes dem bitter Spot, som “du skal see det, men ikke smage det!”

For deres Skyld maa jeg da spørge Hr. Biskop *Mynster*: med *hvad Ret* han tilraader Regieringen at berøve os vor *Lutherske Barnedaab?*

Giælder det dog ikke i Stats-Kirken, som i hele Staten, at hvem der findes i lovlig Besiddelse af et *Arvegods* ei maa *tvinges* til at *ombytte* det med et Andet, eller er ikke vor gamle *Barnedaab*, med sin *Pagt* og *Forsikkring* om et nyt og evigt Liv, et *statskirkeligt* Arvegods i vor lovlige Besiddelse, der klarlig gik fra Slægt til Slægt i *trehundrede* Aar, og hvortil den ringeste døbte Stodder har samme Ret som Kongen af Danmark!

Jeg bestrider ingenlunde Hr. Biskop *Mynsters* Ret til, paa eget Ansvar, at raade os til et Bytte og forsikkre os, vi tabe Intet derved, men jeg benægter alle Kongers og Keiseres *Ret* til at berøve os dette aandelige Arvegods, og Ingen, altsaa |A:27 heller ikke Hr. Biskop *Mynster*, maa raade Øvrigheden til at gjøre *Uret*, |US:228 saa det vilde ikke engang være Nok, om Hr. Biskoppen, da han foreslog en *splinterny Barnedaab*, ogsaa havde foreslaaet *Frihed* til at opsætte sine Børns Daab til de kunde døbes som *Voxne*; men nu har han tvertimod foreslaaet *daglig Mulkt* for hvem der ikke vil lade sine Børn døbe mens de ere smaa¹¹, og hvormed kan han da forsvare et saadant Forslag?

Dette vilde Altsammen giælde ligefuldt, om end *velophyste* Christne maatte finde Forskiellen mellem den gamle og den ny Daabs-Formular *ubetydelig*, eller finde den Ny bedre, thi det er naturligt, siger Herren, at Man ikke strax finder Smag i den ny Viin

men siger “den Gamle er bedre,” og har vi Ret til, naar vi vil, at beholde nogen Ting, maa det dog vist være en *Barnedaab*, der endog giennem tre Aarhundrede blev os *paanødt* af den verdslige Øvrighed, og som Ingen kan tabe det mindste ved, at vi beholde, da vi slet ikke vil have Andre den *paanødt*.

Men Hr. Biskop *Mynster* har ikke engang selv erklæret det for en *Ubetydelighed*, om vi ved *Daaben* træde i *Pagt* med Herren om at forsage Djævelen med alle hans Gierninger og alt hans Væsen, og at troe paa Gudfader og Søn|A:28|nen og den Helligaand, imod den Forsikkring i Herrens Navn, at vi saa ved *Daaben* er *gjenfødt* af den *Helligaand* med Syndsforladelse, og han har endnu mindre paastaet, at den ny Formular “uden *Pagt* og *Forsikkring*” er bedre og christeligere end den Gamle. Hr. Biskoppen har nemlig ikke blot beholdt baade “*Pagten* og *Forsikringen*” ved de *Voxnes* Daab, og, saavel ved Hjemmedaabs Bekræftelse som ved *Confirmationen*, *udtrykkelig* forudsat at *Pagten* var *oprettet* med Børnene i *Daaben*; men selv ved *Barnedaaben* erklærer han, der er en hellig “*Daabs-Pagt*” som følgelig *skal oprettes* ved *Daaben*¹², saa Hr. Biskoppen indvikler sig ved denne Leilighed i den haandgribeligste *Selv-Modsigelse*.

Saaledes har Hr. Biskoppens egen christelige Følelse gjort Opstand mod hans ulykkelige Indfald at skille *Barnedaaben* ved *Pagten* og *Forsikringen*, og skøndt Bevarelsen af begge ved de *Voxnes* Daab, som intet Barn hos os kan opnaae, bogstavelig var at “tage Brødet fra Børnene,” er det dog vist ogsaa et Vidnesbyrd om, at Hr. Biskoppen selv følte, de *maatte ikke* skilles fra *Daaben*; thi ellers vilde den skarpsindige Mand |US:229|let opdaget, hvor stødende det var, at have to saa *høistforskjellige* *Daabs-Formularer* i *een* Alterbog, der umuelig lod sig forsvare |A:29|mod Apostelens “*een* Daab,” som den *Augsburgske* Confessjon *udtrykkelig* har vedkiendt sig¹³.

Hvad der har vildledt Hr. Biskoppen, seer Man for Resten nok, er hans dunkle og vaklende Forestilling om *Daaben* “*efter Christi* Indstiftelse” som han har tilfælles med vore ældre Theologer, skøndt de ikke vovede derefter at gjøre nogen *Forandring* ved *Daaben*, der saavel efter deres Følelse, som efter den *Augsburgske* Confessjon, for den Kirkelige *Eenheds* Skyld, *altid* maatte forrettes *eens*. Naar nemlig Hr. Biskop *Mynster* anfører hvad vi alle maae underskrive, at “kun de af *Christus anordnede Ord* er nødvendige ved en christelig Daab,” da seer Man strax, han dermed *kun* mener det Ord “jeg døber dig i Navnet Faderens og Sønnens og den Helligaands,” thi om “*Forsagelsen*” hedder det kun “den er meget gammel og *synes* at naae op til det *andet* Aarhundrede” og om det “*Apostoliske Symbolum*” at dets Form “vel *ikke* er den *oprindelige*, men dog nu i mange Aarhundreder har været vedtaget.” Her er ikke Stedet til at bestride theologiske Anskuelser eller kirkehistoriske

Paradoxer, men hvad Man skulde ventet af Hr. Biskoppens Skarpsindighed, var at han havde indseet, der var netop *samme* Grund til at beholde Pagten *selv*, som begge Delene, hvoraf den bestaaer, thi det er jo kun *som* Dele af den Pagt, |A:30der fra Arilds-Tid *oprettedes* ved *Barnedaaben*, vi har fundet dem i *Kirken*, saa Man seer, Hr. Biskoppen har i det Øieblik glemmt Kirken over Bøgerne og det virkelige Liv over Skyggen deraf. Vel synes det, som Hr. Biskoppen igien har husket dem ved de *Voxnes* Daab, men det synes dog kun saa, thi i det *virkelige Liv* er vi jo alle indskrænkede til *Barnedaaben*.

Her staae vi da atter ved det aldeles Uforsvarlige i Forslaget, som, naar det blev Lov, vilde berøve *alle* de *Børn*, der herefter fødes, Stats-Kirkens *Daab* i sin gamle Skikkelse, den *Eneste*, der kan være den Oprindelige efter Christi Indstiftelse, og paalægge os Præster, hvad der strider mod vort Ordinations-Løfte, at forrette Daaben i en Skikkelse, som, da den er *splinterny*, *umuelig kan* være efter Christi Indstiftelse.

Til at retfærdiggjøre et saadant Forslag vilde aabenbar slet ingen Grunde forslaae, og, som om Hr. Biskoppen selv følte |US:230det, har han heller slet ingen Grunde anført; thi hvor Spørgsmaalet er om at *foreskrive* Præsterne en Daabs-Formular, de ikke kan bruge uden at bryde deres Præsteløfte, og *udelukke* alle vore Efterkommere fra Kirkens Arilds-Daab, der kan det dog vel ikke kaldes en "Grund" at det, efter Hr. Biskoppens Følelse, "unægtelig har noget *Stødende* at henvende *saamange* Spørgsmaal til det *spæde* Barn." For min og Fleres Følelse har i det mindste denne lette Bemærkning, der mere ligner en utidig Spas end en alvor|A:31lig Indvending, noget saa *Stødende*, at om den ny Formular ogsaa ellers forekom mig taalelig, maatte jeg dog protesteret mod enhver Forandring ved den hellige Daab paa saa tom en Grund, hvortil ei skal svares andet, end at kunde det *spæde* Barn kun først rigtig fatte det *eneste* Spørgsmaal, Hr. Biskoppen vil have beholdt, og som jeg i den ny Sammenhæng ei tør sige, jeg forstaaer, da vilde det sikkert gaae glat med Resten. Hvad de *Engelske* Bisper i det *Syttende* Aarhundrede har vovet, vedkommer egenlig slet ikke os, men siden Hr. Biskoppen bemærker, at de ved *Barnedaaben* har dreiet Spørgsmaalene fra Barnet til Gudmoderen, hvad han finder, har "noget Koldt," da maa jeg bemærke, at vel er det meget sandt, men dog er den *Engelske* Forandring ei nær saa kold eller uforsvarlig, som den, Hr. Biskoppen foreslaaer, thi deels *oprettes* dog Daabs-Pagten med Kirkens Ord, og deels staaer *det* hvert Medlem af den *Engelske* Stats-Kirke *frit* for at *opsætte* sine Børns Daab, til de kan døbes som *Voxne*, medens vi derimod med *daglig Mulkt* skal tvinges til at lade vores døbe som *Spæde*.

Enhver seer nu let, at dette gjør en mærkelig Forskiel, saa Hr. Biskop *Mynsters* Forslag er langt utaaleligere end de *Engelske*

Bispers Fif; men dermed vil jeg paa ingen Maade undskylde det; thi troede de høie Herrer “med Giendøberne,” at *Barnedaaben* var *ugyldig*, da maatte de ikke narre Folket med den, men skulde erklæret at de hver|A:32ken kunde eller vilde forrette den, men Sagen var, som deres i øvrigt selvgjorte Formular ogsaa viser, at de troede ikke paa Daaben som en virkelig Indgang i det *Guds Rige*, der er “Retfærdighed, Fred og Glæde i den Helligaand,” og brød sig derfor i Grunden kun lidt om, hvordan den forrettedes, naar kun *Skinnet* bevaredes. Denne Betragtning af *Daaben* som en blot *Kirkeskik*, der vel, som befalet af Herren selv, maa beholdes ved Optagelsen i Samfundet, men har lidet eller intet med den egenlige “Gienfødelse og Syndsforladelse” at giøre, har nemlig længe saavel i |US:231*England* som i *Tydskland* været den Herskende, indtil nu Oxforderne begynde seierrig at bekæmpe den, og havde den været uden al Indflydelse paa Hr. Biskop *Mynster*, vilde han neppe foreslaaet os en saadan forskaaret *Barnedaab*; men den *Augsburgske* Confessjon henfører udtrykkelig “*Gienfødelsen*” til *Daaben*¹⁴, saa ogsaa derfor har vi den fuldeste Ret til at beholde Forsikringen derom ved vore Børns *Daab*, og at denne Forsikkring ei kan gives, hvor *ingen* *Pagt oprettes*, har sikkert Hr. Biskoppen selv følt, og derfor afskaaret den med, skøndt deri ingen “Spørgsmaal” er til de Spæde.

Men kan nu ikke Hr. Prof. *Clausen* og hans Disipler med samme Ret sige, at netop denne *Forsikkring* om “Gienfødelse og Syndsforla|A:33delse” i *Daaben* kan de *ikke udstaae*, og *Daabs-Pagten* kan de, efter deres Overbeviisning hverken selv *indgaae* eller *afkræve* Andre?

Vel *ikke* med *samme* Ret, men dog, efter min Overbeviisning, med Rette, kun maae de nøies med *Frihed* til *selv* at følge deres Overbeviisning og ei ville paanøde enten Lærd eller Læg af os en *Daabs-Formular*, som netop, naar den er efter deres Hoved, umuelig kan være efter vores Hjerte og ligesaa umuelig efter Christi Anordning. *Al Tvang* ved *Daaben* maae vi erklære for *uchristelig*, men *Tvang fra* vore Lutherske Fædres, vor *egen* og den hellige, *almindelige*, *Kirkes Daab* maae vi erklære for *utaalelig* og *paastaae* vor soleklare Ret til at forplante den uforvansket og *uforandret!*

10

Bemærkningerne S. 27.

11

Ritual-Forslaget S. 22.

12

Forslag til Alterbogen S. 70. 74. 75. 81.

13

Confessjonens 7de Artikel.

14

Confirmationen.

Confirmationen er hos os saa ganske en blot Kirke-Skik, og er saa langt fra at være enten noget heelt eller halvt *Naademiddel*, at den først 1736 er skabt ved en af Kong *Christian* den *Sjettes Forordninger*, og den eneste reen kirkelige og christelige Synspunkt, hvorfra denne os *paatvungne* Kirkeskik kan betragtes, er da, at der ikke ved den lægges en Steen paa de Christnes Hjerte og et Aag paa deres Samvittighed. Hvad **A:34** *Staten* kræver af dem, der skal confirmeres, kan altsaa, *christelig* talt, være os ligegyldigt, naar vore Børn kun *ikke* der **US:232** ved *berøves* den *hellige Nadver* paa den Tid, vi troe dem skikkede og de føle sig trængende dertil, og hvorledes Statskirkens Præster forrette denne i sig selv *ligegyldige* Handling, vedkommer ikke os, naar vore Børn kun *ikke* derved *tvinges* til Noget, vi finde stridende mod Christendommen.

Dengang nu Confirmationen anordnedes, var ingen af Delene Tilfældet, thi deels udeluktes de Uconfirmerede derved ikke strængt fra Nadveren, deels krævedes ei meer til Confirmation end *Luthers Catechismus*, som christelige Forældre alligevel indpræntede deres Børn, før de tog dem med til Herrens Bord, og endelig var det en *fri Sag* hos *hvilken* af Stats-Kirkens Præster, Man vilde lade sine Børn gaae “til Læsning,” og derfor fandt denne Nyhed, der aldrig i *Holsten* eller noget andet Luthersk Rige er blevet almindelig, hos os føielige *Danske* ingen Modsigelse.

Tiderne har imidlertid siden mærkelig forandret sig, og *Confirmationen* er blevet Noget af det mest *Trykkende* for *christelige* Forældre, da der paa den ene Side fordres *Udenads-Læsning, Skrivning, Regning* og *Vaccination* for at komme til *Alters*, og paa den anden Side nødes Alle *udenfor Kiøbenhavn* til at lade deres Børn undervise om *Religion* og *Christendom* af deres *Sognepræst*, **A:35** hvordan saa end hans religiøse Anskuelser, moralske Grundsætninger og Opførsel maatte være. Begge Dele er af det Slags, at vil den verdslige Øvrighed beholde de gammeldags Christne i Stats-Kirken, maa den endelig baade tillade *Altergang uden* Confirmation, og lade det blive en *fri Sag igien, hvilken* Præst Man vil betroe sine Børn, baade *Piger* og *Drenge*, til privat Underviisning i Religion og Moral, hvad for alle ædle og betænksomme Forældre aabenbar er en *Samvittigheds-Sag*.

Læser Man imidlertid Hr. Biskop *Mynsters* Forslag til et nyt Ritual, da seer Man, det gjør Confirmationen endnu *mere byrdefuld* baade for Præster og Forældre end den allerede er, uden i mindste Maade at formilde Samvittigheds-Tvangen, skøndt der ved denne, *christelig* talt, aldeles ligegyldige *Kirke-Skik*, havde været den

skjønneste Leilighed til, om mueligt, at vinde Alle for den ny Skikkelse, han vil give Stats-Kirken.

Vist nok finde vi det Præsten tilladt at meddele en "Confirmand," som førend Confirmationen bliver farlig syg, *Nadveren*, men deels har det *altid* været tilladt, og deels forslaaer det jo ingenlunde nu, da Mangelen af en Døbe- eller Vaccina|US:233tions-Attest kan, jeg veed ikke hvorlænge, opholde Confirmationen, og mangt et Barn kan seent eller aldrig være istand til at fyldestgiøre vedkommende *Skole-Commissions* Fordringer, som dog visselig ikke maatte |A:36raade for, om vore Børn skulde have Adgang til *Herrrens Bord*.

Den eneste Lettelse, der foreslaaes, skal da være den, at hvor der er flere Præster ansatte ved Kirken, kunne de (Børnene) anmelde sig hos hvilken af disse, de ville, og at "hvor ingen Misbrug er at *befrygte*," bør Præsterne heller *ikke* nægte deres Samtykke til, at Børn af deres Sogn maa blive confirmeret i et andet Sogn i *Nærheden*, naar Barnet eller dets Forældre maatte have *Grund* til at ønske det. Nægter vedkommende Præst sit Samtykke, kunne Forældre eller Værger desangaaende henvende sig til *Biskoppen*, som, efter indhentet Erklæring fra *Præsten* og *Provsten*, kan meddele Tilladelse til at Barnet confirmeres af uvedkommende Præst. Men finder *Biskoppen* det *tviivlsomt*, om en saadan Tilladelse bør meddeles, da andrager han Sagen for det Kongelig Danske Cancelli¹⁵.

Her seer Man alt det Hensyn Hr. Biskop *Mynster* i denne rædsom forvirrede Tid vil tage paa den gruelige Samvittigheds-Tvang, han selv i *Folkeraadet* indrømmede fandt Sted ved *Confirmationen* sogneviis, og det er, efter mine Tanker, mindre end Intet, fordi det er Intet og vil dog synes at være Noget.

Saavidt jeg veed, er der nemlig for Øieblikket |A:37intet *Loubud imod* at confirmere Børn fra fremmede Sogne, og intet *Loubud*, der giver vedkommende Sognepræst *Ret* til at *nægte* sin Tilladelse, saa i ethvert Tilfælde, der syndes en christelig Præst at kræve det, kunde han, uden at overtræde Lovene, giøre en Undtagelse fra hvad der mere var Skik og Brug end fast Regel, men naar dette *Forslag* blev *Lov*, da blev *Sognebaandet* ved Confirmationen, hvad det hidtil neppe var, *lovfast*, og det beroede i *Regelen* paa *Sognepræsten selv*, om han fandt, der var *Grund* til at *vrage hans* Underviisning; thi det vilde naturligviis kun være en sjelden Undtagelse, at Bisp eller Cancelli, efter langt Omsvøb, aftvang en Præst Tilladelsen.

Er det ikke dog forskrækkeligt, at en Mand som Hr. Biskop *Mynster*, der har havt og har daglig den bedste Leilighed til at kiende, hvor *himmelvidt* forskiellige vor Stats-Kirkes Præ|US:234ster er, baade i Tro og Lære, i *Varme* og Underviisnings-*Gaver*, og i *Liv* og *Levnet*, dog ikke tager anderledes Deel i det gruelige Aag der paalægges christelige Forældre, som skal sende deres Børn, baade

Piger og Dreng, til privat Underviisning i Religion, Moral og Christendom til *deres Sognepræst*, han være saa hvad Mand han vil, han befæste eller nedrive hvad Forældrene har opbygget, han opelske eller, om mueligt, oprykke med Rod hvad de har plantet, deres Taarer har vandet og Gud hidtil givet Vext! Er det ikke dog forskrække|A:38|ligt, siger jeg endnu engang, at naar det under disse Omstændigheder overdrages til Hr. Biskop *Mynster* ene og alene at foreslaae et nyt Ritual, han da *ingen anden* Trøst vil give de bekymrede Forældre, end at *naar Sognepræsten*, de vil undgaae, *selv finder*, der er *Grund* og *ingen Misbrug* at befrygte, da *bør* han *ikke* nægte Tilladelsen, og, gjør han det alligevel (som han jo desvissere gjør, jo slettere han er), da er det endnu *mueligt*, at *Biskoppen* eller *Cancelliet*, efter alle muelige Erklærings Indhentning, kan *tillade* Forældre at lade deres Børn berede til Confirmation hos en Præst, de har Agtelse for og Tillid til! Vil Hr. Biskop *Mynster* da slet ikke vide det, at der er usigelig meget, der kan gjøre Forældre det pinligt og egenlig moralsk umueligt at sende Sognepræsten deres *Sønner* og *Døttre* til en saadan Underviisning, men som ei engang kan sættes paa Papiret, end sige saaledes oplyses, at *Bisp* eller *Cancelli* kan tvinge en Præst til hvad han kalder en stor Fornærmelse eller en uforskyldt Beskæmmelse!

Og hvad er det nu for en “befrygtet *Misbrug*” der skal være større og farligere end Samvittigheds-Tvangen, og hvilke er “*Grundene*” der enten af Præst, Bisp eller Cancelli skal kiendes gyldige?

Herom *tier* Lov-Forslaget ganske og aabner derved Døren for al muelig Vilkaarlighed, men Man kan jo ingen Misbrug nævne, uden at en |A:39|*Sognepræst* gjør sig skyldig deri, og hvorfor vil Man dog ikke indsee, at Man kun gjør Ondt værre ved at binde et *heelt Sogns* Børn udelukkende til den *Præst*, der blot for at drille sin Nabo eller af andre nederdrægtige Grunde vilde kapre Confirmander fra ham, og hvad *anden Grund* maa Man dog forlange af *Forældre*, som ønske *deres* Børn underviste og confirmerede af en anden Sognepræst, end at de har *mere* Høiagtelse for ham eller *mere* Tillid til ham, og hvilken *Usling* af en *Præst* maa det ikke være som heri modsætter sig Forældrenes Ønske.

|US:235|Lægge vi nu hertil, at den *Kongelige Commissarius* nys erklærede i Folkeraadet, at *naar* Forældre bad om den Tilladelse (som de aldrig burde behøve) paa *Grund* af at deres Sognepræst var *heterodox*, da vilde den rimeligviis blive *afslaaet*, da see vi klart, hvorvidt christelige Forældres Aag vilde lettes ved det ny Ritual, der viser dem til *den* Præst, de vil undgaae, til en Bisp, der maaskee kun giver dem Utak for deres Pietisteri, og til *Cancelliet*, som, *naar* de anføre den *sande*, for Gud og Mennesker gyldige, Grund, rimeligviis vil svare: herved er Intet at gjøre!

Her maa jeg dog nødvendig spørge Hr. Biskop *Mynster*, om det

er hans *Ønske*, at alle de Forældre, som ikke har Raad eller Leilighed til at sende deres Børn ud af Sognet eller Raad og Lykke til at faae en Cancelli-Bevilling, skal være *aldeles ligegyldige* ved, hvordan den *Præst læ|A:40*erer og *lever*, taler eller vrævler, hvem de betroe deres Børns moralske og religiøse Dannelse i den farligste Alder, og det, skøndt han, blandt Andet, veed, at Hr. Professor *Clausen* maa have mange Disipler mellem Præsterne, som det var stor Synd at forlange, *Lutherske* Forældre skulde lade forklare deres Børn *Luthers Catechismus*, og skøndt han selv bemærker, at *Præsterne* især ved Confirmandernes Underviisning har al den *Frihed* de med Rette synes at kunne fordre!

Jeg veed det meget godt, og mindes daglig derom, at *lærde* Mænd og selv *Geistlige*, jeg mindst havde ventet det af, tænke heel papistisk om "*Almuens Christendom*," som Noget, der egenlig kun bestaaer i, at de gaaer flittig i *Kirke* og kalde Præsten "*Fader*," hvordan han saa er, er ham til *Villie* i alle Maader, og lever hvad *han kalder* christelig, uden at vove sig til at bedømme, om det ogsaa stemmer overeens med den *Christne Tro*; men at Hr. Biskop *Mynster* ogsaa hældede til den Side, har jeg været seen til at troe, og jeg kan endnu ikke begribe Mueligheden deraf, men kan ligesaa lidt anderledes forklare mig hans Modbydelighed for *Sognebaandets Løsning* selv ved *Confirmationen*, hvor han dog selv tilstaaer, hverken *Alterbog* eller *Ritual* kan eller skal berøve Præsten hans Frihed til at tale som han tænker og troer. Hvad der i denne Henseende forblinder Hr. Biskoppen, er imidlertid vel den Fordom, at Man *intet Ansvar* har for hvad *|A:41*der er En *foreskrevet*; thi havde vi Præster intet Ansvar for hvad vi kalde den *Christne Tro*, og hvad vi forsikre om *Naademidlerne*, naar det kun stod i den *forordnede* Alterbog, da *|US:236* havde naturligviis Forældre heller intet Ansvar for hvad de lod Præsten sige til deres Børn, naar der kun er et *Reskript* for, de skal betroe dem til ham; men jeg er vis paa, vor Herre *Christus* tænker ganske anderledes, og vil, naar vi mødes for Hans Domstol, kræve os strængt til Regnskab for *vort Ord* om Ham, enten det saa stod i *Alterbogen* eller ikke, og kræve *Bonden* saavel som *Biskoppen* til Regnskab for sin *Tro* og for sin *Delagtighed* i de *Smaaes* Forargelse, der troede paa Ham, og derfor maa jeg stemme for al muelig Frihed i Samvittigheds og Saligheds Sager, skøndt jeg derved, desværre, maa stemme *tværtimod* Hr. Biskop *Mynster*.

Dog, for Intet at undlade, vil jeg endnu engang bede baade Hr. Biskoppen og alle de Geistlige i vor Stats-Kirke, der vil gjøre Menigmand umyndig i *deres egen* Saligheds-Sag, dog see sig om i det virkelige Liv, betragte det *sædvanlige* Forhold mellem *Almuen* og *Sognepræsterne*, i det Mindste her paa *Øerne*, og dog vaagne af den søde Drøm, at det er en *himmelsk Idyl*, der ei maa forstyrres ved selvklog Reflexion! De vilde da snart opdage, at paa de faa

gammeldags Lutheraner nær, har *Alle forladt* dem, Mængden skyer Kirken som noget andet Ondt, og hvor de “gu|A:42delige Forsamlinger” opliver Kirkegangen en Smule, synke Præsterne endnu dybere i Almuens Øine, og *nu* skulde det være klogt og betimeligt, om det end ellers var tilladeligt, at *stramme* det *Sognebaand*, der, naar det ingen Lænke skal være, forudsætter ganske andre Tider og Omstændigheder, og en ganske anden Tankegang saavel om Præst og Kirke som om Tid og Evighed. Vil Man da endelig blive ved at stramme, hvad der burde løses heller idag end imorgen, til det *brister* overmorgen, som det jo nødvendig maa; blive ved med Flid at *nære* hos Almuen den *Ligegyldighed* for *Himlen* paa den ene, og den *Mistro* til *Præsterne* paa den anden Side, som har frembragt det sørgelige Forhold, og maae, jo meer de voxe, gjøre Ondt værre! Naar Man saa med den ligesaa unaturlige som uchristelige Tvang har drevet de *Lutheraner* ud af Stats-Kirken, der *ikke* kan *finde* sig i at modtage *Sacramenterne* af *hvilken som helst* Præst, eller *betroe* ham deres Børns *Sjæle*, og har bestyrket de gudelige Forsamlings-Folk i deres *Ringeagt* for *Geistlighed* og *Sacramenter*, saa de aabenbar vende Stats-Kirken Ryggen; *hvad* vil Man *saa* gjøre med Slumpen, der aldrig tænker enten paa *Præst* eller *Kirke* uden for *Tiendens* og *Offerets* Skyld? Troer Man virkelig med nye *Al|US:237terbøger* og *Ritualer*, det ene stivere, strammere og dødere end det Andet, af Disse at kunne skabe Stats-Geistligheden et nyt Kirke-Legeme efter sit |A:43Hjerte! Gud! hvad nytter dog Øine, naar Man stirrer sig blind paa Bøgerne og overseer Livet!

Vende vi nu Øiet til *Formularerne* ved Confirmationen, da opdage vi strax nogle Smaa-Mærkværdigheder, som vi vil tage med underveis, skøndt hvad vi maae dvæle ved, er det forfærdelige og fordærlige Aag, som derved paalagdes alle Sognepræster og en stor Deel af Folket.

Det Første vi bemærke, er, at er end Hr. Biskop *Mynster* saa stor en Hader af *dobbelte* Formularer, at han ikke engang vilde gjøre en Undtagelse ved *Barnedaaben*, hvor de dog, naar han vilde foreslaae en *Splinterny*, var aldeles nødvendige, saa har han dog gjort en Undtagelse ved Confirmationen, hvor Formularen kan være de *Christne* ganske *ligegyldig*, naar den kun *intet* Uchristeligt indeholder.

Man skulde nu tænke, Hr. Biskoppen havde bragt *Rationalismen* dette Offer, saa den ene Formular var for os, og den Anden for dem, der ikke vil have mere end høist nødvendigt med *Christus* at gjøre; men det er langt fra, thi begge Formularer knytte sig paa det Fasteste til *Daabs-Pagten*, saa ved *Confirmationen* har Hr. Biskoppen aabenbar *reent glemt*, at der efter hans Forslag *ingen Pagt* skulde *oprettes* ved *Barnedaaben*, thi her forudsætter han aabenbar det Modsatte, baade ved Spørgsmaalet “stadfæster du

denne *din Daabspagt*” og udtrykkelig i Bønnen, som begynder saaledes “For dit Aasyn, |A:44|alvidende Gud! er da nu det hellige *Løfte gientaget*, som har i *Daaben* været *aflagt* paa vore Vegne.” Begge Dele glæde mig naturligviis som Vidnesbyrd om, at det er ingenlunde *Pagten*, Hr. Biskop *Mynster* vil være kvit, og om den Daabs-Formular *til os*, som lader *Pagten* staae ved sit Værd, siger jeg, gid han ikke komme den ihu evindeligen mere! men naar jeg tænker paa, hvor mangfoldige baade *Præster* og *Børn* i Skiels-Alder der vitterlig *fattes* den *Tro*, hvorom *Pagten* dreier sig, da maa jeg lægge baade Hr. Biskop *Mynster* og vor *Faderlige* Regiering det saa nær, jeg kan, at det er ligesaa fordærveligt, som uforsvarligt at *aftvinge* dem en høitidelig *Bekiendelse* af den *Tro*, de hverken har eller vil have.

Jeg omtalde før det utaalelige Aag, det er for *christelige* Forældre at skulle lade deres Børn undervise om Christendom af Præster, som bestride og vel ei sjelden spase med deres Fædres Tro |US:238|og Guds frygt; men hvem tør nægte, at det samme Aag hviler paa de *vantrøe* Forældre, som maae sende deres Børn til orthodoxe Præster, saa naar de føle det mindre, kommer det kun af, at de sjelden tænker alvorlig paa saadanne Ting, og af, at vore orthodoxe Præster ligesaa sjelden har synderligt Liv. Dette giensidige Plageri kan og bør hæves ved at *frigive* Confirmationen, saa Enhver, som bryder sig om det, kan søge den Præst, der huer ham, men naar der nu skulde *paatvinges* Alle en saa *chri*|A:45|*stelig* Confirmations-Formular, som *Daabs-Pagten* er, da hjalp ingen anden Frigivelse i denne Henseende, thi de Præster som vitterlig *fattes* den tilsvarende Tro spændtes *grueligere* paa Pinebænken hver Confirmations-Søndag, jo *ærligere* og *alvorligere* de var, og de Unge i Hobetal nødtes til høitidelig at indtræde i Skiels-Alderen med en *vitterlig Løgn*, det sorteste Varsel for Fremtids-banen, Man vel kan tænke sig. Saa utaalelig derfor som Christne maae finde mange Præsters selvtagne *Frihed* ved Confirmationen, *saalænge* de er *bundne* til dem, saa *ønskelig* maa deres lovlige *Frihed* være os, naar vi er *frie* for dem, og derfor skulde aabenbar den *Frihed*, de *især* ved *Confirmationen* har taget sig, langt fra at berøves dem, stadfæstes, og kun, ved *Sognebaandets Løsning*, gøres forligelig med vores. Allerbedst var det vist nok, naar den *befalede* Confirmation reent ophørde at være en *kirkelig* Handling, og blev en Religionen aldeles uvedkommende *Skolesag*, men da det vel for det Første slet ikke er at vente, maa den dog endelig blive saa fri, som mueligt, thi naar Man afkræver *Alle* i Skiels-Alderen en Troes-Bekiendelse, der hos de Færreste kan være ærlig meent, da er *Samvittigheds-Tvangen* hos os *større* end hos *Papisterne*, og vi maae da ikke klage over Upaalideligheden af de helligste Løfter, som vi selv opelske og stræbe at hellige.

I Sammenligning hermed er det vel neppe værdt |A:46|at nævne

alle de smaalige Bestemmelser, Hr. Biskop *Mynster* foreslaaer om Confirmations-*Alderen* og *Tiderne* og *Dagene* og *Klokkeslettet* og *Opstillingen*, som om det Altsammen var en Saligheds-Sag, thi det er kun kiedsommeligt og udvortes byrdefuldt; men mig synes dog, det er *forskrækkeligt*, at ikke engang en Mand som Hr. Biskop *Mynster* endnu har indseet, at Man med alt Saadant kun *bebyrder*, *ærgrer* og *forbitter* de *alvorlige*, *redelige* og *dygtige* Præster, som Man vel maa betroe det *Største*, men *vil ikke* betroe det *Mindste*, og at derimod de *Letsindige*, *Uordenlige* og *Slette*, som |US:239Man dermed vilde binde, kun *lee* ad det! Man kan saaledes godt ærgre og pine en samvittighedsfuld Præst ved at befale ham *ikke* at confirmere Nogen, som han *ei* har underviist *fulde fire* Maaneder, *to* Gange ugenlig, men den *Slette* og *Letsindige* hindrer Man derved hverken fra at lyve, at jage Confirmanderne til sig og lade dem gaae som de kom, eller at *affaske* Alt fra *Begyndelsen* til *Enden*. Jo længer Man ved saadanne stødende, krænkende, byrdefulde og tit latterlige Ordens-Forskrifter vil pine og plage de alvorlige, samvittighedsfulde og dygtige Præster, saa de ikke kan røre sig uden at overtræde Loven, des *færre* faaer Man naturligviis af *det Slags* Embedsmænd, og anstrænger da forgiæves sin Skarpsindighed, for ved end mere nøiagtige Instruxer at afrette de *Slette*, som med desbedre Sam|A:47vittighed tilsidesætte alle Regler, jo umueligere det er at følge dem nøiagtig.

Hvad enten for Resten Hr. Biskoppen har glemt de *Kiøbenhavnske* Confirmationer med deres særegne Præg og Bestemmelser, eller han ogsaa vil have Underviisnings-Tiden der fordoblet til *fire* Maaneder og *to* Gange ugenlig, har jeg ikke kunnet opdage, men vil haabe, der itide hæve sig saamange *Præste-Stemmer* mod den hele *Confirmations-Codex*, at den under alle Omstændigheder falder bort af sig selv; og naar den kun ikke skal følges, kan den være morsom nok at betragte som en fortvivlet, vi vil haabe den *sidste*, Prøve paa midt i vor Stats-Kirkes *babyloniske Forvirring*, dog i nogle af de mest *ligegyldige* Ting at bringe *stræng Eensformighed* tilveie. Man skulde dog virkelig synes, alt Kirkeligt var dødt nok hos os, at Man ikke, ved en Eensformighed og arithmetisk Nøiagtighed, som *Livet* aldrig taaler, skulde ogsaa *afsjæle* *Confirmationen*, som, saavidt jeg har kunnet mærke, er det *Eneste*, hvori *alle* Præster, som der var det *Mindste* ved, dog fandt *nogen* Glæde, og *hele* Ungdommen, der ei var reent forstokket, dog fandt *lidt* Opbyggelse, og Begge meer, jo *friere* det Hele var. Er det ikke ligesaa latterligt, som det er sørgeligt, at Præsten vel paa *eget* *Ansvar* kan antage og afvise, undervise og behandle Confirmanderne som han synes, men maa ikke selv raade for, *hvordan* de skal opstilles, *hvortit* han vil stæv|A:48ne dem til sig og *hvad* *Klokkeslet* han vil begynde Overhøringen, end sige da, om han vil holde Confirmation *to* Gange om Aaret, hvor det *ei* har været

stadig Skik siden 1736, end sige da raade for, om han vil confirmere et Barn, der fattes 32 Dage i 14, siger og skriver *fjorten*, Aar, **US:240**skiøndt vor *Herre* selv dog kun var *tolv* Aar gammel, da han lod sig overhøre af de Skriftkloge! Har vi dog ikke Nok af alle saadanne ligesaa *grundløse* som aandsfortærende Indskrænkninger i det daglige Liv, at vi ikke ogsaa skulde forplante dem ind i *Herrens Huus*, saa Adgangen til *Hans Bord* skal paa den vilkaarligste Maade beregnes efter Maaneder og Dage, og *hans Embedsmænd* ei kunne gjøre et Skridt i deres mest personlige Virksomhed, uden at forespørge sig hos *Superintendenten* og *Cancelliet*, der næsten aldrig kan vide nær saa god Besked om Sagen som de, og tit vil behandle og afgjøre den aldeles mekanisk! Hvad vil Man dog med en *Stats-Kirke*, naar den kun skal virke som en verdslig *Politi-Anstalt*, der er tusind Gange lettere at handtere i sin eiendommelige Skikkelse! Hvad tænker Man dog, enten *Daab*, *Nadver* eller *Confirmation* skulde udrette, naar de *ei* er fri? hvad venter Man af *aandelige* Midler, der sættes mekanisk i Bevægelse og underkastes *aandsfortærende* Control! De Dage er jo dog alt længe forbi, da Man kunde kyse Livet af Folk med Helvede eller slaae dem til Jorden med en Bispehue; hvortil da de ligesaa kiedsommelige som kostbare Kir**A:49**ke-Skuespil, der visselig hverken var i *Luthers* Aand, eller kom i hans Tanker uden som Papisteri, der skulde udfeies!

Nadveren.

Har Luther kaldt Daaben i vore Statskirker et Saar, Man ei kunde røre ved, da er *Nadveren* det endnu i langt høiere Grad, thi ligesom vi har seet, den verdslige Øvrighed paatog sig at bestemme, *naar* og under *hvilke* Betingelser Folk maa stædes til *Herrens* Bord, saaledes har den ogsaa taget sig den Frihed at bestemme, *hvem* Herrens Tjenere *skal* tage til Bords, hvor dog Alt er *aandelig* at nyde og forstaae, saa de, der ikke er værdige Gæster i Hjertekienderens Øine, maatte for deres *egen* Skyld ønske, de var langt borte. Vilde nu endelig den *verdslige* Øvrighed bestemme, hvad vi maae eller ikke maae *sige* til Gæsterne i "*Herrens Navn*," da tiltog den sig endnu meget mere Myndighed i Herrens Huus end *Paven*, der dog lod Ordet blive ved det Gamle, og da maatte vi nødvendig protestere, om ikke Herrens Bord skal blive aldeles **US:241**foragteligt, som en kummerlig Bespiisning efter et verdsligt Fattig-Reglement; saa det er forskrækkeligt, at Hr. Biskop *Mynster* ogsaa vil have det *Danske Cancelli* til at afgjøre, om vi med god

Samvittighed kan beholde eller skal forkaste det Ord “*sande*,” som hos os, Man veed |A:50ei hvorlænge, har været brugt ved Uddelingen af hvad vi, paa *Aandens* Sprog, kalde “Herrens Legeme og Blod.” At nemlig Hr. Biskop *Mynster* er af den Formening, at dette Ord ikke burde være optaget og bør nu forkastes, det seer jeg nok, og at han stræber at overbevise sine Medtjenere i Ordet om det Samme, derimod er Intet at indvende; men naar han ved *Hjelp* af det *Danske Cancelli* og den *verdslige* Magt vil *twinge* alle Christi Embedsmænd i Landet til at være enige med sig, eller dog til, trods deres modsatte Overbeviisning, maaskee trods *Giæsternes* store Forargelse, at udelade Ordet “*sande*,” da forvexler han saa aldeles *Christi* og *Kongens* Rige, christelig og kongelig Tjeneste, med hinanden, at jeg paa det Kraftigste maa protestere; thi vel raader Kongen af Danmark enevældig for hvad Han vil taale i *sin* Stats-Kirke, men vil Han have *Christi Kirke* til at være og virke i den, da maa Han, som Kong *Christian* den *Tredie* bemærkede, lade *den* virke *frit* og uafhængig af sig ved *Evangelium* og *Sacramenter*. Naar derfor Hr. Biskop *Mynster* eller nogen Anden af Christi Tjenere vil med verdslig Magt paatvinge eller fravryste os noget Ord ved *Sacramenterne*, da turde jeg, for *Principets* Skyld ikke give efter, om jeg end ellers var af hans Mening; thi havde den *verdslige* Magt Ret til at forandre eller forskyde *et eneste* Ord ved *Christi Sacramenter*, da havde den Ret over dem Alle.

|A:51Men, siger Hr. Biskop *Mynster*, “jeg har *oplyst*, at dette Ord først er opkommet længe efter Reformationen, og skiøndt det vist nok *stemmer overeens* med vor Kirkes *Symboliske Bøger*, kan jeg dog ikke nægte dem Ret, der have bemærket, at Tilføielsen af dette Ord *strider mod* den Forpligtelse, Præsterne indgaae ved *Ordinationen*, “at forrette og uddele de tvende høiværdige Sacramenter aldeles efter Christi egen Indstiftelses Maade.” Upaatvivlelig vil Man gaae rettest ved at holde sig til Christi egne Ord.”

Godt, men gjør det Sagen klar, naar Spørgsmaalet er om et “*verdsligt Forbud*” imod at bruge hvad Hr. Biskoppen selv tilstaaer, *stemmer overeens* med Stats-Kirkens *Symboliske Bøger*, og hvad der, som jeg vil lægge til, *staaer* i den *Augs|US:242burgske* Confessjon, thi der er det jo Lutheranernes Bekiendelse, at Christi Legeme og Blod er “*sandelig*” tilstæde¹⁶? *Stred* det nu desuagtet mod Ordinations-Vilkaaret efter det *samme* Christian den Femtes *Ritual*, som *befaler* Ordets almindelige Brug, saa var det en *Selv-Modsigelse*, der maatte hæves, *ikke* ved at forbyde det i den *Augsburgske* Confessjon hjemlede Ord, men ved at forandre den *Danske* Stats-Kirkens Ordinations-Vilkaar, thi for det Sidste raadte Kon|A:52gen af Danmark, for det Andet, efter Kongeloven, *ikke*. Dog, her behøves ingen Forandring, thi tør Hr. Biskop *Mynster* end “ikke nægte” denne Strid, da *tør jeg*, og vil see paa den, der kan

godtgjøre, at en Saadan findes. Havde vi i “*Indstiftelsens Ord*” indskudt Noget efter eget Tykke, det skulde vi vist nok forskyde, saasnt det oplystes, hvad enten saa den Danske Stats-Kirke havde forpligtet os dertil eller ikke, men *Tiltalen* til Gæsterne om hvad de nyde, er jo *ikke* Christi men hans *Tjeneres Ord*, og der gælder det kun om at Tjeneren er sikker paa, han har truffet sin Herres Mening, og er han sikker paa det, kan han umuelig af *verdslige* Grunde frafalde Udtrykket. Nu er jeg ganske sikker paa, at de *Lutherske* Præster traf vor Herres Mening, da de, i Modsætning til dem, der vrævede, som om Herrens Legeme *baade var* tilstæde og var det *ikke*, udtrykte deres Sikkerhed paa den virkelige Nærværelse med Ordet “*sande*,” som Vrævlerne skyede, og hvorved Intet kunde voves, da det kun var en “Bekræftelse,” der intet lagde til men fastholdt kun hvad der var. Hvad der forvisser mig om, at de traf Herrens Mening, er imidlertid ikke blot den Betænkning, at hvad “*Sandhed*” giver, maa altid være “*det Sande*” og intet Skin, ei heller blot, at vi læse hos *Johannes*, at *Herren* brugde selv en *Bekræftelse*, da Han talde om disse Ting og sagde: mit Kiød er *sandelig* Mad og mit Blod **A:53**er *sandelig* Drikke¹⁷; men tillige fordi det fra Arilds-Tid var Kirke-Skik, som endnu i den Romerske Menighed, at naar Præsten ved Uddelingen sagde “det er Christi Legeme,” svarede Menigheden “Amen,” saa de *Lutherske* Præster har blot paataget sig at svare *Amen* for Menigheden, til den selvgien kom til Orde, hvad ei er at laste men at rose dem for.

Men vil jeg da paastaae, at *alle* Præster i den Danske Stats-**US:243**Kirke skulde paa ny *tvinges* til at optage det Ord, Mange af dem længe have udeladt?

Nei, det være langt fra, heller vilde jeg bede alle dem, der ønske det, fritagne for at sige Nogetsomhelst hvad de ikke selv troe, thi baade Herren og Bordet vanæres kun ved tvungen Bekiendelse; men jeg paastaaer *Frihed* til selv *fremdeles* at sige hvad jeg troer og fryder mig ved at bevidne, og jeg opmuntrer alle mine Medtjenere af samme Tro til at gjøre ligesaa, og jeg paastaaer, at vore *Medtroende* af alle Stænder, som elske Vidnesbyrdet, maae have Lov til at gaae til Herrens Bord *hvor* det *lyder*. Ogsaa her støde vi da paa *Sognebaandets Løsning* ved *Sacramenterne*, som det eneste men ogsaa nemme Middel til at bringe *sand* Orden tilbage i vort statskir**A:54**kelige Vilderede, og skøndt Hr. Biskop *Mynster* ved dette Ord bestandig gyser tilbage for de befrygtelige Misbrug, som kun er til i hans egen Forestilling, har han jo dog selv i *Roskilde* tilstaaet, det var Synd ved Nadveren at tvinge Enhver til sin Sognepræst, skøndt han nu mener, det var Nok, naar Cancelliet *nedsatte* sine *Priser* paa en *Hjerte-Frihed*, der vist nok ei kan opveies med Guld, men burde just derfor gives i *Guds Navn*.

Samme Frihed, som jeg, naar Sognebaandet løses, ønsker Stats-Kirkens Præster med “sande”, ønsker jeg dem naturligviis ogsaa

med *“fyldestgjort”* og hele Vidnesbyrdet til Slutning, som for Mange af dem er en Gru, vist nok *ikke* fordi *jeg* vil miste et eneste Ord af denne velsignede Tale, eller kan optage Hr. Biskoppens Forslag til at sige *“deelagtiggjort”* istedenfor *“bespiset og skiænket”*, men fordi *Sandhed* byder os tale som vi troe, og fordi Herrens Tjenere tilbagevinde aldrig deres tabte Troværdighed, før det bliver Tilhørerne klart, at de tale ei fordi de nødes dertil, men *fordi de troe!* Ordet *“fyldestgjort”* vilde jeg derfor aldrig *overtale* Nogen til at bruge om Herren, naar de ikke troe, Herren virkelig har opfyldt Loven og lidt Straffen i *vort Sted*; men jeg kunde heller ikke med Hr. Biskoppen indrømme, at *“fyldestgjort”* egenlig *intet bibelsk* Udtryk er, thi jeg mener, det findes ret egenlig i Bibelen |A:55 paa sit rette Sted, blandt *“de syv Ord”* paa Korset¹⁸.

Besyderligt nok, hvordan vor *boglige* Retning kan fordunkle Tanke-Gangen selv i saa lyse Hoveder, som Hr. Biskop *Mynsters*; thi havde han her og allevegne seet paa *Livet*, |US:244 da vilde han vist aldrig ønsket enten med det Onde eller med det Gode at faae dem til at *bevidne* Sandheden og Kraften af de Christnes *“Tro, Haab og Kiærlighed,”* som *ikke dele* altsaa heller *ikke kiende* dem, thi naar det vi sige ved Naademidlerne, *ei* skal være et *Vidnesbyrd* om hvad enten Herren selv har sagt, eller hvad vi med fromme Fædre finde sandt og opbyggeligt, da er det jo kun et *Vidnesbyrd* om hvad Enhver, som ønsker det, *allersikkrest* kan see med sine egne Øine: hvad der af den *verdslige* Øvrighed er *foreskrevet* i den sidst *forordnede Alterbog*. Men naar nu de *foreskrevne* Ord ved Daaben og Nadveren er de Samme, som den Christne Menighed fra Arilds-Tid har udtrykt sin Tro, sit Haab og sin Kiærlighed med, da er de ikke blot overflødige og unyttige, døde og magtesløse paa *vrangvillige* Læber, men i større eller mindre Grad *forargelige* netop for dem, som derved skulde opbygges, forsikkres og frydes, thi vi veed jo Alle, at i vort |A:56 Hjertes Anliggender kan Man med Ord aldrig krænke os værre eller saare os dybere, end naar Man med spottende Læber eller dog med forsætlig Skiødesløshed og isnende Kulde gientager de *selvsamme* Ord, hvormed vi paa det Varmeste og Høitideligste pleie at udtrykke vore *Følelser*. Gjaldt nu ikke det Samme i høieste Grad om vort *christelige*, som om vort *naturlige* Liv, da maatte det aabenbar kun være, fordi vor Christendom var *intet* virkelig *Liv*, men kun en død Lærdom, og maatte kun det falde Hr. Biskop *Mynster* paa Sinde, da er jeg vis paa, det vilde ogsaa blive *ham* indlysende, at det christelige Liv i vor Stats-Kirke, ei blot for at voxe, men selv kun for at *beholdes*, trænger til al den *Frihed*, vi kan overtale den verdslige Øvrighed til at skiænke den, saa det er ei engang et Offer, at vi ønske Modstanderne fritagne fra at trælle for det Ord, de kvæle ved at omfavne. Heraf følger naturligviis, at jeg heller hverken kan ønske nogen Præst tvunget eller overtalt til *igien*, ved *Indbydelsen* af Herrens Giæster, at sige hvad de Fleste

skye “naar I saa troe disse Christi Ord og giøre efter denne Hans Befaling, da ere I ret prøvede, som Paulus siger, og værdelig kunne æde Christi Legem og drikke Hans Blod;” men deraf følger ogsaa, at jeg paastaaer *Frihed* til fremdeles at sige saa, naar Man kan det med en god Samvittighed og ei veed noget Bedre. Dette er nemlig Tilfældet med *mig*, og sagtens med flere Danske Præster, og den Forandring, |A:57Hr. Biskop *Mynster* foreslaaer, er saa langt fra at hue mig bedre, at jeg aldrig kunde bære det over mit Hjerte at sige ved Nad|US:245veren “dersom I da forud have prøvet eder selv, som Paulus siger, og nu ere komne med et *ret christeligt Sind og Forlængsel*,” thi dermed vilde jeg frygte for at saare de *ømmeste* Hjerter og kyse de *værdigste* Giæster, der vist sjelden eller aldrig tør pukke paa deres “ret christelige” Sind og den rette “Hunger og Tørst” efter Sacramentet. Dette Forslag havde jeg ogsaa mindst ventet fra Hr. Biskop *Mynster*; thi han ligner sig dog ellers selv giennem en heel Menneske-Alder, meer endog end jeg troer ønskeligt, og dette staaer dog i skiærende Modsigelse til de faa men fyndige Ord, hvormed Præsten *Mynster* protesterede imod at indskrænke Trøsten af de Ord “saa elskede Gud Verden” til dem der “lignede Jesus,” thi, var hans Svar¹⁹ “hvad om Nogen var kommet tilstæde, hvis Sorg det just var, at han *ikke lignede* Jesus? er dette ophørt at være en Sorg for Menneskene? eller har Religionen ikke mere Trøst for dem, der saaledes sørge?” Maaskee var det bedre i ovenmeldte Tiltale at lade *Paulus unævnt*, da de Skriftkloge tvistes om hvad han meende med “Selv-Prøvelsen” for Herrens Giæster, men maaskee er det ogsaa netop godt, naar Man tør, at forsikkre, at “Troen paa Herrens Ord” |A:58og “Ihukommelsen af Ham” er hvad *Paulus* kræver til Værdighed, og en *Paulinsk Prøvelse*, som noget *Ubestemt og Grændseløst*, turde jeg under ingen Omstændigheder kræve af Giæsterne.

Vende vi os nu til *Ritualet*, da opdage vi strax en besynderlig Kontrast til *Alterbogens* strænge Fordringer, thi medens hist kræves et *ret christeligt Sind og Forlængsel* af alle Giæsterne, synes her kun at kræves *Ædruhed* for *Øieblikket* og *anstændig Opførsel* i *Kirken*, og selv om Præsten skulde savne nogen af Delene, maa han dog vel tage sig i Agt for hvad han gjør, da han skal *angive sig selv*, og staae til *Ansvar*, hvis Provsten og Bispen finder, han, uden *tilstrækkelig Grund* har beskæmmet Nogen for Menigheden²⁰.

Hermed vil jeg vist nok *ikke* sige, det skulde være Præsten tilladt at overfuse eller uden tilstrækkelig Grund beskæmme Nogen af hans Sognefolk; men naar Man betænker, at dette er *Alt* hvad det ny Ritual skulde sige om “*Kirke-Tugten*,” da maa Man vel undres over en saadan Undtagelse, da de “heroiske Midler” fra Præsternes Side visselig ikke høre til Dagens Orden, og da en stakkels Præst, der engang prøvede sligt et Vove|US:246stykke, dog vel maatte være fri for Sag, naar *Ingen kla*|A:59*gede*. Fordi *Kirke-Tugten* er tilbunds

forhadt og under de gamle Former aldeles umuelig i vor Stats-Kirke, burde dog vist den nidkiære Præst *ikke* være den *Eneste*, der maatte udsætte sig for Tugtelse, naar han blot vilde overholde det Sømmelige ved en for Christne saa hellig og af Verden saa dybt foragtet Handling. Her synes mig dog virkelig vi Alle, baade Læge og Lærde, Saamange som “Herrens Bord” er langt fra at være “foragteligt,” maatte blive enige om at faae en Smule “Orden og Bordskik” igien, da Altergangen, som den nu drives, unægtelig er en stor Vanære baade for *Christus* og Hans *Menighed*.

Naar saaledes *Danske Lov* melder, at “Horkarle, Skiørlevnere, Aagerkarle, Slemmere, Skiændegæster, Voldsmænd, og allermest Guds Ords Forhaanere og Foragtere” skulde holdes fra Nadveren, da er det dog vist Ingen af *de verdslige* Anordninger, *Christne* kan protestere imod, da baade Apostelen *Pauli* Advarsel²¹ er fuldt saa stræng, og de *Christne* ei uden deres Herres største Vanære kan sige, at Han vil kiærlig forbinde sig enten med sine aabenbare Fiender og Foragtere eller med dem, der øiensynlig vælte sig i grove Laster. Hvor derfor *Nadveren*, jeg vil ikke engang sige paatvinges, men rækkes *Alle* uden Forskiel, der bestyrke de *Christnes* Præster aabenbar Modstanderne |A:60i deres ærerørige Paastand, at Christendommen med Flid danner *sikkre Syndere*, som, trods alle Laster, troe sig Himlen visse; thi da den, som Naadens Evangelium, ei kan forskyde Nogen for de forrige Synders Skyld, maa den saameget strængere kræve et nyt Levnets-Løb af sine Bekiendere. Stats-Kirkens *Tvangs-Daab* forvirrer nu vist nok hele Forholdet, men ligesom det altid har været følt, at Noget maatte der dog gøres ved *Nadveren*, for baade at afvælte den farligste Beskyldning fra Christendommen, og være angerløs i den syndige Sikkerhed, der unægtelig fremmes ved det “aabne Taffel” vi holde i Himmeriges Rige, saaledes maae vi, hos hvem Forargelsen gaaer over alle Grændser, nødvendig gjøre Saameget, at dog i det mindste vor gode Hensigt er umiskendelig.

Først maae vi da af *ganske Hjerte* bede den *verdslige Øvrighed* om, at *Alt* hvad der i Lovene end er tilbage om *Tvang* til Altergang eller *Straf* og borgerlig *Skam* for hvem, der, med eller mod sin Villie, undlader den, maa blive aldeles |US:247|afskaffet, da “Herrens Bord” og Adgangen dertil er en saa reen *aandelig* Sag, at det aabenbar er en af *Pavedommets* største Forbrydelser at have misbrugt den til *verdslige Hensigter*. Naar saa det er skedt, og enhver *Dansk Borger*, uden enten at rødme eller blegne, kan være bekiendt, at han gaaer *aldrig* til *Alters*, og naar *Sogne-Baandet* ved Sacramenterne er løst, saa Sognepræsterne *ei* kan op|A:61|kaste sig til *Pavster* eller tyrannisere Borgernes Samvittighed, *da* maae vi indstændig bede *Øvrigheden* at overlade til hver Præst, hvad kun han selv kan bedømme: hvem *han tør* tage til *Alters*! Herved burde *Øvrigheden* ei have mindste Betænkelighed, thi *efter* Sognebaandets

Løsning har det ingen Nød at Sognepræsterne afvise Folk af Lune eller for Løier, og *overdreven Nidkiærhed* vil være en *sjelden* Undtagelse, som Staten, selv for sin egen Skyld, langt maatte foretrække for den *overdrevene Føielighed*, der vil være det Sædvanlige, men maa ogsaa taales, da *Haanden* aldrig, uden at forgribe sig, kan gribe ind i *Aandens* Virksomhed. Høist ubehageligt maa det vist nok være for en *oplyst Statsmand*, at enhver *Meeneder, Tyv, Bedrager* og selv *Morder* lettelig finder en Præst, der i Herrens Navn forlader ham alle hans Synder og lover ham evig Salighed, saa vore gamle Love, der vilde *tvinge* Præsterne til at gjøre det, var i den Henseende ligesaa upolitiske som uchristelige; men herved er Intet at gjøre, da *Christi Embedsmænd* har af Ham Fuldmagt til, paa *eget Ansvar*, at “løse og binde,” i *aandelig* Forstand, og kan ikke lade sig den *Frihed* betage selv at *raade for* hvad de selv skal *svare for*. Derimod tør jeg nok forsikre vore Statsmænd, at naar det bliver de samvittighedsfulde Præster *mueligt* at holde lidt tilraade med Syndsforladelsen og Herrens Nadvere, da vil selv de temmelig Ligegyldige **A:62** betænke sig lidt paa at rutte dermed til aabenbar grove Forbrydere, og det vilde være en Understøttelse, den borgerlige Retfærdighed aldrig højere trængde til end nu. Saasnart nemlig en Præst ikke længer kan undskylde sig med, at han saa godt som nødes til at give selv de ugudeligste Forbrydere Afløsning og række dem Sacramentet, naar de forlange det, da vil han i Regelen lade det være, og da vil det vel netop kun blive den *nidkiære* Præst, der gjør en *Undtagelse*, hvor han troer sig sikker paa en *virkelig* Omvendelse.

At der i det ny Ritual-Forslag slet intet findes til at raade Bod paa *Nadverens* frygtelige Misbrug, har jeg alt anmærket, men maa dog tilføie, at af det gamle Rituals *sjette* Kapitel er **US:248** Intet beholdt uden “Misdæderes Beredelse til Døden,” saa det virkelig seer ud, som det *kun* var *Misdædere*, Man med al muelig Anstrængelse og Selvopoffrelse skulde skaffe et sødt og saligt Endeligt; thi ellers maatte Man dog vel forpligte Præsterne til *samme* Omhu og utrættelige Aarvaagenhed ved enhver *Sygeseng*, de kaldtes til. Vist nok var det *uoverkommeligt*, men skulde det skorte paa Nogen, mener jeg, det maatte dog først være paa “Menneske-Morderne,” om hvem Herren kun giver os meget lidt Haab, og som vi da, saavel for Christendommen som for det Borgerlige Selskabs Skyld, langt heller maatte lade døe i Fortvivelse, end, saavidt mueligt, bære til “Abrahams Skiød,” hvorved Henrettelsen ophører at være et advarende **A:63** og bliver et fristende Exempel, thi døe skal vi Alle, og hvormangen ængstet Sjæl maa ikke i sine sidste Timer savne den Trøst og Opmuntring, der er *bortødslet* selv paa de ugudeligste Forbrydere!

De Eneste, Hr. Biskop *Mynster* vilde have *Nadveren* aldeles *nægtet* selv paa deres *Dødsseng*, er de stakkels “*Katholiker*,” naar

de ikke paa det Stærkeste vil forpligte sig til at blive *Lutheraner*. En saadan *Intolerance* skulde Man mindst ventet i dette Forslag, hvor der selv om en "*forhærdet Misdæder*" kun siges, at Sacramentet *ei* maa "*paanødes*" ham²² og hvorefter det skal være os frit tilladt at meddele baade "Grækere og Reformerte" Nadveren, uden anden Betingelse end at de finde sig i vore Skikke. Jeg *turde* saaledes *ikke* meddele en *Græker* Nadveren, før han vedkiendte sig *vor Daabspagt*, eller en *Kalvinist*, hvis han, mindet om Herrens *virkelige* Nærværelse, gjorde mindste *Indvending* derimod, men jeg turde meddele *Katholiken* den, naar han blot kunde finde sig i at modtage *baade* Brød og *Vin*; og naar jeg havde Grund til at see en sand *Christen* i ham, maatte *ingen verdslig* Anordning drive mig til at kræve Andet af ham paa hans *Dødsseng*, da Herrens Bord *ei* tilhører os *som Lutheraner*, men *som Christne*. Mine Læsere maae vide, jeg er langtfra at være **A:64**partisk *for Rom* i nogen af sine Tyran-Skikkelser, men jeg kan dog umuelig glemme, at den Danske Kirke kun er et Brud-Stykke af den Romerske Kirke-Stat, hvorfra vi har faaet *Troen* og *Sacramenterne*, og at vi selv *som Lutheraner* nedstamme fra en Romersk-Katholsk Præst og Munk, der uden Vægning tog *Katholiker* til *Alters*, naar de kun vilde finde **US:249** sig i hans *Skik*; og den Grund, Hr. Biskop *Mynster* giver for sin Haardhed imod dem er ligesaa besynderlig som den. Da en *Katholik*, hedder det nemlig²³, *ei* kan communicere med os, uden at *bryde* med sin egen Kirke, saa synes vor Kirke ikke at burde tilstæde dette, med mindre den Paagældende med beraad Hu vil træde over til vort *Troessamfund*. Fraregnet nemlig, at *eet* Troes-Samfund gøres her til *to* hinanden *Modsatte*, og indrømmet, at *Katholiken bryder* med *Paven* ved at gaae til *Alters* hos os, hvad Mening er der da i, at vi *derfor* skal nægte ham Nadveren, til han gaaer over *o: bryder med Paven!* Eller hvad Rimelighed er der i, at vi kan meddele *Grækere* Nadveren, skøndt de holde fast ikke blot paa deres *Skiærsild*, *Helgene* o. s. v. men ogsaa paa deres *selvgjorte* Daabspagt, og meddele *Kalvinister* Nadveren, uagtet de tage den for noget ganske Andet end vi; men *Katholiken*, som har *Daabspagt* og *Sacramenter* tilfælles **A:65** med os, ham kan vi ikke tage til *Alters*, selv paa *Dødssengen*, med mindre han øiebliklig kan løsrive sig fra *alle* sine Fordomme eller vil lyve? At *Pave-Præsterne* *ei* tog Nogen af os til *Alters*, uden vi afsvor alle "*Lutherske Kiætterier*," det troer jeg gierne, men var vi ikke *meget billigere* og bedre kirkehistorisk *oplyste* end *Papisterne*, hvad var vi da? og er vi det, hvordan kunde vi da engang *forlange*, at Nogen skulde "*afsigte al Forbindelse* med den *Katholske Kirke*" hvoraf vi selv *udsprang* og maae være en *Green*, om vi vil være *Christne*?

Endnu maa jeg anmærke *een* Skiærpelse af de gamle Forskrifter, til overflødig Beviis, at Hr. Biskop *Mynster* bestandig finder *formegen Frihed*, hvor jeg finder for lidt.

I det gamle Ritual staaer skrevet, at *ingen Præst* maa communicere sig selv, end ikke paa hans Sotteseng, *naar* han *kan* have en Anden dertil²⁴, men i det Ny skulde det ham *aldeles forbydes*, og det, uagtet Man paa sin Sotteseng vist ikke spurgde om *Ritualets* Forlov til hvad Man troede Ret for Gud og trøsteligt for sit Hjerte. Og nu Grunden til dette Forbud, *strængere* end Ritualets fra 1688? Uagtet, læse vi, flere og deriblandt *vægtige* Stemmer have erklæret sig for, at en Præst skulde |A:66kunne meddele sig selv Sakramentet, kan *jeg* dog *ikke* finde det *passende*²⁵. At nu Hr. Biskop Mynster *fraraa*|US:250der hvad han *ei* finder *passende*, det er i sin Orden; men at han *tilraader* den *verdslige* Øvrighed at *forbyde* hvad den selv i de stiveste Tider tillod, blot fordi han, med hvad han selv kalder *vægtige* Stemmer imod sig, ikke finder det passende, det er *overordenligt*. *Hvorfor* nu Hr. Biskop *Mynster* ikke finder det passende, er vel en Bisag, men dog ret mærkværdigt, thi, læse vi²⁶, “Den, der meddeler Sacramentet, staaer i det Øieblik i *Herrens* Ærinde, Den, der modtager det, er saa ganske i *sit eget*, og disse forskellige Stillinger lade sig neppe paa en sømmelig Maade forene.” Altsaa *deri* finder Hr. Biskop *Mynster* Vanskeligheden, uagtet han her har den allervægtigste Stemme, nemlig den hellige, almindelige Kirkes imod sig, thi det var jo ældgammel Skik, som det er endnu baade i den *Pavelige* og *Bispelige* Kirke-Stat, at Præsten betjener *sig selv* tilligemed de andre Giæster! Med hvad Ret vi har aflagt denne gamle Bordskik er altsaa et stort Spørgsmaal, hvorpaa vi skylde Christus og Hans Kirke et ganske andet Svar end at *vi fandt* den *ikke* passende, thi vi vilde paa den Grund aldrig sætte os ud over en Skik ved den jordiske Konges Bord, og jeg tør ikke nægte, at |A:67vor Altergang er derved omtrent blevet ligesaa uordenlig som den Papistiske, og ventelig af samme Grund. Jeg forestiller mig nemlig, at det *ikke blot* var for at hæve sig selv, Geistligheden unddrog Lægmand Kalken, men fra først af især fordi Man følge, der var *slet Selskab* ved Herrens Bord, og tænkte at undgaae det, ved ei at dele Kalken med dem, og af samme Grund tænker jeg, de første *Lutherske* Præster har krympet sig ved at communi|US:251cere med *hele Mængden* og blive delagtig i deres Synder. Det Ene er galt, saavel som det Andet, da Man ikke maa forandre Herrens Bordskik, fordi Man har skaffet Ham Giæster paa Halsen, Man maa skamme sig ved, men skal see til at hæve Hans Bord igien, saa det kan blive en Ære saavel at sidde derved som at tjene derfor; men saalænge det skal gaae som nu, maae vi vel være glade ved Udflugten. For Resten finder jeg det ogsaa *upassende* at Præsten meddeler sig selv *alene* Nadveren, fordi det er ingen *Communion*, intet Fællesskab, men ei mere upassende end at meddele en *Anden* den *alene*, saa, naar Præsten ikke maa selv tage Deel deri, burde alle Berettelser af *Enkelte* bortfalde. Den gamle Bestemmelse var derfor ogsaa, at naar det kunde skee, skulde helst Ægtefællen eller en Anden i Huset

communicere med den Syge, og hvem der har præstelig Erfaring, har vist ogsaa mærket Forskiel, efter Herrens Ord om To eller Tre. *Fraraades* kan derfor vist med Rette |A:68| *Præstens Selv-Berettelse*, naar ikke Kone, Børn eller Venner tage Deel deri, men *verdslig forbydes* er noget ganske Andet, og naar Man finder det usømmeligt for en vis *Dobbeltheds* Skyld i Præstens Person, da skulde Man ikke blandt *Protestanter* vente en saadan Forvexling af Præstens Person med det "Herrens Ord," der er lagt i hans Mund, og skal jo, ved *alle Leiligheder*, anvendes af ham saavel paa sig selv som paa Andre.

16

Confessionens 10de Artikel.

17

Joh.VI. 55. hvor *Griesbach* endog som nok saa god anpriser Læsemaaden "*sand* Mad" og "*sand* Drikke."

18

Hvor vi (Joh. 19) oversatte "det er fuldkommet" vilde det ene Ord "fyldestgjort" ei blot være bedre Dansk, men svare bedre til Græsk.

19

Ny Minerva 1806 2det B. S. 99.

20

Ritual-Forslaget S. 53.

21

1 Cor. 5.

22

Ritual-Forslaget S. 66.

23

Bemærkningerne S. 45.

24

Det gamle Rituals 5te Kapitel.

25

Bemærkningerne S. 45.

26

Bemærkningerne S. 45.

Skriftemaalet.

Med *hvad* Ret *Papisterne* gjorde Skriftemaalet til en almindelig Christen-Pligt, og *Lutheranerne* det til en *Betingelse* for Adgang til Herrens Bord, og med *hvad* Ret endelig vi, tvertimod Kirkens Skik og Sagens Natur, give Afløsning uden al Synds-Bekiendelse, det er vist nok saa vanskeligt et Spørgsmaal, at vi i Almindelighed ikke maa æske det besvaret af hinanden; men naar Man, som Hr. Biskop *Mynster*, vil have et endnu strængere *verdsligt* Forbud end før mod

at gaae til Alters uden Skriftemaal, og vil have alle Præster *tvunget* til at give den Afløsning *uden* Synds-Bekiendelse, som det gamle Ritual kun foreskrev *efter* Bekiendelsen; da skyldte Hr. Biskoppen dog vist nok hele den Christne Kirke og især sine Danske Medchristne lidt gyldigere Grunde end i |A:69hans Forslag er tilsyne. Skriftemaalets Nødvendighed før Altergangen forudsætter han nemlig som en afgjort Sag, og om “Syndsforladelsen” hedder det blot²⁷ “Indvendingerne mod den gamle Absolutions-Formular er saa bekiendte, at de ikke behøve her at gientages. Men fordi Absolutionen kan misbruges af dem, der misbruge Alt, bør den *dog ikke afskaffes*, og i den Form, som her er foreslaaet, bør formeentlig ingen Præst finde sig besværet ved at *udsige* den over sine Skriftebørn.” Dette er, i mine Tanker kun et daarligt Svar til de vantroe Præster, og slet intet til de *Troende*, der ikke betvivle Christi Embedsmænds Fuldmagt til at “løse,” men er bange for at misbruge |US:252den, og kan umuelig overtale sig til at “*udsige*” de mægtige, hellige Ord som en død Formular eller et tomt Mundsveir. Os hjælper Hr. Biskoppens “*saavist*” i Formularen slet ikke, thi slige Forbeholdenheder forbød det gamle Ritual med Rette, og at “Kirkesangeren” under visse Omstændigheder skulde gjøre *Synds-Bekiendelsen* for Alle, blev et meget uopbyggeligt Skuespil, der vist ikke betog nogen alvorlig Præst sine Betæneligheder. Kommer nu hertil, at i *Frue-Kirke*, der, efter det gamle Ritual, skulde være Mønster for hele Riget, havde Man i en Række af Aar Skriftemaal *med* Afløsning ved den ene og *uden* Afløsning ved den an|A:70den Side, og at saaledes er det nu trindt i Landet, da vilde det dog nok være ligesaa ubilligt at *befale*, som forargeligt at høre, en *almindelig Afløsning* i Landets Kirker, der vel kun havde lidt eller intet at betyde, men bestyrkede dog Folk i deres Ligegyldighed ved Synden og ved Budet “du maa ikke tage Herren, din Guds Navn forfængelig.”

Ogsaa her er da det eneste baade Kloge og Rette at lade Præsterne skrifte, som de tør forsvare, og lade Folket søge hvilken Skriftestol, de vil; thi kun da vil Forargelsen nogenlunde kunne undgaaes, og de troende Præster, med deres Skriftebørns Samtykke, indrette Afløsningen saaledes, at den hverken bliver tom eller formastelig, og det er dog tilvisse paa den høie Tid, at der kommer lidt Alvor og Sandhed i den vigtigste Deel af vor offentlige Gudsdyrkelse, som dog visselig er *Sacramenterne* og hvad dertil hører, naar den ei skal udarte til et ligesaa tomt Skuespil som før Reformationen.

Alle de smaalige Bestemmelser om *Tiden*, naar, og *Stedet* hvor og *Tankerne* hvormed der skulde skrifies, kunde derfor aldrig være mere ubetimelige og fra Hr. Biskop *Mynsters* Haand uforklarlige, thi om derved ogsaa kunde tilveiebringes en Smule Ensformighed, og den var en Smule værdt, nyttede det jo dog ikke at afsie Myggen

og sluge Kamelen, og Hr. Biskoppen maa jo vide saavelsom vi Andre, at Skriftemaalet er en fortvivlet Sag for samvittighedsfulde Præster og en Spas eller en Sovepude for Mængden, saa, om det var **A:71**nok saa apostolisk, maatte det tigange heller bortfalde end drives længer som nu. *Afladen*, fandt *Morten Luther*, var Kirkens Pest, men om end "*Skrifte-Pengene*," som jeg endnu med Gru har seet i *Hovedstadens* Kirker, skulde allevegne være forsvundne, er Afløsningen som ingen Ting dog visselig ogsaa en Aflad, der slet ikke bliver *christeligere* ved at gives for In**US:253**tet, og ved smaa grammatikalske Forbeholdenheder kan christelige Præster hverken skærpe Andres Samvittighed eller tilfredsstille deres Egen. Den Smule Frihed vi i denne Henseende har, da det gamle Ritual *kun* foreskriver Afløsning *efter* Synds-Bekjendelse kan vi da umuelig lade os betage²⁸.

²⁷

Bemærkningerne S. 47.

²⁸

Jeg seer med Fornøielse, at Hr. Dr. *Rørdam* i en velskrevet Afhandling ogsaa har paastaet *Præstens* nødvendige *Frihed*, men han har glemmt *Menighedens*.

Brudevielse og Ligbegængelse.

Det er ikke blot fordi "Sorrig og Glæde de vandre tilhobe," jeg stiller disse sammen, men især for at minde om, at *Brudevielse* og den *sidste Olie* udgør, hos *Papisterne*, tilligemed *Skriftemaalet* og *Bispevielsen*, som fire *Sacramenter*, Hierarchiets *Firkløver*, hvoraf, saalænge det skal have Lykken med sig, ikke et Blad maa affalde, saa hos os, hvor det Fornem**A:72**ste, som er *Bispevielsen*, reent faldt bort ved Reformationen, tilligemed den sidste Olie; hvor ikke Folket, men kun Præsten "*skrifter*," og hvor den *verdslige* Øvrighed afgjør selv alle Ægteskabs-Sager, her kan Hierarchiet, som vel er, umuelig trives.

Derimod staaer i vore Stats-Kirker alle christelige Former og Skikke, tilligemed Geistligheden, stor Fare for at blive aabenbar til Spot og Latter, saa, skulde de i en vis Grad beholde hele Folkets Ærbødighed, da maatte vi lære meget bedre end hidtil at *holde* os selv i *Ære*, aldrig *paatrænge* os, men, naar vi søgdes, træde frem med den *sande* Høitidelighed og Værdighed, som det *levende, fri* og *fyndige* Ord om det Høie og Dybe altid udbreder omkring sig.

I denne Henseende var Stillingen, vort gamle Ritual gav Præsten, ved *Ligbegængelse*, næsten uforbederlig, og kunde Man end ei sige det Samme om *Brudevielsen*, har den Ting dog efterhaanden jævnet sig selv, da hele Formularen selv fra Først af

aabenbar var uanvendelig paa de *Gamles* og blev det siden endmere paa de *Fraskiltes* Ægteskaber og paa dem i forbudne Led, saa for Øieblikket tør vist nok alle Præster finde sig berettigede til at læmpe Formularen efter Omstændighederne, saa Christendommen dog ikke offentlig skal vanæres af sine Tjenere og Brudevielsen blive forargelig. Vi gammeldags Præster, |US:254| som nødvendig betjene os af selvtagen Frihed, vilde imidlertid takket Hr. Biskop *Myn|A:73|ster*, naar han vilde udvirket os den udstrakte Frihed, der ved saa slibrig en Kirke-Skik er ligesaa nødvendig som uskyldig; men af Frihed synes Hr. Biskoppen, desværre, Man altid snarere har for meget end for lidt, saa det er Alt, at vi skal have Lov til at udelade lidt, naar det er alt for galt med de *Fraskilte*, men selv de Værste skulde vi dog spørge “om de havde beraadt sig med Gud i Himmelen” og afnøde dem et *Ja*, vi vidste, var aabenbar *usandt*. Hr. Biskoppen gjør vel sig selv denne Indvending, men besvarer den paa en Maade, der hos saa alvorlig en Mand og skarpsindig Tænkere ei kan andet end forbause²⁹. Jeg seer dog ikke, hedder det nemlig, hvorledes en *christelig* Kirke kunde fritage dem, hvis Forbindelse den *skal hellige*, fra den Forpligtelse, ved dette saa vigtige Skridt i deres Liv at tage Gud paa Raad, eller at henvende Tanke og Bøn til ham; og da Enhver *forud veed*, hvilke Spørgsmaal der ville blive ham forelagte, *beroer det paa ham selv*, om han vil kunne svare sit *Ja* med en god Samvittighed.

Dette lader sig vist nok meget godt baade sige og høre, men *slet ikke anvende* paa det virkelige Liv, Talen er om; thi deels er Spørgsmaalet jo ikke om at *fritage* Nogen fra en moralsk Forpligtelse, men om at gjøre et *inquisitorisk* |A:74| Spørgsmaal og fordre det besvaret med *Ja*, selv hvor Man er saa vis paa, det maa besvares med *Nei*, at Man alligevel *ikke tør hellige* Ægteskabet; og deels *beroer* det jo *ikke* paa Ægtefolkene selv, om de vil lade sig *vie*. Er det da Hr. Biskoppens Mening, at alle de, der ikke med god Samvittighed kunne svare *Ja* til det Samvittigheds-Spørgsmaal, som *ikke engang* Papisterne gjør, skulde heller *opgive Ægteskabet*, end vi et Spørgsmaal, hvortil vi er aldeles uberettigede? Vi veed jo nok, at Brudefolkene staae for det meste i ganske andre Tanker, og er især paa Bryllupsdagen sjelden prutne paa et *Ja* meer eller mindre, men skal vi sløve Samvittighederne under Paaskud af at skærpe dem? det være langt fra, maa jo Hr. Biskoppen svare, saavel som jeg, og *hvormed* vil han da forsvare et Spørgsmaal, der ligesaalidt findes i *Luthers* som i den ældre Kirkes Formularer og var dog aldrig saa aabenbar forargeligt som nu?

Vilde Hr. Biskop *Mynster* ikke have Formularerne i sin ny |US:255| Alterbog til at være *ufravigelige*, da skulde jeg ikke beklage mig over den ny Ubetydelighed, han har sat istedenfor den gamle *Perle* med Ægteskabets “Kirkelige Velsignelse” som Billede af “Jesu Christi og den hellige Kirkes, hans Bruds Sacramente;” thi hvad

Præsten *skal* sige til *alle* Brudfolk, kan aldrig være for ubetydeligt; men hvorfor vilde Hr. Biskoppen have denne, alle *unge, christelige* Ægtefolk tilkommende og liflige, Formular *afskaffet* og *udelukt* |A:75| af Stats-Kirken? Skal det afskaffes, Alt, hvad der *ei* passer paa *Alle* i den, hvad *Christeligt* skulde vi da beholde, og hvorfor dog ikke heller indrette Alt saa frit, at hver kan faae Sit, naar Præsterne forstaae at dele ret, og gjør de ikke det, hvad er de da til?

Ved *Jordspaaakastelsen* vil Hr. Biskoppen have den *gamle* Formular beholdt, og skiøndt *denne Lig-Tale* er ligesaa *ubibelsk* som Papisternes *Sjæle-Messe*, og falder meget urimeligere, turde jeg dog nok forsvare den, naar den hverken *afnødtes* Præsten eller *paanødtes* Nogen, men som en *Tvangs-Sag* maa jeg naturligviis misbillige den, saameget mere, som det er vitterligt nok, at "*Kiødets*" Opstandelse nuomstunder kun er til Spot for de Fleste.

Protestere maa jeg derimod paa hele *Menighedens* Vegne mod den *Nyhed* i *Ritualet*, der ikke blot skulde gjøre *Ordets Tjener* til dets *Herre* ved Graven, men gjøre *Sognepræsten* til *Despot* i alle *Sørgehuse*.

Vi læse nemlig først, at uden *vedkommende* Præsts Samtykke maa *Ingen* ved Ligbegængelser enten i Kirke, Capel eller paa Kirkegaard, *holde* nogen *Tale*, og at dette Samtykke end *ikke* maa komme Andre tilgode end dem, der ere *berettigede* til at prædike; og dernæst læse vi, at dersom ved en Ligbegængelse nogen *Sørge-Høitid* foranstaltes i *Sørgehuset* selv, da skal det *forud* tilkiendegives *Præsten*, som paa venlig Maade skal |A:76| søge at afværge det *Upassende*; og *uden hvis Samtykke* *Intet* her maa foretages³⁰.

Jeg veed jo nok, at det absolute Forbud mod *Lægmands* og det Relative selv mod *Præsters* Tale ved Graven *ei* i *Kiøbenhavn* er ganske nyt, men udentvill skulde det dog først herved udstrækkes over *hele* Landet, og Præstens *Befalings-Ret* i *Sørgehuset* vilde, saavidt jeg veed, selv i Hovedstaden være noget ligesaa Splinternyt, som, efter min Forstand, Splittergalt.

|US:256| For alle disse Indgreb i den naturlige Frihed og selv i *Huusretten* har Hr. Biskoppen slet ingen Grund anført, saa Man maa slutte sig til, det er, for at der ikke *muelig* skulde siges eller gøres *noget Upassende*; men skulde det forebygges, maatte jo *alle* Munde *lukkes* og *alle* Hænder *bindes*, og er Man desuden saa vis paa, at *vedkommende* Præst selv aldrig *siger* noget *Upassende* ved en *Grav*, eller *gjør* noget *Upassende* i et *Sørgehuus*, selv naar han kan befale over Husbonden! Det Sidste finder jeg i det Mindste i sig selv mere upassende end hvilken som helst *Sørgehøitid*, Man, selv i *Kiøbenhavn*, med *Politiets* Tilladelse, kunde faae isinde at foranstalte, og jeg kan slet ikke tænke mig *mere upassende* Ord, end netop *vedkommende* Præster utallige Gange lod falde og ventelig fremdeles vil |A:77| lade falde over *Grave*, medens jeg godt kan tænke

mig særdeles *passende* Ord, ei blot af en *uvedkommende* Præst, men ogsaa af en Dannemand uden Attest for at skulle kunne prædike, der ved dette besynderlige Privilegium vilde kvæles.

Vil Man sige, jeg er *partisk* i denne Sag, da jeg selv har givet Anledning til et af disse Forbud, da er der vel Noget i, men jeg tør mene, det netop viser, at Forbudet er urimeligt; thi hvad var vel *naturligere* end at jeg, paa den nærmeste Families og Biskop *Münters* Opfordring, holdt en lille Tale ved min Oncle, Biskop *Balles* Kiste, da Stiftsprovsten og Hofpræsten ei kunde enes om, hvem der var den *rette* Vedkommende, og taug derfor Begge! Og fordi nu *Stiftsprovsten* desuagtet tog det ilde op, at *jeg* sagde et Par Ord, som ellers Ingen fandt upassende, derfor skulde ikke blot Kiøbenhavns reglementerede Jordspaaastere 1816 faae Ret til at lukke deres Medtjeneres Munde, hver ved sine Grave, men 1840 skulde det paa Hr. Biskop *Mynsters* Forslag ophøies til Landslov!! Efterat det indtil i Gaar og i Dag har i *Danmark*, som vel over hele Christenheden, været enhver ærlig Mand uformeent, naar han følte Trang eller Lyst, at tale ved *Kone* eller *Børns*, *Sydskende* eller *Venners* Grave, og medens Man ved Siden ad os i *Holsten* ei engang behøver at bruge Præsten ved Ligbegængelse, da skulde denne ligesaa uskyldige som naturlige Frihed os berøves midt i det *Nittende* Aarhundrede, ja, selv i *Sørge-|A:78*huset Mundene forseigles, om det behagede *Sognepræsten*, eller i *Kiøbenhavn*, den Præst, der havde Ligmaaneden! Hvilket Hexeri har dog frembragt en saadan Tankegang i saa lyst et Hoved, der kun passede i det Mørkeste! Er det nu *|US:257*atter *Sognebaandet*, der ogsaa i denne Henseende skal være saa lifligt, elskeligt og himmelsk, at heller maatte Naturens og Blodets helligste Baand briste, end det, end *Sognebaandet* selv ved Graven skulde *synes løsnet*? Ja, jeg forstaaer det ikke, men jeg haaber dog, at *saadanne* Forslag aldrig vil faae Lovskraft, om end Hr. Biskop *Mynster* efter modent Overlæg, som jeg knap kan troe, vilde gientage dem. Personlig kan det vist nok være mig det Samme, da jeg for længe siden har tabt Lysten til Gravtaler, og det jo dog, efter Forslaget, skulde være en *Præsts* Efterlevende tilladt at *vælge* en anden Præst til Taler ved Graven, men hver hierarchisk Levning hader jeg og mod hver ny hierarchisk Spire maa jeg protestere.

29

Bemærkningerne S. 31-32.

30

Ritual-Forslaget S. 76-77.

Texter og Helligdage.

Søndagen har, som Man veed, ligefra Begyndelsen været de Christnes *Helligdag*, og da den af Apostelen *Johannes* udtrykkelig kaldes "*Herrens Dag*," maa jo *Herren* selv have indsat sin *Opstandelses-Dag*, paa hvilken Han ogsaa vilde udgyde sin *Aand* over Menigheden, til del|A:79res bestandige, ugenlige Høitid; men med de Jødiske *Sabbats-Anordninger* har *Søndagen* ei det mindste at gjøre, og alle andre kirkelige Helligdage er Menneskeværk, der kun kan være uskyldigt og efter Omstændighederne nyttigt, naar *Herrens Dag* ei derved stilles i Skygge.

Under *Pavedømmet*, hvis Kiendemærke det er, ei at *afskaffe* noget *Apostolisk*, men ligesom begrave det i en Dynge af egne Opfindelser, hvorpaa Man lægger hele Vægten, var da ogsaa *Søndagen* nær ved at tabe sig i Mængden af *selvgjorte* Helligdage, og skøndt alle Protestanter har forkastet Endeel, beholdt vi dog i *Danmark* ikke saa faa, lige til *Struenses Tid*, da Man gjorde kort Proces, og afskaffede paa Preusisk, saavidt Man turde, Alt hvad man ikke syndes om.

Nu har vi, som bekjendt, ingen andre søgne Helligdage end Paaske- og Pindse-*Mandag*, Skiær-*Thorsdag*, Lang-*Fredag*, *Himmelfarts-Dagen*, en eller to *Juledage*, en *Nyaarsdag* og en saakaldt *stor Bededag*; kun er i Hovedstaden og tildeels i alle Kiøbstæder *begge Sacramenter* ved en, kirkelig talt, stor Uskik, saa godt som skilte fra *Søndagen*. Mellem *Søndagene* selv udmærke vi derimod En som *Opstandelsens*, |US:258En som *Aands-Udgydelsens*, En som *Allehelgens* eller *Reformationens* og En som *Bebudelsens* Fest, og det vilde vel være ønskeligt, om *Julen* ligeledes holdtes paa en *Søndag*, men især maatte Christ|A:80ne ønske, at *store Bededag* kunde bortfalde, da den ikke blot er udsprunget af en blot *verdslig*, aldeles vilkaarlig *Anordning* i det *Syttende* Aarhundrede, men er en Efterligning af Jødernes almindelige "Bods og Bedrings" Dag eller *store Forsonings-Fest*, som slet ikke passer i den christelige Tankegang. *Nyaarsdag* er vel ogsaa ganske *verdslig*, men det *veed* Alle, og naar den blev høitideligholdt *derefter*, meer i almeen menneskelig end særdeles christelig Stil, vilde den i enhver Statskirke være paa sin Plads.

For Resten seer Man let, det kommer mere an paa *hvordan* der holdes hellig, end *hvormange* Helligdage der staaer i Alterbogen og Almanakken, og at en klog Regjering aldrig i sin *Statskirke* afskaffer *nogen* Helligdag, som Folket virkelig ynder og af egen Drift høitideligholder. Derfor var det et stort Misgreb af *Struense*, som ikke blot gav Statskirken et føleligt Knæk, men tiltrak ham hos *Almuen* meget Had og mange velmeente Forbandelser, som jeg endnu i min Barndom hørde Gienlyd af, at han med et Pennestrøg ikke blot afskaffede *Tredde-Helligdag* ved de store Høitider, men ogsaa *Helligtrekonger*, *Mikkels-* og *Mortens-Dag*, som førde *Hellig-Aftener* med sig. Da Hellig-Aftnerne holdes endnu, vilde det

endogsaa være *klogt* at hellige Dagene paa ny, da Man kan være vis paa, alle de af Almuen, der endnu bryde sig det mindste om Kirken, vilde paa de Dage med Fornøielse besøge den, og det træf|A:81fer sig saa godt, at baade *Helligtrekonger*, *Mikkels-* og *Mortens-Dag* lod sig i den mest oplyste Tid gjøre saare høitidelige. Hvor Man nemlig i *Hedninglande* skønner det mindste paa *Christendommen*, var ingen Høitidsdag naturligere end den, der minder om de fromme Hedninger, som opledte Frelseren i Krybben, og det almindelige Bifald en ny Sang om Helligtrekongerne har vundet, viser noksom, at *Stjerne-Evangeliet* endnu iblandt os har mange gode Venner. *Mikkelsdag* skulde efter *Christian den Tredies* Ordinants være *Høstfest*, og det vilde være en sand Vinding at faae den holdt over hele Landet paa en gammel Helligdag, saa det var kun Skiødesløshed hos Statskirkens Præster, der lod det gaae ad Glemme. *Mortensdag* endelig er *Morten* Luthers Navnedag og christelige Fødselsdag, saa det var hos os |US:259just den rette Dag til *Reformations-Festen*, der nu meget upassende maa trækkes om en Søndag med "*alle Helgene*," som det maa være *Christen-Folket* en Trang høitidelig at mindes under Eet, uden noget andet Navn end *Hans*, som er "herlig i sine Helgene og vidunderlig i alle sine Troende."

Foruden *Sacramenternes* Forvaltning bestaaer nu, som Man veed, vor offentlige Gudstjeneste af "*Messe, Sang og Prædiken*," og medens Førstnævnte er et besynderligt Brudstykke af Middelalderens Kirkeskik ved *Nadveren*, er San|A:82gen og *Formanings-Talen* paa *Modersmaalet* hver Søndag en Efterligning af *Morten Luthers* Kæmpeskridt til Fornøyelse af Arildskirkens ordrige Gudstjeneste. Med Sangen hænger det imidlertid for Øieblikket kun meget daarlig sammen hos os; thi naar den ikke er *Kirkegængernes* levende Udtryk af deres *Tro, Haab og Kiærlighed*, da er den hverken i *Luthers* eller Arildskirkens Aand, og da den dog er beregnet derpaa, og ei, som Papisternes, paa theatralsk Høitidelighed, saa er den nu de fleste Steder meer til Kiedsommelighed og Spot end til Opbyggelse og Opmuntring, og *Prækenen* er da aabenbar det *eneste Livstegn* ved vor offentlige Gudstjeneste.

At nu *Prækenen*, som en lang *Monolog* eller Tiltale, var i Arildskirken aldeles fri, følger af sig selv, da al *Tvang* maatte aflive den, men ligesom den første Præken, Herren holdt, var over et *Sprog* hos Propheten *Esaias*, som faldt op da han aabnede Bogen, saaledes see vi ogsaa at *Apostlerne* sædvanlig begyndte med et Sprog af Jødernes Hellige Skrift, som just faldt dem ind; men finde dog, at Hedning-Apostelen *Paulus* begyndte med hvad han, efter Omstændighederne, fandt mest skikket til at vække Tilhørernes Opmærksomhed. Den Skik i Jødernes Synagog, hver Sabbat at oplæse et Stykke af "Loven og Propheeterne" blev imidlertid blandt

de Christne af Hedningerne efterlignet, ved at oplæse af *Apostel-Skriften* og andre christelige Bøger, deels for at bevare |A:83 og udbrede den *historiske* Kundskab om *Herren* og *Hans Lærdom*, og deels for at *Talerne* desletterere kunde knytte deres fri Foredrag til Noget, der hos Alle var i frisk Minde. Under *Pavedømmet*, da det fri Foredrag paa Kirkegængernes Modersmaal stedse mere faldt bort, og Oplæsningen allevegne skedte paa Latin, forvirredes og hendøde naturligviis det Hele, og ved *Reformationen* sørgede Man kun for at oplive det *fri Foredrag*, uden at skiænke en ordenlig *Oplæsning* fortjent Opmærksomhed. |US:260 De *Søndags-Evangelier* og *Epistler*, Man fandt i Kirken, vedblev Man vel at oplæse paa *Modersmaalet*, men alle dem paa *Ugedagene*, der tjende til historisk at udfylde dem, blev tabt af Sigte, undtagen i *England*, hvor Man ved Siden oplæser *hele Bibelen*.

Ved *Christian den Femtes Ritual* befaledes nu hos os, at der i Kiøbstæderne skulde *prækes* over *Evangeliet* til *Høimesse* og over *Epistelen* til *Aftensang*, men paa Landet altid over *Evangeliet*, og saalænge denne *Tvangs-Lov* var i Kraft, blev *Prækenerne* naturligviis Aar for Aar koldere, stivere og dødere, opramsede som en *Udenads-Lex*. Først i Slutningen af det *Attende* Aarhundrede blev Foredraget igien frit, saa *Prædikanten* ikke blot oplæste *Evangelium* eller *Epistel*, som han selv vilde, men prækede med eller uden Hensyn paa det Oplæste, i Over|A:84 ensstemmelse dermed eller i Modsætning dertil, Alt efter Behag, og skøndt denne grændseløse *Frihed*, lige ovenpaa en gruelig *Trældom*, tit blev anvendt grumme galt, saa er det dog denne *Frihed*, vi kan takke baade for *Mynsters* og vel for alle de *Prækener*, Man i den sidste Tid fandt værd at høre, ligesom vi igien maae takke disse *Prækener* for al den *frivillige* og frugtbare *Kirkegang*, der endnu finder Sted.

Fra dette jævne kirkehistoriske Stade er det nu, jeg vil betragte Hr. Biskop *Mynsters* Forslag, deels om at flytte *store Bededag* fra efter *Paaske* til *Fastelavn*, med hvad anden Flytning, der huer ham, og deels om at anordne en endnu langt *stivere* og *vilkaarligere* Oplæsning af *Bibelske Brudstykker*, end vi har nogensinde havt, og om at binde *Prædikanten* til *Texten* med det *Syttende* Aarhundredes opsnoede Reeb; og hvad jeg maa synes om saadanne Forslag, kan Læseren vel giætte sig til, men jeg skal dog stræbe ret tydelig at udvikle det. *Dannede* Folk er nemlig i vore Dage saa afvant med at agte paa hvad *Helligdagene hedder*, og hvad der *læses op* i Kirken, at Hr. Biskoppens Forslag i denne Henseende lettelig, som en reen Ubetydelighed, kunde oversees og stadfæstes, uden derfor enten at være mindre urimeligt eller blive mindre skadeligt.

Hvad nu først *Flytningen* angaaer, saavel af *Bededagen*, som af endeel gamle *Texter* frem og tilbage i Kirkeaaet, da vilde den vist nok selv |A:85 paa Landet kun gjøre lidt Opsigt nu, imod som for hundrede Aar siden, men den vilde dog gjøre en heel Forstyrrelse i

Evangeliebogen og *Almanakken*, og |US:261de ikke saa faa af Almuen, for hvem Kirkegangen paa *store Bededag* endnu er en *Bods-Vandring*, vilde naturligviis enten jamre eller glæde sig, og allenfalds lade den *ny* Bededag i *Fasten* skjøtte sig selv. Nu vel! der følger altid lidt og tit megen Overtro med saadanne *Bods-Vandringer* og *selvgjorte* Helligdage, saa det skal ikke anfægte *mig*, og jeg tør ikke nægte, at naar *Præsterne*, som nu, er nær ved at være hele Menigheden og kan derfor virkelig paa en Maade betragtes som *Stats-Kirken*; da har de en "ledig Time," hvori de uden Opsigt kan gjøre omtrent Alt hvad de vil *inden Dørre*, naar de blot kan blive enige med dem selv om hvad det skal være; men jeg maa dog ikke dølgge, hvad jeg som Historiker, har bemærket, at naar de først begynder at *flytte* om, eftersom de synes, det klæder bedst, da gaaer det gierne som med Pavernes Flytning mellem *Rom* og *Avignon*: de bliver bestandig mere uenige baade med sig selv og Andre om "Smag og Behag." Derfor skulde jeg raade til at lade *Bededagen* staae hvor den staaer, til Man har besluttet at lade den *falde*, og ei begynde at flytte om med *Evangelierne*, før Man reent vil slaae Haanden af dem. Jeg for min Part har Intet mod Nogen af Delene, thi, for *min* Part, har jeg opgivet alle Helligdagene, paa *Søn*|A:86*dagen* nær, som papistisk Surdei, og naar jeg tager *hele* Bibelen, faaer jeg alle *Evangelier* og *Epistler* i Kiøbet; men det er ingenlunde Meningen med Hr. Biskop *Mynsters* Forslag, hvorefter Alting netop skulde staae *stivere* og *fastere* end før, og er der et gammelt Træ, Man ønsker det om og vil *holde ilive*, da flytter Man det jo ikke, men sætter *Stivere* til det!

Og *hvorfor* skulde nu ogsaa *store Bededag* flyttes?

Jeg husker nok i min Ungdom at have læst, den *Bodsdag* kom meget *ubeleilig* i *Saatiden* og den *lystelige* Vaar, men da jeg smilde ad det, drømde jeg mindst om at see den Grund anført i en Bog af "Mynster," uden for at skinne i den skraa Belysning, han dengang saa mesterlig vidste at anvende, og dog søger jeg nu forgiæves nogen *anden* Grund til at forlægge den fra "*Festtiden*," da der "kimes" i alle Kirketaarne, til "*Fastetiden*" da Kirken har en tilsvarende Character, og hverken Marken frister Plovmanden eller Skoven Kiøbenhavnerne til at forsømme Kirken³¹.

Uden nu at tale om Christeligheden af den papistiske *Langefaste*, som, efter *Herrens* Ord, kun passer, naar "Brudgommen |US:262er borte," vil jeg kun spørge, *hvor*, udenfor Kirketjenesten, der tit er fastende nok, Man endnu finder Spor af vore Fæ|A:87dres "*Fastetid*," eller *hvor* Man, selv *inde* i Kirkerne, mærker, at Tiden, naar det *kimer*, er mere *festlig* end i *Dimmelugen*? thi jeg veed det sandelig ikke, og maa derfor finde det høist *ubetimeligt* at flytte *Bededagen* paa en Grund, der allenfalds kun vilde havt noget at betyde *dengang*, Man, i vore Oldefædres Dage, *desuagtet* gav den sin nærværende Plads. Lidt klogere vilde

det dog udentvivel være at benytte denne *verdslige Kirkedag*, vi nu engang har faaet, til en *Mindefest* om Guds besynderlige Godhed mod vort *Fædreneland*, hvortil *Vaaren* netop laaner de *naturligste* Farver!

Evangeliernes Forflyttelse er vist nok ikke nær saa betænkelig, og naar Vindingen var indlysende, vilde vore faa Kirkegængere vel nok finde sig i den, men at flytte uden Plan efter Indfald var dog ingenlunde Umagen værdt.

Naar saaledes Hr. Biskop *Mynster* vil have Evangeliet om "Maries Bebudelse" flyttet fra sidst i *Fasten* til først i *Advent*, da er det især fordi det, som en glad Tidende, faldt ham fremmed i Fastetiden; thi at ordne Evangelierne *historisk* erklærer han selv for *ugjærligt*³², og rykker altsaa *Bebudelsen* aldeles vilkaarlig fra sin dog *lidt* historiske Plads ved de "fyrretive Uger" før Jul.

Naar fremdeles Hr. Biskoppen vil have Lectien |A:88 om Mærkesmanden med Korsbanneret, Stephanus, flyttet fra *Julen* til anden *Pindsedag*, da skulde Man tænke, det var for at give en *Række* historiske *Texter* af *Apostlernes Gierninger*, men det er ingenlunde Meningen, det var kun fordi Martyrdøden faldt "*ubeleilig*" saa nær ved Christi Fødselsdag.

Resten af dette Slags er alt for ubetydeligt og vilkaarligt til engang at nævne, men der er en ganske anden Nyhed med *Texterne*, Hr. Biskoppen vilde have indført og som jeg ganske alvorlig maa *protestere imod*.

Foruden *Evangelier* og *Epistler* foreslaaer nemlig Hr. Biskoppen en *trede* Række af *Texter* til alle Helligdage, og derimod kunde, naar Man havde *frit Valg*, Intet være at indvende, skjøndt det immer klinger løierligt, naar Hr. Biskoppen selv siger, at en af de *væsenligste* Fordele, det *ny Ritual* skulde bringe, er uden Tvivl en *forøget* og *forbedret* Sam|US:263ling af *Texter* til *Prædikener*³³); thi slige Smaating var dog vist ikke saa store Ophævelser værd midt i det Nittende *Aarhundrede*, da det vist mindre er Bøger med *Texter* og *Prædikener*, end gode *Præster*, Man fattes. At der nemlig kan holdes mange slette *Prædikener* over en god *Text*, det veed vi Alle, men en slet *Præken* blot af *Mangel* paa en god *Text* er der vist aldrig holdt i |A:89Christenheden. Jeg kan imidlertid nok forstaae, at en veltruffet *Samling* af *Bibelske Brudstykker* kunde i *Middelalderen* været endeel *Præster* et velkomment *Tillæg* til *Evangelierne* og *Epistlerne*, men nu, da vi i *Bibelen* paa *Modersmaalet* har en *Samling* af *Texter*, der *hverken* kan *forøges* eller *forbedres*, nu har enhver anden *forøget* og *forbedret* *Samling* i mine Øine kun meget lidt at betyde, thi *de* *Præster*, der endnu trænge til, at *Bispen* skal lede en *Text* op for dem i *Bibelen*, trængde vist ogsaa til, han skulde baade skrive og holde deres *Præken* for dem, og var altsaa kun tjent med en *Postil* at læse op af.

Men en ny Række af *Bibelske* *Texter* kan jo dog aldrig skade!

Jo tilvisse, thi skulde den væsenlig bidrage til at skaffe os en *ny* forordnet Alterbog og et *nyt* ufravigeligt Ritual paa Halsen, da havde den skadet usigelig, og skulde den være *Skatten* værd, som derved lagdes paa alle Statskirkens Medlemmer for nye *Psalmebøger*, da maatte der dog ligge en klar Idee til Grund, *historisk, dogmatisk* eller *moralsk*, der kunde veilede Prædikanten, men en Saadan spores ikke, med mindre det skal være deri, at naar Man lægger de *nye* Texter til de *Gamle*, har Man *Noget af næsten* alle det Ny Testamentes Skrifter. Skulde dette veilede til Noget, maatte det være til den Tankegang, at *Jakobs* Brev var *just ægte* og *andet* Peders meget *farligt*, thi af hint skulde vi have **A:90**to nye Texter, men af dette miste den *eneste Gamle*, vi havde. Jeg misunder slet ikke *Rationalisterne* denne lille Triumf, thi for mig maae de præke hele Aaret om og hele deres Levetid over *Jakobs* Brev, men jeg maa paaanke det, som en aabenbar Partiskhed, da Hr. Biskoppen udtrykkelig erklærer³⁴, at *skiøndt* Texten af andet Peders Brev (om Herrens Forklarelse) var meget *passende*, vilde han dog ikke beholde den, fordi Brevets “*Ægthed* er meget *tviivlsomt*.” Hvorledes Hr. Biskoppen kan for**US:264**svare den Plet, han dermed sætter paa andet *Peders* Brev, da han endog tager *tre nye* Texter af *Ebræer*-Brevet og *To* af *Jakobs*, som dog vel hverken af *indvortes* eller *udvortes* Grunde er mindre, men langt *mere tviivlsomme*, det er mig ganske ubegribeligt.

Dog, det Værste, og egenlig det *Eneste*, hvorfor det er værdt at tale om den ny Text-Samling, er, at Præsterne *ingenlunde* skulde have *frit Valg* mellem de *tre* Texter til hver Søndag, men i *to* Aar *slavisk* hoppe mellem de gamle Evangelier og Epistler, og det Tredie ligesaa *slavisk* følge Hr. Biskoppens hverken historisk, dogmatisk eller i nogen Henseende sammenhængende Række. Man troer neppe sine egne Øine, naar Man seer et saa**A:91**dant Forslag af en saadan Mand i vore Dage, thi Man skal ikke let sige, hvad der er urimeligst, enten at ville nu gjøre de aandelige Baand *strammere* end de hidtil var, eller at ansee den strængeste *Eensformighed* af *Texter* for en Vinding, naar *Prækenerne* blev lige *forskiellige*, som jo Fornuften giver, de vilde, da *Texterne* ligesaalidt kan omskabe Prædikanterne, som benytte sig selv.

Og nu Hr. Biskoppens *Grunde*, hvorfor vi, som længe har havt *frit Valg* mellem *Evangelium* og *Epistel*, nu ei blot skulde miste det, men selv miste Lov til at følge en af Rækkerne Aaret om; Grundene, hvorfor vore *gamle Evangelier*, der har bidraget saa usigelig meget til mange christne Slægters Oplysning, Opbyggelse og Glæde, nu skulde ligesom sidde to Aar i Forbedringshuset for hvergang de lod sig høre; og endelig Grundene for, at vi hvert *tredie* Aar, efter de nye *Texters* Anviisning, *ikke* skulde præke om et eneste af *Christi Mirakler* eller en eneste af *Hoved-Begivenhederne* i Hans Liv, altsaa have et Messefalds-Aar uden *Jul, Paaske* og *Pindse*, eller “et

Aar uden Vaar!”

Til *nogensomhelst Grund* for alt Dette har jeg ikke fundet mindste Spor, saa naar Hr. Biskoppen siger, han *tør troe*, at denne Indretning, med tre *Texter til afvexlende Brug*, vil have “Geistlighedens næsten *almindelige Samtykke*” og at den *særdeles* vil bidrage til christelig *Opbyggelses Fremme*³⁵, da skønner jeg ikke rettere end at det er en “blind Tro,” der kun passer maadelig til vore oplyste Tider.

Vel hedder det nemlig, at da kun et yderst ringe *Antal* af Landets Geistlighed har erklæret sig for et *frit Valg* af *Texter*, *US:265*tør Hr. Biskoppen ansee sig *fritagen* for (hvad han desuden for mange Aar siden har gjort) at fremføre de *Grunde*, der tale for *fastsatte* *Texter*; og dernæst, at næsten alle Geistlige, som har erklæret sig over Sagen, har ønsket *nogen* Forandring i de nu anordnede *Texter*, og tillige at *Antallet* af *Texterne* maatte *forøges*, paa det Menigheden kunde blive fortrolig med en større Deel af den hellige Skrift, og for at *Prædikanterne* *ikke* skulde *udtømmes* ved Aar for Aar at prædike over de samme *Texter*³⁶. Alt Dette kan imidlertid være bogstavelig sandt, uden at Man deri øiner mindste Grund til *den* fastsatte og *tvungne Afvexling*, som jo ikke før har været Geistligheden bekiendt, saa den derom kunde have nogen Mening; thi fordi Man *ikke* ønsker *grændseløs Frihed*, kan Man jo godt hade *fuldkommen Trældom*, og hvad Hr. Biskoppens gamle Afhandling om denne Sag angaaer, da vilde den, saavidt jeg husker, *hverken* forsvare den *Vilkaarlighed*, hvormed Hr. Biskoppen nu behandler vore gamle *Texter*, eller *A:93**trøste* de *Prædikanter*, som “*udtømmes*” ved bestandig at holde sig til dem.

Hverken Hr. Biskoppens Forsvar for vore gamle *Texter* eller Geistlighedens Ønske om et *større Antal* at skifte med, kunde da fritage for at anføre *Grunde*, naar Man foreslaaer, at vi herefter *hverken* skal have *Lov* til at vælge mellem *Evangelier* og *Epistler* eller til hele Aaret om at følge en af *Rækkerne*, end sige have *Meer* at vælge mellem, men at naar der *første* Søndag i Advent prækes over *Evangeliet*, skal der *anden* Søndag prækes over *Epistelen*, og saaledes “et, to, et, to” hele Aaret om; saa næste Aar først *Epistel* og saa *Evangelium*; og saa det tredie Aar *hverken* *Epistel* eller *Evangelium*, men de *Bibelske Atomer*, Hr. Biskoppen har lagt paa Slump ved Siden ad hinanden, men som dog ingenlunde maae forrykkes. Kun en *enkelt* Gang, hedder det, som ved en *Høstpræken*, kan det, som en *Undtagelse*, *tillades* *Præsten* at *vælge* en *anden* *Text*, dersom han ikke i den *Bestemte* kan finde bekvem *Anledning* til at afhandle den *Materie*, han ønsker at foredrage³⁷.

Man seer heraf, det er Hr. Biskoppens Mening, at vi ikke blot skulde oplæse men *blindt følge* disse aldeles vilkaarlige *Rækker*, og “*denne Afvexlings*” *Behagelighed* næsten for os *US:266*Alle og særdeles *Bekvemhed* til at fremme christelig *Opbygelse*, den

er det, jeg aldeles savner *Grunde* for, medens Alt hvad jeg kiender til den menneskelige Natur, og til Betingelserne for gode Prækener, leder mig til at troe, der *ikke* er *en eneste* dygtig Præst i Danmark, der vil give sin Stemme til en saadan Vexel-Drift med Præster, og at under et saadant Aag maatte den Smule christelig Opbyggelse, der end er i vore Kirker, aldeles forsvinde!

Sæt nemlig, at Hr. Biskoppens tre Aargange af Texter var noget ganske Andet end hvad de er, var ikke atomistiske men organiske, saa Man enten havde en *historisk*, en *dogmatisk* og en *moralsk* Række, der udgjorde et fuldstændigt Begreb af almindelig Bibelsk Christendom, eller at disse Rækker af psykologiske Grunde med Konst var saaledes blandede, at de samlede udgjorde en naturlig Lære-Cyclus, saa vilde det dog gælde dobbelt i *Aandens* hvad der allerede gjælder i *Haandens* Verden, at sunde Regler for *Sædskifte*, *Vexeldrift* og et vel indrettet *Agerbrug* er det vel godt at have stadig for Øie, men ligefuldt en Ulykke at være *bundet* til, da baade egne Midler, Jordens Beskaffenhed og mange uberegnelige Omstændigheder kan gjøre store og hyppige Afganger nødvendige, naar Man ikke vil gaae til Agters og spille Bankerot. Eller sæt, at der i de foreslagne Rækker under den tilsyneladende Vilkaarlighed laae en dyb Sammenhæng skjult, der lod sig *føle*, saa beroede jo Gavnigheden paa at den blev *følt*, og ei paa, at Rækken, trods en modsat Følelse, blev fulgt, da **A:95**al Erfaring lærer, at Man kun præker godt om hvad der paa en eller anden Maade netop *da* staaer *levende* for os, saa jeg kan umuelig begribe, hvor saa skarpsindig en Mand, som Hr. Biskoppen, kan vente, at det *Trældoms-Aag*, han vilde paalægge os, skulde enten være os lifligt eller bære andre Frugter end den visne Pæl, en vis Abbed befalede en af sine Munke, til Lydigheds-Prøve, hele Aaret rundt omhyggelig at vande!

Men kunde Man dog ikke gierne føie Hr. Biskop *Mynster* i at oplæse Texterne i den Følge, han nu engang ønsker, og ligefuldt afhandle hvad Man selv finder sig oplagt eller drevet til?

Jo saamæn kunde *jeg* maaske nok *det*, uden at Nogen skulde kunne sige, jeg gik mere fra Texten end Man i vore Dage sædvanlig gaaer, naar Man siges at holde sig til den; men det kan ingenlunde Alle, og da det jo netop maa være for Stympernes Skyld Text-Baadet snoes, hvad skal da Stymperne gjøre med **US:267**den *ny ufravigelige* Text-Række, hvortil der i hele Boghandelen ei findes en tilsvarende Aargang Prækener! For *christelige* Præster er det desuden en ganske anden Sag at finde sig bundet til Texterne fra *Arildstid*, der ikke blot kan forudsættes bekjendte indtil de mindste Dele, men gik for en stor Deel som Ordsprog og Sentenser over i Modersmaalet, end at bindes til *nye* Bibelske Brudstykker efter en Enkeltmands Skøn, og derved, saavidt mueligt, fjernes *fra* de *gamle* **A:96**Texter og hindres fra med dem at fornøie de Troende, der intet Aar vil savne de kiære Taler om Herrens *Fødsel*, *Daab* og *Fristelse*,

Opstandelse og Himmelfart, Brylluppet i Cana, Pharisæren og Tolderen, Enkens Søn af Nain, den Værkbrudne, og flere saadanne skønne Evangelier, saa om det var et heelt Concilium, der befalede, at disse Taler to Aar halvveis og det Tredie aldeles skulde forstumme i Kirken, da maatte jeg protestere baade i mit eget og i Menighedens Navn.

Man agte nu vel, det er her som overalt *kun den større Tvang* for Alle og Tvang *fra* det gode Gamle for os, som *vil* blive ved det, jeg *protesterer* imod, og at for mig og Menigheden paastaer jeg kun Frihed *til* at beholde det *Gammel-Lutherske*, hidtil *Forordnede*, i Kirken, medens jeg anbefaler al den Frihed, mine *Modstandere* kan trænge til og med mindste Skiel forlange, saa dem ønsker jeg ikke blot Frihed til at nyde den foreslaaede "*Afvexling*," om de har Lyst, men til hver Søndag at have Valget mellem *alle* Biblens Bøger, Kapitler og Vers. Ogsaa mig selv og mine Præstevener ønsker jeg vel denne *Bibelske Frihed*, der aldrig kunde skade, da den jo indesluttede *Friheden* til saa *strængt*, Man vilde, at *følge* enten den gamle Orden eller hvilken Man holdt for den Bedste; men saavel Kirke-Historien som egen Erfaring **IA:97** har lært mig, vi *kan* nøies med den Frihed, vi i denne Henseende hidtil har havt, og netop ved min *fri Forbindelse* med vore gamle Evangelier, i *Frederiks-Kirken*, har jeg vundet dem saa kiære, at kun *Menighedens Bedste* kunde bevæge mig til Forandring. At nu Menigheden, hvor der er nogen, havde godt af at blive fortroligere bekiendt med hele Bibelen og især det *Ny Testamente*, end den er, har jeg længe følt, og at nogen *Afvexling* af *Texter kunde* bidrage dertil, er ligefrem, men visselig *ikke* en *Afvexling*, der gjorde Præsten til *Slave*, og heller ikke en *Afvexling*, der endnu mere sønderrev den *historiske* Traad, der for os Alle, og da især for Børnene i Chri**US:268**sto, er det nødvendige Baand, hvortil al christelig Oplysning maa knyttes.

Vore Søndags *Evangelier* og *Lectier* er jo kun Brudstykker af den gamle Kirke-Læst, der vel i vore Stats-Kirker kun meget ufuldkommen lader sig fornye, men lod sig dog i det enkelte til megen Oplysning og Opbyggelse efterligne, naar først *Frihed* istedenfor Trældom blev vort Kirke-Princip, som den aabenbar til alle Tider er *Aandens* Element. Den *Engelske* Skik: foruden *Evangeliet* at oplæse hver Søndag et *Kapitel* af *Bibelen* baade det Gamle og Ny Testamente, og da præke over en af Delene eller over et enkelt Skriftsprog, vil jeg vel ikke anbefale, men den viser dog, hvad der endnu lod sig gøre, og vedligeholder virkelig megen **IA:98** om end chaotisk Bibelkundskab. At oplæse i Løbet af hvert Kirkeaar *Lucas Evangelium* og *Apostlernes Gierninger*, vilde, hvor *Præsten* eller *Skolelæreren* havde Lyst og læste godt, lægge en klar og ypperlig *historisk Grundvold* og tilbyde Prædikanten den bedste Leilighed til nyttig og fornøielig *Afvexling*, men en *Befaling* derom vilde kun gjøre Skade, saa vi fattes kun *Tilladelsen*. Herved

udfyldtes nemlig alle de Huller, vore Søndags-Evangelier lade staae i *Herrens Levnets-Løb*, og der vandtes et stedse meer bekiendt *historisk Grundlag* for den lange Trinitatis-Række, som nu ganske fattes det, skøndt enhver dygtig Præst kan see, at den *Vanføres Helbredelse*, *Ananias* og *Saphira*, *Gamaliels Raad*, *Stephans Lidelse*, *Simon Troldmand*, *Kammersvenden* fra Morland, *Pauli Omvendelse*, *Tabithas Opvækkelse*, *Høvedsmanden Cornelius*, *Christen-Navnets Ophav*, *Peders Fængsel*, *Herodes Endeligt*, *Sergius Paulus*, *Pauli Stenelse*, *Apostlernes Hyrdebrev*, *Stokmesteren i Philippi*, de *Vise i Athenen*, *Guldsmeden i Ephesus*, *Eutychi Opvækkelse*, *Pauli Afsked*, *Kong Agrippa*, *Pauli Skibbrud* og hans *Stuefængsel i Rom*, vilde paa een Gang stille de stadige Tilhørere Kirkens *Stiftelses-Tid* for Øie, og aabne Prædikanten en rig Guldgrube, længe saagodtsom ubearbejdet. Kunde ogsaa Noget igien skaffe os en stadig *Sommer-Kirkegang* af egen Drift, er jeg vis paa, det var en *saadan* Afvexling, og hjælpe betydelig maatte den overalt |A:99| hvor der endnu er Mund og Øren for Sligt, uden at Tiden mellem de store *Høitider* tabde det Mindste af sit eiendommelige Præg, der ingenlunde er den papistiske *Afvexling* af Hovedhængeri og Lystighed, som Fastelavn og Faste, men *Herrens Billede*, som Han boede iblandt |US:269| os med den Eenbaarnes Herlighed under Stodder-Dragten.

Saameget for at vise, jeg slet ikke forguder vor gamle Indretning, fordi jeg modsætter mig en Ny, der ikke blot var tre Gange værre, men, hvor den traadte i Kraft, maatte virke som Død og Opløsning baade paa Præst og Menighed; thi vel kan Man sige, det stod Præsten frit for at holde saa frie og levende *Bibellæsninger* ved *Siden*, som han vilde, men Man glemmer da, baade at der skal megen Livskraft til at giennemgaae Døden engang hver Uge, og at vor Opgave, som *Præster i Stats-Kirken*, jo ingenlunde er at gjøre den med sin *offenlige Guds-tjeneste* overflødig, men netop at gjøre den *tilstrækkelig*. Kun fordi jeg, som *Embedsmand* i den, har dette for Øie, modsætter jeg mig i Eet og Alt Hr. Biskop *Mynsters* Forslag til at fremtvinge *Eensformighed* hvor *Eenheden* fattes, og *stramme* alle *Baand* hvor *Frihed* er uundværlig; thi ønskede jeg *Stats-Kirken* afskaffet, og vor ordenlige Guds-Tjeneste afløst af allehaande Gudelige Forsamlinger, med og uden Præster i Spidsen, da taug jeg, eller opmuntrede Hr. Biskoppen til at sætte sit |A:100| Forslag igiennem med al muelig Strængthed, thi jeg er visselig ikke bange for, at *den Aand*, jeg taler og virker i, skulde enten tabe Slaget eller lade sine Redskaber blive den sorte Døds Offere, hvor steendød Man end gjorde *Stats-Kirken* og hvor länkebundet end dens Præstestilling blev; men jeg troer at *Stats-Kirken*, med tarvelig *Frihed*, kan endnu, maaske i Aarhundreder, baade være *Christi Kirke* og *Danmark* til Velsignelse, derfor protesterer jeg mod al *ny* Tvang og tilraader al den *Frihed*, der kan gjøre Medlemmerne dens

Byrder lette, uden at forandre deres Stilling til *Regjeringen* og det *Borgerlige Selskab*.

Derfor maa jeg ogsaa fraraade den Indskærpelse, Hr. Biskop *Mynster* foreslaaer³⁸, af *Forpligtelsen* til giennem hele *Fasten* at præke over "Lidelses-Historien," thi deels tør jeg paastaae at hele den sørgelige Faste-Betragtning er en *papistisk Levning*, Man ei skal frede om, og deels er det en *Kiendsgierning*, at Faste-Prækenerne i Almindelighed falde Præsterne besværlige og Kirkegængerne kiedsommelige, skiøndt Mange af dem undsee sig ved at tilstaae det. Derfor vil jeg give dem et godt Exempel, ved at tilstaae, det gaaer mig ligedan, skiøndt Man veed, det er ikke fordi *Christi Kors* for|US:270arger mig, og kunde jeg faae Tilhørere, skulde jeg gierne præke hver *Dag* i *Dim|A:101mel-Ugen* over Lidelses-Historien, men *fem* Søndager i Træk Eet og det Samme er unaturligt, og Udskeielserne, som der er Anledning nok til, er for smaa i den store Kiæde.

31

Bemærkningerne S. 9.

32

Bemærkningerne S. 6 og 8.

33

Bemærkningerne S. 4.

34

Bemærkningerne S. 12.

35

Bemærkningerne S. 13.

36

Bemærkningerne S. 4-5.

37

Ritual-Forslaget S. 8-9.

38

Ritual-Forslaget S. 9.

Collecter og andre Kirkebønner.

Messe-Bønner eller *Collecter* er en Levning af *Pavedommets* gamle *Messe*, og da Opbyggelsen derved ganske beroer paa hvordan den udføres, og for en stor Deel paa om Præsten kan synge, burde det vist være en fri Sag, om Præsten vilde læse Messe eller ikke, og allenfalds være ham overladt, *hvilke* Bønner han fandt sig istand til at messe til Opbyggelse, og til en saadan Frihed vilde der *nu* være saameget mere Grund, som Messen nok paa Landet er meget aflagt, og holdes i Kiøbstæderne sædvanlig enten for tomme Stole, eller under stor Forstyrrelse af Tilhørerne, som vælge den Tid til at

komme og gaae; men da det vilde være latterligt at vente *Friheds-Forslag* af Hr. Biskop *Mynster*, vil jeg her, som allevegne, indskrænke mig til at *protestere* mod den *ny* og meget værre Tvang, han vil have os paalagt. Ogsaa her skulde vi nemlig *tvinges fra* noget Gammelt, der giennem Aarhundreder ei blot har viist sig taaleligt, men tildeels meget opbyggeligt, *til* noget *Splinternyt* af Hr. Biskoppens *eget* Arbeide, der saa ganske bærer Præget af hans *Indivi***A:102** *dualitet*, at det kan være meget godt paa sit Sted, i Hr. Biskoppens egen Mund, uden derfor at passe i nogen Andens. Kommer nu hertil, at Hr. Biskoppen ved sit *eget Exempel* i en heel Menneske-Alder har viist, at vore *gamle Collecter* saavelsom alle vore gamle *Formularer* er endnu ret brugelige, men har ei engang prøvet om de Nye vilde tækkes *ham selv* uden paa *Papiret*, hvor Alting klinger lige godt; saa er det jo dog meget *overilet* at foreslaae disse nye *uprøvede* Prøvestykker til *udelukkende* og *ufravigelig* Brug! Man mærke vel, det er kun det *Sidste*, kun *Udelukkelsen* af vore gamle, prøvede, os tildeels kiære og dyrebare Collecter, og *Paatvingelsen* af **US:271** *Splinternye*, *Uprøvede*, aldeles Fremmede, jeg paaanker; thi at Hr. Biskoppen vilde prøve sin Lykke med at levere noget Nyt, der ikke blot taalde Sammenligning med det Gamle, men fortjende at foretrækkes, det kunde jeg vel ansee for lidt dristigt, men kunde saameget mindre anke over, som det jo var Hr. Biskoppen selv, der havde Ubehageligheden, hvis Forsøget mislykkedes, medens Statskirken muelig kunde vinde, men aldrig tabe derved. Da Hr. Biskoppen derimod ved den *Verdslige Øvrighed* vil have sit Arbeide med *Magt* indført, uden *virkelig* foregaaende *Prøvelse* og uden Leilighed til Sammenligning med det Gamle, der er prøvet og har vundet Aarhundreders Bifald, men skulde til Straf udkastes i det yderste Mørke, nu maa jeg *protestere*, det bedste, jeg kan.

A:103 Eller er vore gamle Collecter i Hr. Biskoppens Øine kirkelige *Misdædere*, som har deres Liv forbrudt, da sige Man os, *hvad* de har *syndet*, saa deres Venner kan tale deres Sag, og hvis de alligevel fordømmes, da lade Man de Nye i det Mindste efterligne dem deri, at de først efter i *halvandethundrede* Aar at have vundet Præsternes *frivillige* Stemme, ansøge om Kongelig allernaadigst *Stadfæstelse* paa deres *Eneret!*

Spørge vi nu Præsten i *Spjellerup*, hvad han havde mod vore gamle Collecter, da indrømmer han kun, at de, som alt Menneskeligt, har deres svage Sider, men roser dem for Resten, og spørge vi Biskoppen i Sælland, da synes han ei at finde anden Feil hos dem *før* Prædiken, end at de passe til Dagens *Evangelium*, og blive altsaa i de to Aar halvveis og i det Tredie *aldeles upassende*, naar hans Forslag til Afvexling med Texterne skal følges, og mod Collecten efter Prædiken har han kun det, at den *staaer ene*³⁹.

Altsaa, de med Evangelierne passende Collecter før Prædiken,

som er aldeles *uskyldige* i Hr. Biskoppens urimelige Forslag, skulde bøde for det, og fordi Hr. Biskoppen fandt, det var ikke godt, at den liflige Collect efter Prædiken blev alene, skulde den nøies med et lille Naadsensbrød, og dens store Besiddelse deles paa Slump mellem ubekjendte Lyk|A:104kefrister! Hvem kan dog her gienkiende den *sunde Logik*, som Man skulde mene, snarere maatte ledt Hr. Biskoppen til at *opgive* Text-Forvirringen, der krævede saa store Offere, og til enten at give den hidtil *mageløse* Collect efter Prædiken en værdig Medhielp, eller lade den fremdeles staae ene, som den stod med |US:272Æren i halvandet Aarhundrede, uden at vist nogen dygtig og taktfast Præst ønskede *Fasten*, for i *syv Uger* at være den kvit! Herefter skulde *syv Uger* af den lange Trinitatis, som Hr. Biskoppen dog ellers selv er forlegen med, være hele denne kongelige Collects beskikkede Deel, og derved skulde “en betydelig Mangel” i vor Alterbog være afhjulpet⁴⁰, som jeg dog aldrig har sporet ved at messe den mageløse Collect uafbrudt i *syv Aar!* Naar derfor Hr. Biskoppen mener⁴¹, at hans “*langt flere* Collecter *efter* Prædiken” kan bøde paa de “Færre *før* Prædiken,” da synes denne Regning i alle Maader meget for rund, thi om ogsaa *Tallet* gjorde Sagen klar, foreslaaer Hr. Biskoppen jo kun 35 Collecter *baade* før og efter Prædiken, medens vor gamle Alterbog nok har 65 før Prædiken, og dog egenlig *To* efter Prædiken, der *passer* fuldt saa godt til hele Aaret som deres *sytten* nye Medbeilere.

Hvad nemlig *Passeligheden* af de *nye* Collecter angaaer, da tilstaaer Hr. Biskoppen selv at |A:105med den *halter* det meget kiendelig, men hans Tankegang i denne Henseende falder mig saa fremmed, at jeg maaske ikke ret har fattet den, og vil derfor bede Læseren selv see efter⁴². Efter at have anmærket, at til de *nye* *Texter* passer naturligviis de *gamle* Collecter ikke, og at hvis Man, som i adskillige nyere Agender, gav Prædikanten *Valget* mellem endeel Collecter af forskielligt Indhold, vilde han dog *tit* kun *vanskelig* finde en Collect, der *nogenledes stemmede* med hans Prædiken; da tilføier Hr. Biskoppen “Jeg har troet, at Vanskelighederne *bedst* lode sig hæve ved at inddele Kirkeaaaret i et *Antal* af mindre *Afsnit*, og da for ethvert af *disse* at udarbeide *een* Collect til at messes før Prædiken og *en anden* til at messes *efter* Prædiken. I disse Collecter kunde da tages Hensyn til *den Tid* i Kirkeaaaret, i hvilken de bruges, og til den for denne Tid *anordnede* *Cyklus* af *Texter*, og Menigheden vilde da derved strax henledes til *de Forestillinger*, som *just* paa *den Tid* i Særdeleshed bør gøres *levende*, og fra hvilke Prædikanten kan *ventes* at ville gaae ud. Inddelingen af den første Halvdeel af Kirkeaaaret, eller indtil *Pindsefesten*, havde ingen Vanskelighed; men i den anden Deel af Kirkeaaaret, eller Søndagene efter Trinitatis, maatte *Inddelingen* blive *vilkaarlig*, da her *Intet* var *givet*, hvorfra |A:106der kunde gaaes ud, og Søndagene her ikke ere sam|US:273menføjede med noget *naturligt* Baand. Jeg har derfor her

taget *syv Søndage* sammen og i Collecterne taget saameget Hensyn paa de i hvert Afsnit forekommende *Texter*, som *Omstændighederne* tillode.”

Hermed synes mig nu Hr. Biskoppen siger, at *fordi de gamle Collecter ei* herefter hver Søndag vilde *passé* til *Texten*, og *da* Præsterne ved *frit Valg neppe hver Søndag* vilde finde en *passende Collect*, saa *hævedes* Vanskeligheden bedst ved at *paatvinge* Præsterne endeel *Collecter*, der vel *aldrig passede* til nogen *enkelt Text*, men havde dog om *Vinteren* Hensyn til *Tiden*, og var kun *vilkaarlige* hele *Sommeren*; men det giver kun *Mening*, naar Man føier til, at *“Tvang passer”* ganske *vidunderlig* for Præsterne, saa, naar kun *den* i *passende*, (ganske overordenlig) *Grad* finder *Sted*, bortfalder paa en *Maade* alt det *Upassende* ved *Collecterne*. Om nu dette virkelig er Hr. Biskoppens *Mening*, tør jeg vel ikke afgjøre, men at han ingen *Frihed* levner os, er dog klart, og hvorfor vi da ikke heller maatte beholde de 65 gamle *Bekjendtere*, der dog især om *Sommeren* altid vilde *passé* bedre til *Texterne* end deres aldeles *vilkaarlige* *Efterfølgere*, det er mig igien ubegribeligt, med mindre Hr. Biskoppen troer at hans *nye Collecter* staae *himmelhøit* over de *Gamle* i *Fynd* og *Høitidelighed*, hvad jeg, uden at ville paa nogen *Maade* nedsætte |A:107dem, vover at betvivle, til de har været messet ligesaa tit. Selv synes Hr. Biskoppen ikke at være paa det *Rene* med denne *Sag*, thi vel siger han, at vore gamle *Collecter “gientage idelig det Samme,”* og at han kun har givet saa faa, for at *“bringe nogen Rigdom og Afvexling i Indholdet;”* men han *“tør dog ikke nægte, at der ogsaa i de Nye findes mange Gientagelser”* og tilføier, at *Flere* af de gamle ere optagne med *liden* eller *ingen Forandring*, ligesom han ved *Udarbeidelsen* af de *Nye* har stræbt at holde sig saa nær som mueligt til *Formen* og *Tonen* af de *Gamle*⁴³. Det gaaer ogsaa virkelig mig med Hr. Biskop *Mynsters Collecter*, som det gik *Præsten* i *Spjellerup* med *Biskop Bojsens*, at jeg veed ikke at have stødt paa nogen ny *Tanke*, skøndt jeg har savnet *Mange* af de *Gamle*. Uagtet jeg nemlig ingenlunde tør fritage vore gamle *Collecter* for en *Deel* *overflødige Gientagelser*, ligger det dog allerede i deres *Forhold* til *Evangelierne*, at de maae være meget *rigere* end *Efterligningerne* med ubestemt Hensyn paa den *kirkelige* |US:274*Aarstid* eller et *Syvtal* af *Texter* uden *Sammenhæng*, og desuden synes de *“Orientalske”* *Udtryk* og *Doxologien*, som *Præsten* i *Spjellerup* mesterlig forfægtede, ei at have saa stor en *Velynder* i *Sællands Biskop*.

|A:108Dog, jeg havde, mod min *Hensigt*, nær begyndt at *critisere*, hvad Hr. Biskoppen bedes at tilgive, for den *Latinske Dannelses Skyld*, som løber derpaa ud, og som Hr. Biskoppen ynder langt mere end jeg, men som vi dog Begge har faaet og kan ei blive kvit. I *Grunden* har jeg nemlig intet *Andet* mod Hr. Biskoppens *Collecter* end at de skulde os *paatvinges* og *udelukke* de *Gamle*,

hvoraf Mange overgaae Alt hvad Man nu gjør af det Slags, og derfor har jeg stræbt at vise, hvorlangt *Trældoms-Texterne* og *Tvangs-Collecterne* i mine Øine er fra at kunne anbefale eller forsvare hinanden, da det meget meer synes mig soleklart, at *saalænge* vi skal være *bundet* til faste *Texter* og *Collecter*, maae vi dog i det Mindste have Lov til at beholde de *gamle* Forbindelser, som Mosset adler, og som desuden er i det mindste *syv Gange* liberalere end de Nye, Hr. Biskop *Mynster* foreslaaer.

Om de lange Kirkebønner kan jeg fatte mig kort, da Hr. Biskop *Mynster*, Gud skee Lov! dog finder, det kan overlades til Præsten, om han med dem vil trætte sig selv og Menigheden, og Man kan gierne sige *vor Herre* med, thi Han har jo udtrykkelig sagt, at de *ordrige* Bønner hører til *Hedenskabets*, og med sin egen Bøn givet os baade et sikkert Pant paa, vi saaledes forstaae Ham ret, og det bedste Mønster til Efterligning. De Bønner, der naaede fra *Hans Bagger* til *Christen Vorm*, var vel endnu lidt længere, men de **A:109** har jo ogsaa for længe siden været aflagte, undtagen vel paa *Bornholm* og langt inde i *Jylland*, og kan vi paa Øerne faae Folk til ret at høre *Præken* og *Fadervor*, kan vi med en god Samvittighed slaae Resten af.

39

Bemærkningerne S. 13-14.

40

Alterbogs-Forslaget S. 32. Bemærkningerne S. 14.

41

Bemærkningerne S. 17.

42

Bemærkningerne S. 13-15.

43

Bemærkningerne S. 17.

Psalmebogen.

Det var nær gaaet mig som Hr. Biskop *Mynster*, og som det, af mange Grunde, i vore Dage sædvanlig gaaer, at Man glemmer Livet over Bøgerne og den *virkelige* Menighed over et kirkeligt *Hjernesvind*; men *Psalmebogen* erindrede **US:275** mig dog til Lykke om, det var reent galt, da det eneste Fornuftige, Man kan gjøre ved *tomme* Kirker, er, som Hr. Biskoppen selv "i Rituallet" har bemærket, at "lukke" dem.

Skulde du nu, tænke jeg, end reent have taget feil i din Mening om den ny *Indretning* med forvirrede *Texter* og vilkaarlige *Collecter*, saa den virkelig har Geistlighedens næsten almindelige Samtykke og kunde særdeles bidrage til christelig Opbyggelses

Fremme, saa kan det jo dog aldrig slaa feil, at skal Menigheden have nogen Opbyggelse deraf, maa den ikke komme endnu mindre i Kirke og føle sig endnu mere fremmed der, end den gjør nu. Men vi *Landsby-Børn* veed godt, naar vi besinder os paa det, at det vilde være reent ude |A:110 med *Bøndernes Kirkegang*, naar deres ny *Psalmebog*, som de Fleste finder fremmed og forstyrret nok foran, nu blev ligedan bag i, saa hverken *Collecter*, *Epistler* eller *Evangelier* vilde passe meer, og at lod de sig bevæge til i to Aar at flakke om fra Herodes til Pilatus, frem og tilbage, fra *Faste* til *Advent* og fra Jul til *Pindse*, uden dog at kunne følge med Præsten paa Prækestolen, end sige for Alteret, da lod de sig vist ikke narre det *tredie* Aar, naar de mærkede, de ikke havde andet for alt deres Hovedbrud, end at Præsten *løb reent fra dem* og fulgde hverken Vei eller Sti. Skulde altsaa Kirkegængerne paa Landet, der jo dog er faa nok, ikke reent jages bort med den *ny Alterbog*, da maatte Almuen med det Samme faae hver sin *ny Psalmebog*, indrettet derefter, og det vilde blot med et 300000 Stykker, skikkelig indbundet, være en meget betydelig Udgift, som Almuen vist ikke, af Længsel efter splinterny *Collecter* og i deres Øine reent forvirrede *Epistler* og *Evangelier*, selv paatog sig, saa det første Sæt nye *Psalmebøger* maatte reentud *foræres* dem. Kan og vil nu Hr. Biskop *Mynster* og den med ham enige Geistlighed gjøre den Opoffrelse, da skulde det være mig et Beviis paa, at de virkelig troede paa den ny Indretning og ventede store Ting af den, skøndt jeg blev ved at være vantro, til jeg fik Troen i Hænderne; men kan og vil de ikke det, kan og vil da *Regieringen* gjøre saa stor en Opoffrelse for at faae noget Splinternyt, Uprøvet og |A:111 meget Tvivlsomt indført i Statskirken? Dette er, som Man seer, et reent *praktisk* Spørgsmaal, som Hr. Biskop *Mynster* havde gjort vel i at faae besvaret, førend al den Ophævelse blev gjort, der nu, blot for den Sags Skyld, rimeligviis vil være spildt, thi deels anseer Hr. Biskoppen selv denne Indretning for en af de *væsenligste* Fordele ved et *nyt Ritual*, og at hverken de nye For|US:276 mularer ved *Daaben* og *Nadveren*, eller det strænge *Reglement* for alle Præsters Tanker, Ord og Gierninger, vil synes Mange værd at eftertrakte for deres egen Skyld, det er jeg temmelig vis paa.

Men, siger Hr. Biskop *Mynster*, *Texterne*, og naturligviis *Collecterne* med, behøver jo kun "*særskilt at aftrykkes og indbindes med Psalmebogen,*" men det er ikke nær saa let gjort som sagt, thi selv i *Kiøbenhavn* vilde det have sine Vanskeligheder, og hvormange *Bønderfolk*, mener Hr. Biskoppen vel, der baade kunde og vilde, selv naar Man *skænkede* dem det særskilte Aftryk, lade deres *Psalmebog* vandre til *Bogbinderen* for at faae det ind? Nei, skal *nogensomhelst* Forandring endogsaa kun til *Prøve* finde Sted paa Landet med *Collecter* og *Texter*, uden reent at ophæve Kirkegangen, da maa det, som Præsten i *Spjellerup* meget rigtig anmærkede, skee

med en *ny Psalmebogs* Indførelse, hvorved Almuen er belavet paa at finde endeel Nyt, og vil sædvanlig finde sig i det, naar den kun ikke savner |A:112|det *Gamle* ved Siden, den især holder ad. I denne Henseende er det en heldig Omstændighed, at vi aabenbar trænge høit til en *ny Psalmebog*, da Kingos, hvor den endnu findes, unægtelig trænger til en ny Skikkelse, og den saakaldte "*Evangeliske*," der er den Sædvanlige, endnu øiensynligere trænger til at ombyttes med Noget, der er *Psalmebog* af Andet end Navn og Udseende; men herpaa synes Hr. Biskop *Mynster* slet ikke at tænke, thi Alt hvad Man herom finder i Ritual-Forslaget er, at hvor de *ældre* Psalmebøger endnu *bruges*, *synges* Psalmerne deraf som hidtil, og at det "*aldeles ikke tillades*" at der i Kirkerne bruges anden Psalmebog end dem, der enten fra *gammel* Tid af er i Brug i Menigheden, eller den, som under *Navnet* "Evangelisk-Christelig Psalmebog" er autoriseret⁴⁴. Eftersmækket, at hvor den *Sidstnævnte* er indført, maa den *ikke* ombyttes med den *Ældre*, var vist overflødig, da endogsaa blot den ny Udgift sagtens allevegne vilde hindre *Mængden* fra at stemme for den *Gamle*, men hverken *Denne* eller *Poesien* eller de *gammeldags* Lutheraner havde dog ventet det Eftersmæk af Hr. Biskop *Mynster*, der jo ligesaavel som vi Andre har Øine for Usselheden af *Halvfemtsernes* Psalme-Sang, og maa vide, den gav *Almuens* Kirkegang i *Sælland* sit Banesaar.

|A:113|Var imidlertid Hr. Biskop *Mynster* tilfreds med at faae sine |US:277|Text-Rækker og Collecter i *Brug*, uden at derfor de gamle Collecter *udelukdes* eller Præsterne fik mindre frit Valg, og vilde han tilladt os Smaafolk at være lidt paa Raad med om en *ny Psalmebog* efter Tidens Tarv og Folkets Hjerte, da kunde han frit regnet paa min og mange Christnes Føielighed og virksomme Bistand; thi det er os ganske klart, at *Kirketjenesten* trænger høit til en ganske anden *ny Psalmebog* end den Evangeliske, hvis den skal kunne hamle op med de "*Gudelige Forsamlinger*," og, sagde Præsten i *Spjellerup*: er det *imod deres* Villie, som *besøge* Kirken, og *efter deres* Villie, som *ikke* komme der, Man vil omstøbe Gudstjenesten⁴⁵? Af *Brorsens* Psalmebog har de *Jydske* Bønder, foruden et Par andre Oplag, ladt et Stort giøre for deres egen Mund, af *Kingos* Psalmer har *Sællandsfarene* nylig, foruden *Fengers* Udgaave, faaet sig en Samling, og mit *Sangværk* staaer i de Gudelige Forsamlinger meget bedre anskrevet end jeg, disse Psalmebøgers Velyndere er nok de eneste stadige Kirkegængere, og hvorlænge vil de giøre Hoveri, naar Man kun skiælder dem ud for det og piner saavel dem som deres Børn med *Halvfemtsernes* Rimstok!!

44

Ritual-Forslaget S. 7.

45

Præste-Vielsen og Præste-Eden.

Da Hr. Biskop *Mynster* vil have baade *Præste-Vielsen* og *Præste-Eden* beholdt uforandrede, saa har han her i statskirkelig Henseende endnu langt større Fordeel over mig, end jeg over ham ved Daaben, og har da nemt ved at seire. Naar jeg desuden begynder med at give ham fuldkommen Ret i, at den *Danske* Stats-Kirkes Ritual for *Præstevielse* er i *christelig* Forstand *fortræffeligt*, da kan det synes, som det ikke blot var en Modsigelses men en Selv-Modsigelses Aand, der drev mig til at ønske Forandring; men jeg maa ikke desmindre erklære baade *Præstevielse* og *Præsteed*, som *befalede*, for aldeles upassende og, under Stats-Kirkens nærværende Omstændigheder, for meget skadelige.

Det er vistnok langt fra min Mening, at vor gamle *Præste-[US:278](#)Vielse* skulde *afskaffes* eller *forbydes*, thi den er, efter mine Tanker, saa mageløs i Christenheden, at selv i sin fulde *Friheds-Stand* vilde Christi Kirke neppe tage det Mindste fra og kun lægge sin "*Troes-Bekiendelse*" dertil; men det burde staae Enhver af Stats-Kirkens Bisper frit for, om han vilde meddele, og Enhver af dens Præster, om han vilde modtage denne Indvielse, der aabenbar kun passer for *gammeldags* Christne. Vel har, siden *Bastholms* Dage, neppe Nogen, enten Bisp eller Præst, besværet [|A:115](#) sig over Samvittigheds-Tvang ved denne Leilighed, men desværre er det, da vi dog veed, der har været Mangfoldige, som hverken kunde eller vilde tilegne sig hvad her tilbydes. Saavidt jeg har kunnet mærke, veed de Fleste af Stats-Kirkens Præster slet *ikke, hvordan* de er *indviede*, og har ikke mindste Tanke om, at der under *Haandspaalæggelsen* meddeleltes dem Noget, som var værdt at nævne, og enten det derfor kan nytte eller ikke, maa jeg, som christelig Præst, saavel for Indvielsens, som for de Vantroes og Blindes egen Skyld, bede og besværges den verdslige Øvrighed dog *ikke* fremdeles at *befale* en saadan Misbrug af de hellige Ord, der i alle Henseender maa være fordærvelig. Hvad det nemlig har at sige, at faae "det hellige Præste- og Prædike-Embedet overantvordet efter apostolisk Skik i Navn Gud Faders, Søns og Helligaands," under Haandspaalæggelse og eenstemmig Amen, det har jeg ikke blot følt den Dag jeg blev indviet, men nu snart i *tredive* Aar, og maa da vel korse mig over den Ligegyldighed, hvormed det sædvanlig baade meddeles og modtages, maa da vel ønske, det blev en *fri Sag*, saa det dog i Regelen blev til Velsignelse og ei til Dom. Jeg vil saameget mindre tvistes med Nogen om *Indvielsens* Virkning i Christi Kirke, som vor *Formular* vel maa kaldes en *Nyhed*, og hverken Bisper eller Præster i *Stats-Kirker* kan vælges saaledes, at de har Ret til at vente

nær Alt hvad Herren |A:116| har lovet sit Ords Tjenere; men jeg paastaaer, hvad der er soleklart, at om end slet ingen Naadegave fulgde med saadanne Ord, maatte dog ingen *Christen* udtale dem over en vitterlig *Vanstro*, og ingen sandhedskiærlig Mand, som fattes Tro paa den *Helligaand*, lade sig indvie med dem, og jeg føier til, at efter min Formening beviser Herren ogsaa her, at Han giver Naade for Naade, giver Aand uforskyldt til alle dem, der troe, Han er selv tilstæde og fæster sit Ords Tjenere.

Ordinationens Vilkaar bestemme vort Præste-Forhold til *Christi* den hellige, almindelige *Kirke*, og *Præste-Eden* |US:279| vort Forhold til *Stats-Kirken*, og det er den *Danske* Regiering saavel som dens Geistlighed til Gavn og Ære, at disse Forhold findes saa klart adskilte og for *troende* Mænd saa ønskelig gestaltede, som neppe i noget andet Land; men Man har jo alt længe vidst, at de, Man beskikkede og lod indvie til Præster, ingenlunde *Alle* havde den *gamle Tro*, ja det var jo alt længe vitterligt, at *Præste-Lærerne* (de Theologiske Professorer) i mange Henseender aabenbar bestred den, og under disse Omstændigheder, paastaaer jeg, er det ligesaa *upolitisk*, som forargeligt, at alle Præster endnu indvies paa *oldchristelig* Maade og sværge en Eed, *kun gammeldags* Lutheraner kan mene og til Nød holde.

Dog, Hr. Biskop *Mynster* har ikke anført Edens Ord, og dog har maaske faa Præster det gamle Ritual, medens vist endnu Færre kan Eden |A:117| udenad, saa, før vi gaae videre, vil vi erindre det Fornemste af den, som det maa lyde for os paa *Dansk* naar vi kan *Latin*.

Vi love at *anstrænge* alle vore Kræfter for trolig at indprænte vore Tilhørere den himmelske Lærdom, som indeholdes i de *Prophetiske* og *Apostoliske* Skrifter og i den *Danske* Kirkes *Symboliske* Bøger; at vi vil forrette *Sacramenterne* anstændig og andægtig efter den af *Christus* forordnede Regel; og at vi vil nøie overholde *Kirke-Tugten*, drive paa *Børne-Lærdommen*, følge de vedtagne Kirkeskikke og *Intet* tillade os, som er *imod* Kirkelovene.

Vi skal ogsaa “for Alvor” gjøre det hellige Løfte, ikke blot selv at flye og skye enhver mod *Guds Ord* stridende Lærdom, men ogsaa efter Evne (pro virili) bekæmpe den, og heller lade vort Liv, end give *falsk* og fanatisk *Lærdom* Medhold.

Vi love endelig, at vi vil læse *flittig* i den *Hellige Skrift*, og med skyldig Omhyggelighed indprænte os *Troes-Artiklerne*, og ei lade en Dag gaae forbi, uden at anvende nogen Tid til *hellig Læsning*, naar ellers Sygdom og uundgaaelige Forhindringer tillade det.

See, hvis jeg ikke reent har glemt min *Latin*, staaer virkelig alt dette i den *Præste-Eed*, hvorom Hr. Biskop *Mynster* forsikkrer⁴⁶, den |A:118| er “saa *hensigtsmæssig*, at den hverken behøver eller let kunde erholde en Forandring til det Bedre.”

Kun i Forbigaaende vil jeg bemærke, at *hvis* Hr. Biskoppens

Forslag til en ny *forordnet* Alterbog gik igiennem, vilde |US:28o det jo dog være "*uhensigtsmæssigt*" at Præsterne baade ved Ordinations-Løftet og Embeds-Eden forpligtedes til at forrette Sacramenterne efter *Christi* Anordning, da Christus umulig kunde anordne *to* saa forskellige *Daaber*, som Alterbogens, og har beviislig *ikke* anordnet *den* Barnedaab, der er noget *Splinternyt*.

Derimod maa jeg ret med Flid bemærke, at er det, som jeg mener, *Hensigten* med en *Embeds-Eed*, at den skal være et *helligt* Baand mellem Regieringen og Embedsmanden, som det er Embeds-Fortabelse *vitterlig* at bryde, da kan jeg neppe tænke mig noget mere "*Uhensigtsmæssigt*" end en *Latinsk* Eed for *Danske* Præster, der forpligter dem til Meer end Nogen med den bedste Villie kan opfylde, til Meget, som Regieringen forud veed er de Fleste umueligt, og selv til Adskilligt, den *ikke vil*, maa opfyldes, og det er jo Altsammen Tilfældet med vor Præste-Eed, saa ingen kunde lettere "forandres til det bedre" blot ved at *fordanskes* og *forkortes*.

Som *Historiker* har jeg nok lagt Mærke til, at jo mindre Folk bryder sig om Eder og Løfter, deslængere og strængere gjør Man sædvanlig For|A:119 *mularerne*, og efter denne Regel maatte vist nok Eeds-Formularerne fra det *Syttende* Aarhundrede ei forkortes men forlænges, ei formildes men skærpes betydelig i det *Nittende*; men eftersom daglig Erfaring lærer, at hvem der lover mest, holder sædvanlig mindst, og at lange og strænge Løfter, som Man paa en Maade *tvinges* til, har ondt ved at huske og kan umelig holde ordret, dem tænker Man sædvanlig kun lidt ved, naar Man gjør dem, og tænker siden slet ikke paa; saa skulde alle kloge Folk nuomstunder raade *Øvrigheden* at nedsætte sine Fordringer, saa det blev en *Skam* at svigte, og ved al muelig Formildelse af Embeds-Ederne *skærpe* Embedsmændenes *Samvittighed*.

Giælder dette nu i det Hele, da giælder det naturligviis dobbelt om *Geistlige Embedsmænd* og deres Eder, dels fordi deres egenlige Embede er af *aandelig* Natur og maa øves med *Frihed*, naar det skal gavne, og dels fordi det er daarlige *Troskabs*, *Ærligheds* og *Sanddruheds* Apostler, som tiltræde deres Embede med en *vitterlig* Usandhed, og maae, naar de mindes om deres *Embeds-Eed*, enten slaae den Ting hen i Spas, eller give en *Fortolkning* deraf, som, anvendt paa Eder og Løfter i det Hele, gjorde dem til det tommeste og forargeligste Mundsveir under Solen. Ved vore Præsters Embeds-Eed reiser sig derfor det alvorlige Spørgsmaal: om det kan |US:28i være Regieringen og Folket *lige gyldigt*, hvem |A:12o der vil være *Præster*, og med hvilke Øine Præsterne sædvanlig betragtes; thi at der altid vil være hundrede Hænder om *Præstekaldene*, saalænge de, om end tildeels smaa, er dog "*visse Levebrød*," saa Man sagtens kan faae saamange og saa strænge Eder gjort, som Man vil forlange, det indrømmer jeg paa Timen.

Tusinde for Een vil jo svare mig, ja, Kirker og Præster er nu kun

et "nødvendigt Onde" som Man ei kan blive kvit, saa det er ganske *ligeegyldigt* med Personerne, naar Man blot ikke faaer formange saadanne *Ultra-Orthodoxer*, eller Hængehoveder og "hellige *Præster*," som du og dine Lige! Ja, det vil Tusinde for Een svare mig, naar de skal sige deres Hjertes Mening, saa enten Hr. Biskop *Mynster* vil troe det eller ikke, gaaer det dog ham og enhver *agtet* Geistlig hos os med *Agtelsen*, som det gik *Ludvig Philip* med *Kronen*, som han *ingenlunde* fik *fordi*, men *skiøndt* han var *en Bourbon*. Om jeg derfor end nok saa gjerne ønskede at kalde de *gyldne* Præstetider tilbage, saa indseer jeg dog Umueligheden deraf, og istedenfor at giøre mig vred over Folkets Ringeagt for *Præstestanden* og Skoserne til "mig og mine Lige," gjør jeg Folk opmærksom paa Biskop *Mynster* og andre høi eller dog velærværdige Mænd, og spørger dem, om de ikke mene, naar Man dog skal have en Stats-Kirke, det var godt, om den var rig paa saadanne alvorlige og kundskabsrige, men dog muntre og livlige, fremsagte **|A:121**og velbegavede Mænd, som Man, selv med Fordom mod deres Stand, maatte have *Agtelse* for, og om de ikke troer, Man vilde faae *Flest* af dem, naar de, der vilde være Præster, hverken var nødt til at underkaste sig vor *mystiske Indvielse*, eller havde nogen anden Eed at aflægge, end enhver *alvorlig, sanddru* og *ædel* Mand, med en vis ubestemt Høiagtelse for *Bibel* og *Christendom*, kunde giøre med en god Samvittighed, istedenfor at den Nærværende, tilbunds *luthersk* og halv pietistisk, kun i det Høieste kan tækkes "mig og mine Lige!" Da seer Folk op og ned ad mig, og veed ikke ret, om det skal være Spøg eller Alvor, og tænker stundum, som de *Liberale* i *Roskilde*, at jeg maa have Skielmen bag Øret, skiøndt de ei kan see ham, men naar de faae sig ret betænkt, finde de sig dog nødt til at svare: ja, *naar* det var saa, men det *skeer* jo *aldrig*, og derfor kan Man sagtens sige det. Nu, jeg skal ikke nægte, at Udsigterne til en *virkelig fri* Stats-Kirke er temmelig mørke for Øieblikket, da Hr. **|US:282**Biskop *Mynster* ikke blot finder den selvtagne *Frihed*, men selv den Smule, det gamle *Ritual* levnedes os, *for stor*, og Præste-Eden meget *hensigtsmæssig*, og da hele det *liberale* Parti blandt Præsterne synes at ville taalmodig underkaste sig hans *Kirketugt* fra det *Syttende* Aarhundrede, *fordi* han dog saa kraftig bestrider *Kirkegængernes Frihed* og værner om det liflige *Sognebaand* ved *Confirmationen* og *Sacramenterne*; **|A:122**men bliver det derfor mindre sandt eller mindre indlysende, at skal vor Stats-Kirke nogensinde atter blomstre med Folkets *Agtelse* og *Kiærlighed*, da bliver det *ikke* ved *gammeldags* Ordinationer og *Præsteeder*, eller ved *nye* Ritualer og *forordnede* Alterbøger, men kun ved en anderledes om Livet *veloplyst*, *aandelig* virksom, *folkelig* og *frisindet* Præstestand? Jeg vil dermed ingenlunde nedsætte den Nærværende, som vel er langt fra at være glimrende, men er dog, netop ved den *Frihed*, Tiden medførde, blevet meget

menneskeligere end de gamle Parykker under Ritualets Tøffel sædvanlig var, og i hvis forpinte Tid Hr. Biskop *Mynster* ligesaalidt som jeg kunde trivedes; men baade *Præste-Dannelsen*, *Præste-Valget* og *Præste-Stillingen* maa dog visselig blive ganske anderledes, hvis de *tomme Kirker* skal fyldes igien og Geistligheden tilbagevinde den Agtelse blandt oplyste Folk, den *som Stand* aldeles har tabt, og vil Man derfor nu ikke løse men binde, ikke gjøre den præstelige Stilling og Virksomhed friere og mere frydelig, men utaaelig for alle ædle og fribaarne Naturer, hvor skulde Man da undgaae omsider udelukkende at faae Skummet og Skrabet og Bærmen af Folket til Præster! Man skal nemlig vide, at nu voxer *Oplysningen* og *Trangen* til *Frihed* i det mindste et Hanefjed hver Dag, saa det vil ikke være herefter, som det var nys, da selv alvorlige og dygtige Mennesker kunde blive baade *Candidater* og **A:123***Præster* uden at vide eller ret at tænke paa, *hvad* der staaer i vore *Symboliske* Bøger, i *Præste-Eden* og *Ritualet*, og da selv *ædle* Naturer indbildte sig, Man skyldte sine *Forældre*, eller sin *Kiæreste*, for et *vist Levebrøds* Skyld, at underkaste sig al muelig Trældom og Fornedrelse! Nei, vil Man paany indføre Tugthuus-Orden i Stats-Kirken og indvie Præsterne med svære Lænker om *Mund* og *Hjerte*, da vil de Eneste, der kunde bære dem med Værdighed, fordi de føle sig *frigjorte* af *Christus*, vende Stats-Kirken Ryggen, som en kalket Grav, hvor levende Folk kun fortære deres Aand ved at præke for døde Øren, og ingen *ær* **US:283***lig* Karl gaaer *vitterlig* hen og *forsværges* sig for et Præstekald, om saa end Bisp og Øvrighed nok saa tydelig gav ham at forstaae, han kunde det uden al Fare, da det var blot en *Formalitet* for en *Ordens* Skyld. Nei, under den *Oplysning*, som nu daglig tiltager, kan intet alvorligt og ærligt Menneske saaledes begynde sit *Præsteliv*, thi turde han det end ei blot for *Øvrigheden* men ogsaa for *Samvittigheden*, saa kan og vil han det dog ikke af Agtelse for sig selv, for sine Medmenneskers Omdømme og for den *præstelige Virksomhed*, der mindst af Alle taaler *Letsindighed* og *Tvetydighed*, men er tilintetgjort saasnart Man med Sandhed kan bebreide os, at vi i vort Livs *høitideligste* Øieblikke har viist, vi godt kunde sige det *Modsatte* af hvad vi *meende* og *troede*! Vil Man derfor ikke, at den næste **A:124***Præsteslægt* skal selv i Sammenligning med den Nærværende blive som Natten mod Dagen, da beregne Man *ikke* Ritual og Alterbog paa *Trællene*, men paa de *Fribaarne*, ikke paa de *Ligegyldige*, men paa de *Nidkiære* og Dygtige af alle Partier, der føle for deres Kald og vil ære det, elske deres aandelige Virksomhed og hade derfor Alt hvad der binder og svækker den, kan og vil tiltale Folket, styrke, oplyse og berolige Menneskelivet! Havde vi en bigot Regiering, som, uden Spørgsmaal om Folkets virkelige Trang og Tarv og retmæssige Krav paa den Stats-Kirke, det bindes til, ansaae det for en Saligheds-Sag at faae Kirken eensformig anstrøget med en

vis dunkel Farve, da nyttede vist nok ingen Oplysning om den aandelige og hjertelige Frihed, der tjener os alle bedst; men hos os skal Man tage Bladet fra Munden, fordi Regieringen er det værd. Vel fristes nemlig alle Regieringer i det *Nittende* Aarhundrede til at foretrække en *kirkelig Stilhed*, som er *aandelig Død*, og en stiv *Ensformighed*, som er dens visse Kiendemærke; men den *Danske* Regiering har saalænge begunstiget frie Anskuelser og en tilsvarende Virksomhed i Stats-Kirken, at frygtede den nu end for Følgerne, var det dog meget for seent at trække sig tilbage, og jeg tør sige, at skrider den kun dristig frem, da høster den gyldne Frugter før den venter dem. I det *Attende* Aarhundrede, da Man i Kirken ved *Frihed* kun forstod Frihed til at *rive ned*, da skulde alle Regieringer gruet for den, men i det *Nitten* |A:125|de, da Man kun vil have *Frihed* til at *bygge op*, som Man synes bedst, nu skulde Regieringerne betragte den *kirkelige Frihed* som en Engel fra Himmelen, hvis Bygninger er alle gode, om ei for Evigheden, saa dog for Tiden. At Hr. |US:284|Biskop *Mynster* i Grunden er af samme Mening, sees deraf, at han vil have *Lærdommen fri*, men han ligger i Strid med sig selv, fordi han vil have *Aanden bundet*, og have Præsterne til at betragte en Præste-Eed fra det Syttende Aarhundrede, et Ritual saa stivt som noget Exercer-Reglement, og en forordnet, ufravigelig Alterbog, som “et gavnligt Aag og en let Byrde,” skiøndt de aldrig kunde træde i Kraft uden at tilintetgjøre al Frihed og levende Virksomhed. Det seer Hr. Biskoppen ikke, fordi Man gjerne synes, den *Lov* Man selv gjør er let at lyde, uden at betænke, at jo lettere for *Een*, des tungere for alle Andre.

Dog, Læseren kunde snart glemme, at jeg, i hele denne Indvending mod *Præste-Eden* og den *Lutherske* Præste-Vielse, slet ikke taler *min egen* eller det *Parties* Sag, Man tilskriver mig, men, som det synes, netop *Modpartiets*, og, som det virkelig er, *Sandheds*, *Ærligheds* og *aandelig* Friheds, derfor ogsaa *Christendommens* Sag, og den *Danske Stats-Kirkes*, der paa en saadan Grundvold vilde staae saa urokkelig, skinne saa deilig og virke saa velgiørende, som ingen aandelig Bygning kan, uden at staae i Pagt med *Folkelivet* og have et Herberge for den “*fremmede* |A:126|*Giæst*,” der kun dvæler hvor han kan *virke frit*. Har for Resten Nogen, som nu lever, modtaget vor *Lutherske* Præstevielse med Taknemmelighed, da var jeg iblandt dem, har Nogen aflagt *Præste-Eden* med hjerteligt Bifald og det alvorlige Forsæt at holde den, da var jeg ogsaa blandt *dem*, og kan endelig Nogen bevæge sig frit i alle vore Stats-Kirkes gamle Former, da kan ogsaa jeg det, saa hvad jeg for min Part *protesterer* imod, er kun det *Ny*, der, udsprunget af *individuel* Anskuelse, Smag og Reflection, altid, som *paatvunget*, maa for hver fribaaren Sjæl findes om ikke utaaleligt, saa dog ærgerligt og byrdefuldt, Alle til Skade og Ingen til Gavn.

Bispe- og Kirke-Vielse.

Jeg har alt i Forbigaaende anmærket, at *Bispe-Vielsen* er Hierarchiets *Hoved-Hjørnesteen*, hvorpaa jeg først ret er blevet opmærksom ved de saakaldte “*Oxforderes*” Bestræbelser for at sætte den “*Bispe-Ide*” i Kraft paany, der vel altid var den *Engelske Kirkes* Stolthed, men var dog siden *Stuart-Tiden* blevet død og magtesløs. Her er imidlertid ikke Stedet til at udvikle dette nøiere, da hvad jeg her maa protestere imod *ei* er den *ægte* Bispe-Vielse, men en Efterligning paa fri Haand, der, om den end var uden al Fare, dog er ligesaa uforsvarlig som stødende.

Det er nemlig ingenlunde den Høitidelighed, som i vort *gamle* Ritual kaldes “*Bispe-Vielse*,” og er, om ikke ganske passende, saa dog meget taalelig, jeg protesterer imod, men den *ny Formular*, Hr. Biskop *Mynster* foreslaaer, som er *væsenlig* forskiellig fra den Gamle, og paa fri Haand aldeles utilladelig. Da Høitideligheden allerede under Biskop *Münter* fik en ny Skikkelse, som jeg ikke kiender, veed jeg vel ikke, hvem der er Ophavsmand til hvad jeg maa bestride, men da Hr. Biskop *Mynster* selv siger, han vel foreslaaer nogle Forandringer, men finder sig “*ikke* foranlediget til at vende tilbage til det *gamle* Ritual,” bliver Sagen den samme⁴⁷.

Hvad jeg nu *protesterer* imod, er det Forslag⁴⁸, at *Superintendenterne* i den *Danske Stats-Kirke* skulde overantvorde hinanden “det hellige *Biskoppelige* Embede” og *give* hinanden “*Ret og Myndighed* som lovlig *forordnede* Biskopper i *Christi Kirke*.”

At nu dette er væsenlig forskielligt fra den gamle Vielse, hvorved *Danske Lov* blev Superintendenten *forelæst*, og det hellige Embed, som *deri* beskrives, blev ham overantvordet, med *Befaling* stykkeviis at forrette alt det, som var ham forelæst⁴⁹, det seer Man strax, og jeg turde ikke raade Hans *Danske Majestæt* til at tage Bisper af et *andet* Slags til Superintendenter i sin Stats-Kirke, men naar det behagede Majestæten, kunde jeg naturligviis *ikke* protestere *derimod*. Det er altsaa i denne Henseende ganske ligegyldigt, enten Kongelig Tilladelse til at bruge den paaankede Formular allerede er vundet eller først skal vindes, da jeg kun protesterer imod den paa den *Kirkehistoriske Sandheds* Vegne, der ingenlunde tillader Nogen at *overantvorde* et Embede i *Christi Kirke*, han *ei* selv har *annammet*. Kongen af Danmark har, som Loven siger, givet *Superintendenterne* i sin Stats-Kirke *Titel* af *Bisper*, og *Svane* førde selv *Titel* af *Ærke-Biskop*, men det faldt aldrig Danmarks Konger ind derved at kunne gjøre dem til andre Embedsmænd i *Christi Kirke*, end de ved den ordenlig

forplantede *Præste-Vielse* var blevet, og Superintendenterne, som burde have frabedt sig en *Titel*, de vidste, hørde til et eget Embede i Christi Kirke, de *ikke* beklædte, maae da i det mindste omhyggelig vogte sig for, paa Grund af den, christelig talt, *tomme Titel*, at tillægge sig selv *Biskop-Embede* i *Christi Kirke* med dets *Ret* og *Myndighed*.

Om der virkelig, som alle de *gamle* Biskopper, **|A:129** ligefra *Ignatius* har paastaet, og saavel de *Engelske* som de *Romerske* Biskopper endnu paastaae, følger en guddommelig *Ret* og *Myndighed* i Kirke-Sager med *deres Embede* i Christi Kirke, det er, som Man veed, et meget omtvistet og meget indviklet Spørgsmaal, hvorpaa vi ikke her vil indlade os; men det er *soleklart*, at *hverken* kunde Biskop *Münter* eller Johan *Bugenhagen* overantvorde noget *andet* Embede i *Christi Kirke*, eller give Nogen *anden* *Ret* og *Myndighed* i *den*, end de havde selv *annammet*, og Begge havde, som bekiendt, kun modtaget den *kirkelige Præste-Vielse*, med hvad *Ret* og *Myndighed* dertil maatte være knyttet, som da ogsaa var den Eneste, de kunde forplante. Har desuagtet Hr. Biskop *Münter* 1830 tiltaget sig *Biskoppelig Ret* og *Myndighed* i *Christi Kirke*, da kan Uforsvarligheden vel være undgaaet Hr. Biskop *Mynsters* Opmærksomhed, men bliver ligefuldt hvad den er, og skal allerede blot med Hensyn paa vitterlig kirkehistorisk Sandhed møde den *alvorligste Protest*.

Hos os vil vistnok de fleste Præster og maaske selv Hr. Biskop *Mynster* ansee Sagen for *praktisk ubetydelig*, og derom vil jeg ikke trættes, men vil heller ikke dølge, den er i mine Øine langt fra at være det, thi om det end slet ikke forandrede vore Superintendenters Stilling til Regieringen, enten de udlede deres Embede og dets Rettigheder af **|A:130** *Danske Lov* eller af gammel *Kirkeret*, saa gjør de dog, ved at tillægge sig det *Biskoppelige* Embede i *Christi Kirke*, Krav paa en aandelig Underdanighed og særdeles Lydighed for *Christi* Skyld, som hverken vi eller Menigheden skyldte dem eller kan forsvare at vise. Var saaledes Hr. Biskop *Mynster* ikke blot i *statskirkelig* men i *oldchristelig* Betydning min *Biskop*, da skulde jeg, efter min Overbeviisning, underkaste mig Meget, jeg i denne Bog har protesteret imod, og maatte ikke besvære **|US:287** mig derover hos den *verdslige* Øvrighed; nu derimod, da han i *Christi Kirke* kun er *Præst* ligesom jeg, har han vel al den *Myndighed* over mig, som *Danske Lov* eller Majestæten giver ham, men Forholdet er *aandelig* og *kirkehistorisk frit*. Ja, selv naar Sagen er alle vitterlig, saa Ingen ellers lægger Vægt paa den uforsvarlige Formular, saa har dog alle de, der bruge den og lade sig indvie derefter, *Ansvar* for Urigtigheden i samme Grad som de kiende den, og skulde den derfor blive *anordnet*, kunde ingen kirkehistorisk *veloplyst* Præst lade sig vie til Superintendent i den *Danske Stats-Kirke*; thi det er *soleklart*, at skal vore

Superintendenter være lovlig *forordnede* Biskopper i *Christi Kirke*, med hvad Ret og Myndighed deraf flyder, da kan de hverken selv gjøre sig dertil eller gøres dertil af den verdslige Øvrighed, men maae søge den *gamle Biske-Vielse*, hvor den er *ordenlig* og uafbrudt *forplantet*. Jeg har før anseet det for en *Feil af Luthera*^{A:131}*nerne*, at de ikke beholdt den, nu, da Tidens Tegn forkynde, den igien vil blive saare misbrugt, anseer jeg det for en kiærlig Styrelse af Forsynet; men i begge Tilfælde er den *selvgjorte* Biske-Vielse aldeles *ugyldig* og den *selvtagne* “Ret og Myndighed” i *Christi Kirke uforsvarlig*.

Af langt mindre Vigtighed er vist nok de *nye Formularer*, Hr. Biskop *Mynster* foreslaaer ved *Kirkers Indvielse*, især da han dog vilde tillade vedkommende Superintendent at gjøre de Forandringer, “Omstændighederne” fordrede; men dog kan jeg ingenlunde være enig med ham i, at en “Mangel” vilde være “afhjulpet,” ved at gjøre hvad hidtil var en *fri* til en *tvungen Sag*, ei heller kan jeg billige den Vigtighed, hans Formularer tillægge Indvielsen af “Menneskehænders Værk,” hvorom *Ritualet* i den *Danske Stats-Kirke* hidtil med Rette slet intet meldte.

At nemlig vore *Lutherske* Fædre ingen Vægt lagde paa “*Kirke-Vielsen*,” beviser, det var kun af gammel Vane, fra Pavedommets Tid, de endnu i daglig Tale tit kaldte Kirken af “Kalk og Steen” *Guds Huus*, men skulde vi nu igien begynde at læse over disse døde Ting, og Biskoppen “paa Embeds Vegne” indvie Murmesterens og Tømmermandens Værk “i Navn Gud Faders, Søns og Hellig Aands” til “et Guds Huus og Himlens Forgaard,” da maatte aabenbar Papisterne troe, vi var ^{A:132}paa gode Veie, som jeg anseer for meget daarlige⁵⁰.

^{US:288}Jeg troer gierne, Hr. Biskop *Mynster* herved slet ikke har tænkt paa andet end at gjøre Handlingen ret “høitidelig,” men deels er *vilkaarlig foreskrevne* Formularer neppe den rette Vei dertil, og deels er *Høitidelighed* ingenlunde Noget, vi maae kiøbe til enhver Priis, saa jeg kan slet ikke begribe, hvorledes Hr. Biskoppen, som dog ved Chorsdørren meget rigtig har anmærket at “Gud boer *ikke* i Templer, som gøres med *Hænder*,” ved Indvielsen saa ganske kunde glemme sig selv og hele det *Ny Testamentes* Tankegang om saadanne Ting⁵¹. Den *Lutherske* Grundsætning, at Guds Ord er lige kraftigt, *hvor* det saa end tales, og de høitideligst indviede Kirker kun kalkede Grave, naar Ordet fattes eller forfalskes, kan vist nok ogsaa mistydes og misbruges, men derfor maae vi dog visselig hverken sige om de døde hvad kun er sandt om de “*levende Stene*,” eller give en Kirke-Skik, vi selv optænke, Skin af en guddommelig befalet Indvielse med tilsvarende Værd og Virkning, som vi jo dog gjorde, naar vi indviede Steenhusene i det samme *store Navn*, som vi *døbe*, og bad den *Hellig Aand hellige dem*⁵².

Vil og tør for Resten Hr. Biskop *Mynster* ^{A:133}og de andre

Superintendenter i Statskirken bruge saadanne Formularer, da bliver Ansvarret jo deres Sag, men bede maatte jeg dog Regieringen ei at paalægge deres Eftermænd en saadan Byrde!

47

Bemærkningerne S. 51.

48

Ritual-Forslaget S. 90.

49

Det gamle Ritual S. 346.

50

Ritual-Forslaget S. 81-82.

51

Alterbogs-Forslaget S. 89.

52

Sammesteds og Ritual-Forslaget S. 82.

Indsættelse, Landemode og Visitats.

Disse hardtad splinternye Artikler, som Hr Biskop *Mynster* vilde have indført i et nyt *ufrageligt* Ritual, paastaaer jeg naturligviis, bør, allerede blot for *Nyhedens* Skyld, bortfalde, da det dog var alt for urimeligt i *Frederik* den *Sjettes* Aarhundrede at lægge Baand paa hvad der af aandelig Virksomhed selv i *Ludvig* den *Fjortendes* lodes frit, og fik vi nogentid *saadanne Bisper*, som Regieringen ikke engang kunde betroe til at holde *Landemode* under *Stiftamtmandens* Tilsyn, og *indsætte* Provster, som de vilde, *hvortil* nyttede da hele Ritualet! At nu *Provsterne* ogsaa skulde miste deres Smule *Frihed*, og at ingen *simpel* Præst herefter, med [|US:289](#) Provstens Tilladelse, maatte selv oplæse sit Kaldsbrev og sin Collats, det er overflødige Beviser paa Hr. Biskop *Mynsters* besynderlige Lyst til at *foreskrive*, som mindst maatte føies hos En af os, der jo ved "Ordets Tjeneste" har selv taget os al muelig *Frihed*, og maae have følt, det er *Aandens* Element.

Ved det Enkelte kunde vist nok være Endeel at erindre, men da jeg formoder, det dog i det Mindste [|A:134](#) vedbliver at være en *fri Sag* hvad *hidtil* lovlig var det, vil jeg saameget mindre her gaae i det Enkelte, som Hr. Biskop *Mynsters* besynderlige Ømhed for den *Latinske Kirke-Tale* let kunde friste mig til hvad jeg her med Flid stræber at undgaae.

Den gyldne Middelvei.

At det er denne, det Nittende Aarhundredes store Opgave, Hr.

Biskop *Mynster* ogsaa ved sit Forslag til et nyt Ritual og en ny Alterbog har søgt at løse, er umiskiendeligt, men at han aldeles har forfeilet den *gyldne* Middelvei, er, efter min Overbeviisning, ligesaa. En saadan Feiltagelse kan imidlertid selv den klogeste Mand uden Rødmen være bekiendt, da vi nys har seet, at selv *Engelskmændene*, der dog bedst maatte kiende den gyldne Middelvei mellem *Frihed* og *Trældom*, dog aldeles forfeilede den med Negerne, hvis Middel-Tilstand som "*Lærlinger*" kostede store Penge og var dog *Trældom*. At det nemlig var en saadan Middel-Tilstand mellem *Frihed* og *Trældom*, hvori Hr. Biskoppen vilde have *Præsterne* sat, saa "*Lærdommen* blev fri inden visse ei for snevre Grændser," men *Munden* blev *trælbundet* til *Formularerne*, hvori Hr. Biskoppen med Flid har stræbt at udtrykke Alt hvad han anseer for *Hovedlærdomme*, det har han selv sagt os, og at han desuden vilde i alle muelige Maader have os bundet til Aarstider, **A:135**Maaneder, Dage og Klokkeslet, ja, selv til den *Opstilling* af Konfirmanderne, han finder passende, det kan vi see, saa det blev et "*Lærlingskab*," hvis Frihed de Sorte paa hin Side Havet ei skulde misunde os. Vort *Lærlingskab* vilde desuden falde saameget tungere, som det paa den ene Side angik en Virksomhed af aandelig fri Natur, og paa den Anden ei skulde danne Overgangen fra *Trældom* til *Frihed*, men fra **FriUS:290**hed til *Trældom*, saa vi maae vel stritte imod, det bedste vi kan, og især maa en gammel Svend, som jeg, der slet ikke kan "lære om igien," kæmpe fortvivlet for sin smule *Tilværelse* i Stats-Kirken. Det burde vist Hr. Biskop *Mynster* betænkt, og enten seet til at hitte en anden Middelvei, der ikke var saa stenet, eller ladt det slæbe af, som det er, men da han nu ikke har gjort det, da jeg ikke har mindste Haab om enten at *han* vil ændse hvad *jeg* skriver, eller at Nogen i *Commissjonen* vil gjøre det giældende, saa maa det vel synes spildt Umage hvad jeg her har gjort, undtagen som et Vidnesbyrd for Efterslægten, at jeg ikke sov paa min Post. Jeg kiender nemlig meget godt den *statskirkelige* Afstand mellem *Biskoppen* i *Sælland* og *Præsten* ved *Vartou*, og den tilsvarende Forskiel mellem deres Indflydelse paa de offentlige Anliggender, om jeg end i *Literaturen*, hvor vor Lovgivning har nedbrudt Skillerrummet og hvor Navnene "*Mynster* og *Grundtvig*" jo immer følges ad, kan synes at glemme det. Jeg veed meget godt, at naar **ReA:136**gieringen først har overdraget Hr. Biskoppen at foreslaae et Ritual og en Alterbog efter sit Hoved, og givet ham Forsædet i den *Commissjon*, der skal prøve Forslaget, og sammensat *Commissjonen*, som han kunde ønske; da kan og vil *Majestæten* vel, om *Commissjonen* end ikke tilraader det, bære over med dem af sine *Præster*, som allerunderdanigst forestille, at de ved *Sacramenterne* umuelig med god Samvittighed kan gjøre de *Forandringer*, og kun med Livet i Hænderne gjøre det halsbrækkende *Springom* med *Texterne*; men der er liden eller

ingen Udsigt til at Regieringen skulde, som jeg ønsker, lægge hele Forslaget paa Hylden til *Bastholms, Bojsens* og *Balles*, slet ingen Udsigt til at Den, tvertimod Hr. Biskoppens Anskuelse af Stats-Kirkens Tarv, vilde tilegne sig min. Hvor vis jeg derfor end er paa, at en fuldkommen *aandelig Frihed* vilde skaffe Stats-Kirken de bedste Præster, ligesom den unægtelig aabnede gode Præster den skønneste og mest velgiørende Virksomhed, tør jeg dog for Øieblikket slet ikke vente et saadant *Mirakel*, og har kun sagt Alt, fordi den Herre, hvis Tjener jeg er, vil have det Lys, Han tænder hos os, til at skinne for alle dem "som er i Huset."

Ogsaa jeg vilde derfor gjerne foreslaae en *Middelvei*, naar jeg kunde finde en, der ikke lignede Gadernes i *Paris* og *Nyboder*, som er alt for langt fra at være gylden; men den Eneste, jeg kan øine, er *dobbelte* Formularer ved *Sacramenterne* og *Confirmationen*, [|A:137](#) *Sognebaandets Løsning* i [|US:291](#) *samme* Udstrækning, og *frit Valg* mellem vore gamle *Texter* og *Collecter* og dem, Hr. Biskoppen foreslaaer. Dette, og naturligviis Frihed for al *ny* Tvang, maatte nu vist nok alle *Upartiske* tilstaae, var en virkelig *Middelvei* mellem fuldkommen Frihed og slavisk Afhængighed, hvorved den Frihed, Regieringen alt længe har taalt, snarere indskrænkedes end udvidedes, men *ordnedes lovlig* og blev taalelig for *Menigheden*; men Hovedsagen: de *dobbelte Formularer* og *Sognebaandets Løsning*, har jo ogsaa Hr. Biskop *Mynsters* Stemme imod sig, saa det seer broget ud. Vilde imidlertid Hr. Professor *Clausen* og hans Disipler, hvad aabenbar tjende dem bedst, forsone sig med *Sognebaandets Løsning*, opgive Samvittigheds-Tvangen og nøies med selv at have Part i *Friheden*, da turde der vel endnu være Haab om, at enten Hr. Biskop *Mynster* gav efter for Omstændighederne, eller at Regieringen foretrak det almindelige Bifald for hans, lod Hr. Professor *Clausen* raade for de nye Formularer til *sine* Disipler, lod Kirkegiængerne vælge frit ved *Sacramenterne* og *Confirmationen* mellem dem og os, og saae da, om ikke Sagen vilde jævne sig selv over hele Landet, som det er soleklart, den vilde det i Hovedstaden. Det er derfor kun de saakaldte *Liberales* Gru for *Menigmands aandelige* Frihed, eller indgroede Nag til Alt hvad der kommer fra mig, som [|A:138](#) giver Kirke-Sagen et fortvivlet Udseende, men hvorfor ikke haabe, at netop ved denne Leilighed, da *Friheds-Tabet* ved de *Mynsterske* Formularer er vist, og *Magt-Vindingen* over de Umyndiges *Sjæle* ei mindre tvivlsom end papistisk, *Hovedmændene* kunde give Fornuftgrunde Magt og finde sig i Billighed! Vist nok vilde de *Clausenske* Formularer i *Alterbogen* være en Torn i Øiet paa mangan *gammeldags* Lutheran, men naar de betragtede dem som Prisen for at sikkre sig selv og deres Børn det *Gamle* i Stats-Kirken, maatte og vilde de slaae sig til Ro. Ligeledes vilde *Sognebaandets Løsning* støde endeel Sognepræster af *alle* Partier, men det vilde i Regelen kun være de *Uduelige*, de *Dorske*, de

Magelige og de *Herskesyge*, som Regieringen aldrig kan sympathisere med, og de *Enkelte*, der kun af en vis *Ømfindtlighed* eller af fantastiske *Skrækkebilleder* er indtagne mod Friheden, vilde snart finde, den er slet ikke farlig, men vidunderlig beroligende for enhver *dygtig* Præst, der ønsker at hans Sæd maa voxe og bære moden Frugt, naar hans Læber forstumme. *Kiøbenhavn* beviser det noksom, hvorlidt det er at befrygte, Man |US:292| paa *Landet* vil skareviis forlade nogen *taalelig* Sognepræst, og enhver alvorlig og retsindig Præst maa jo finde, at om det end var af de *allersletteste* Grunde en Sognemand forlod hans *Skriftestol* eller lod sit Barn gaae op at læse hos en anden Præst, kunde han dog al|A:139|drig noget *Øieblik* ønske med *verdslig Tvang* at hindre ham deri, saa det er kun den idelige Forbytning og Forvexling af *Christi Kirkes frivillige* og *Stats-Kirkens tvungne* Medlemmer, af *Aandeligt* med *Verdsligt*, af det moralsk *Ønskelige* med det borgerlig *Tilladelige*, og endelig af det *Tilladte* med det *Befalede*, det *Utilraadelige* med det *Forbudte*, der endnu forvirrer saadanne Mænds Tanker om Sognebaandets Løsning. Her, i Tanke-Gangen, findes da visselig en *gylden Middelvei*, der skiller ad hvad ei uden største Forvirring og reen Fordærvelse kan sammenblandes, og som jeg derfor inderlig vil ønske, alle mine ædle Landsmænd og især Medtjenerne i Stats-Kirken snart maatte finde og dristig følge, da jeg er vis paa, det skulde aldrig fortryde dem enten i Tid eller Evighed. Man har snakket og skrevet saalænge om en "*christelig Stat*," til sand og levende Christendom er nær ved at blive husvild og fredløs i alle Stater, saa hvor Man ikke med det *tomme* Navn vil erklære det *virkelig Tilsvarende* aaben Feide, maa man dog endelig huske, at enten er *Stat* kun en Titel for hele det Borgerlige Selskab, og da er *ingen Stat christelig*, eller det er en Titel for *Øvrigheden*, og da veed Man, den kan Ingen paatvinge sin eller fratvinge deres Tro, eller det er Navnet paa en *luftig Idee*, som den virkelige *Øvrighed* og alle det Borgerlige Selskabs Medlemmer dog vel ikke skal opoffre sig for. Det Rige, *Christus* har stiftet, er vist nok en *christelig* |A:140|*Stat*, men, som vi Alle veed, *ikke af denne Verden*, saa den bestaaer kun ved *aandelig Frihed* og bekæmpes derfor netop ved *al Samvittigheds-Tvang*, om den end øves under det allerchristeligste Paaskud!

Den Graahærdede, som bar *Danmarks Krone* for et Aartusinde siden, i *Ansgars Dage*, han gik altsaa den *gyldne Middelvei*, vi maae ønske fulgt af de Danske Konger baade nu og herefter til Verdens Ende, idet han gierne vilde lade *Evangeliet* have frit Løb og føie "*Christus*" i hvad han kunde, uden at glemme, hans Krone var et *Vølunds-Værk* fra *Hedenold*, og *Dannemænd* lige trængende og lige berettigede til *Hjerte-Frihed* og til en mild og faderlig Styrelse, enten saa *Vøluspa* eller *Julevisen* klang bedst i deres Øren, |US:293|enten *Valhal* eller *Paradis* syndes dem det rette *Gladhjem*! I

Pavedømmets Dage og lige til Vores forlod Man denne gyldne Middelvei, og gik til den Yderlighed at ville paatvinge hele Folket Christendommen og dens Paradis, og det var *Hoved-Aarsagen* til den *Ligegyldighed* for Kirken og alt *Guddommeligt*, som herskede næsten enevældig ved dette Aarhundredes Begyndelse, og hersker, skiøndt bekæmpet og svækket, i Grunden endnu. Under denne Ligegyldighed var Regieringen nær gaaet til den anden Yderlighed og havde stræbt at paatvinge Folket hvad de unge Præster kaldte *Naturligt*, med Udelukkelse af *Evangeliet* fra *Ansgars* og *Luthers* Dage, og Tiden har viist, **A:141** at denne Yderlighed var ligesaa lidt efter Folkets Hjerte, som til Stats-Kirkens Tarv eller Øvrighedens Fordeel, saa nu er vi Alle enige om, Man maa gaae en *Middelvei*. Det nytter imidlertid ikke, saalænge vi er høist uenige om *hvilken*, og næsten Alle ansee *den* Middelvei, de selv i deres Tankegang stræbe at holde mellem det gammeldags *Christelige* og det nymodens *Naturlige* eller *Fornuftige*, for at være den, Regieringen skulde *paatvinge* hele Folket, medens *Middelveien* for en *verdslig* Øvrighed dog altid er *hverken* at *befale* eller *forbyde*, *indføre* eller *afskaffe*, men *tillade*, tilskynde eller fraraade, en Middelvei, der selv i mange verdslige Ting vilde være gylden, og er i *aandelige* og *hjertelige* Ting den eneste Rette og Forsvarlige.

Betragter man desuden de *tre* Middelveie i den religiøse og kirkelige *Tankegang*, der i den sidste Menneske-Alder have stræbt at gjøre sig giældende, kiendeligst vel hos Hr. Biskop *Mynster*, Hr. Professor *Clausen* og *mig*, da seer Man strax, at Regieringen, ved at ville paatvinge Alle *een* af disse, træder i Modsætning til *To*, hvad aldrig kan være den gyldne Middelvei. Jeg veed nok, at Hr. Biskop *Mynster* aldeles overseer *mig* og tager kun lidt Hensyn paa Professor *Clausen*, men, Man kalde det hvad Man vil, saa troer jeg dog, at jeg ikke blot staaer i et andet Forhold til den Danske Literatur men ogsaa til den Danske **A:142** *Menighed*, end enhver anden Præst ved *Vartou* vilde, og at dette Forhold slet ikke forandres ved at oversees. Hertil kommer, at af os *Tre* er jeg dog nok den *Folkeligste*, saa da jeg *slet* *Intet*, enten Nyt eller Gammelt, vil have *Præsterne* eller *Folket* *paatvunget*, men protesterer mod enhver ny Tvang og stemmer for, at baade det *Christelige* og det *Naturlige* skal have *Frihed* til at virke, udvikle og klare sig med *aandelige* Midler, uden Nogens Ulæmpe, **US:294** saa tør jeg mene, min Stemme kunde i dette *ene* Stykke have mere Vægt end baade Hr. Biskop *Mynsters* og Hr. Professor *Clausens*, som jo desuden neppe kan enes om *hvad* de vil have os Alle *paatvunget*, da Begges *Individualiteter* dog ei kan blive Lov i *Stats-Kirken*.

Hvad endelig *Stats-Kirkens* Tarv angaaer, som det dog vel er at tækkes Folket og virke velgiørende, altsaa *aandelig* og *hjertelig*, paa det, da kræver den jo dog aabenbar ikke det gamle stive Formular-Væsen, som gjorde den kold og kiedsommelig, men det fri og

levende Ord, som i den sidste Menneske-Alder har begyndt at oplive og opvarme den paany, og naar Hr. Biskop *Mynster* nu troer det Modsatte, da gjør han sig selv Uret, thi hvem har mesterligere skildret de Forhaabninger, man knytter til *nye Formularer* end Præsten i *Spjellerup*, da han skrev: det anordnes efterhaanden paa forskellige Steder, at flere Timer, hvilke det tilforn ansaaes nødvendigt eller **A:143** nyttigt at anvende til den offentlige Gudstjeneste, ikke mere skulle bestemmes dertil, og Fornødenheden synes ofte kiendelig nok at have foregaaet Anordningen, da de der skulle høre, ikke komme tilstæde, da de, der skulle tale, ikke vel vide, hvad de saa ofte skulle finde at sige; og i de Timer, der endnu bruges dertil, sees vore Kirker alt tommere og tommere. Det er aabenbart, at dette Phænomen maa have sin Grund i nogen Tænkemaadens Forandring; det være sig nu, at denne Forandring er til det Bedre eller til det Værre, saa have dog de, der offentlig tale om deslige Gienstande, ikke ligegyldig kunnet ansee dem, efterdi de for det meste er de samme, hvis Embede det er at forestaae Gudstjenesten, og som derfor snarest og ubehageligst maatte fornemme den tiltagende Eensomhed paa de hellige Steder. Hvori man end ellers troede at maatte søge Grunden hertil, saa var man dog næsten almindelig enig om, at en af de fornemste var Gudstjenestens *uhensigtsmæssige* Indretning. *Prædikenen* var i lang Tid anset for det vigtigste Stykke ved den offentlige Gudsdyrkelse, hvad var rimeligere, meende man, end at de *mystiske* Lærdomme og de *orientalske* Udtryk, der fandtes i disse, endnu dertil udstrakte i en trættende Længde, maatte afskrække Tilhørerne. Saasomt denne Klage begyndte at blive almindelig iblandt Prædikanterne selv, maatte ogsaa det, hvorover man klagede, snart blive afhjulpet, efterdi det jo stod i Disses egen Magt, hvorledes de vilde prædike; naar man begyndte forsigtig, naar **A:144** man udholdt det første Skrig, saa var Alt vundet; virkelig blev ogsaa **US:295** Lærdommene, der foredroges, efterhaanden hvad man kaldte fattelige, Udtrykkene, hvori de foredroges, hvad man kaldte populære, og *Talerne kortere* men *Kirkerne tommere*. Hvad var ogsaa rimeligere, end at man maatte savne Tilhørere, saalænge *Psalmerne*, der slet ikke var gaaet frem med Tiderne, var saalidet passende til Talens Aand og til Menighedens Oplysning? En Forandring heri var forbundet med flere Vanskeligheder, den skedte derfor og senere, men skedte dog, uden at det derfor synes, som havde de nye Sange lokket flere til at synge. Men Feilen ved vor Gudstjeneste bestaaer ikke i dette eller hiint Enkelte, dens *Indretning* er blevet i Tider, hvis Tænkemaade var saa grundforskjellig fra vores, den maa derfor omdannes fra Grunden af, at den kan passe sig til sandselige, oplyste Mennesker: *Liturgiens Forandring* synes en *almindelig Trang* som den er et *almindeligt Ønske*. Maaske kunde en hemmelig Frygt indsnige sig, naar man

saa dette Ønskes Opfyldelse alt for nær; thi hvad om dette *sidste, radicale* Middel ogsaa manglede den tilsigtede Virkning, hvad om det uheldige, gienstridige Phænomen endda vedblev? hvad havde man da endnu at gjøre, uden at see til, eller i det høieste at *prædike derimod* — for de *tomme Stole*? — Men Haabet er Menneskets tro Ledsager, og sjelden har Nogen, som først begyndte at *bygge paa Sand*, afladt dermed; den offentlige Gudstjenestes [|A:145](#)Forandring synes at være blandt de kiæreste Forestillinger, hvormed især geistlige Forfatteres Iver nu beskæftiger sig.

Saavidt Præsten i *Spjellerup*, og hvad er nu i denne Henseende skedt siden 1806? Enstund indrettede enhver Præst, som gad, Gudstjenesten omtrent efter sit eget Hoved, men Kirkerne blev i det Hele *tommere*, Ligegyldigheden kiendeligere. Efterhaanden kom endeel yngre Præster, der, ligesom *Mynster* og jeg, holdt sig til de *gamle Formularer*, men det gjorde heller ingen kiendelig Forskiel, saa kun hvor Præstens *fri Tale* var mere levende og indtrængende, blev der Kirkegængere, og Man havde derfor aabenbar opgivet Haabet om at befolke de tomme Kirker med nye Formularer, da den Vægt, jeg lægger paa “*Daabs-Pagten*” frembragde Protest mod endeel Præsters Forandringer af den, hvorpaa Hr. Stiftsprovst *Clausen* fandt det nødvendigt, at disse Forandringer blev *loumæssige*, og androg med Endeel af Hovedstadens Præster paa en forandret Alterbog. Derved kom Sagen i en Slags Bevægelse paany, men en saa sneblemæssig, at den neppe var kommet et [|US:296](#)Skridt frem, hvis ikke Hr. Dr. *Mynster* var blevet Biskop i Sælland og havde, mod al Formodning, taget sig ivrig af den, og see vi nu hen til *Daabs-Pagten*, som var det Eneste, begge modsatte Partier ved denne Leilighed lagde Vægt paa, da valgde han en Middelvei, der maatte være dem begge, om ikke lige [|A:146](#)utaalelig, saa dog noksom ærgerlig, da Pagtens Ord indskærpes, men rykkes ud af den naturlige og nødvendige Sammenhæng med Daaben, og hvordan kan da enten Hr. Biskoppen eller Nogen mene, at en ny Alterbog, som i Øvrigt Ingen havde nogen Længsel efter, og et nyt Ritual, som maa støde alle fribaarne Naturer og dygtige Præster for Hovedet, vil gjøre mindste Gavn eller ikke meget mere stor, maaske ubodelig Skade! At de ingeniunde vil fylde de *tomme Kirker*, forudsætter jo ogsaa Hr. Biskoppen selv udtrykkelig, da han endog har fundet en Rubrik for *dem* nødvendig i *Ritualet*⁵³, og da han foreskrev Præsten næste Søndag efter at *Kirken* var *lukket* af Mangel paa Tilhørere, i sin Prædiken paa passende Maade at foreholde “*Menigheden*” hvad der saaledes var forefaldet; hviskede da ikke Præsten i *Spjellerup* til ham “hvad havde man da endnu at gjøre uden at see til, eller i det Høieste at prædike derimod — for de *tomme Stole!*”

Og nu *Sognebaandets Løsning*, som aabenbar er det Eneste, der muelig kan hindre vor Almue fra daglig enten at synke dybere i *Ligegyldighed* for Himlen, eller separatistisk at fjerne sig længere

fra Stats-Kirken; Sogne-Baadets Løsning, hvis Modstandere maae tale ligesaa naiv |A:147| om Hengivenhed til “Stats-Kirken,” som Man nys talde om Hengivenhed til “Fædrelandet,” maae aldeles tabe den *store Eenhed* og det opløftende *Fællesskab* af Syne, for at stirre paa de tusende Kirkesogne som *ligesaamange* for Sognefolkene ene saliggjørende Stats-Kirker; *Sognebaandets Løsning*, der til *enhver* Tid vilde være Stats-Kirkens Tarv, og er nu dens eneste muelige Redning, det skal nu ogsaa have *Sællands* Biskop, der netop maa see paa *det Hele*, og Biskop *Mynster*, som kan overskue det Hele, *imod sig!* Hvor underligt! Hr. Biskoppen har sagtens glemt det for længe siden, men jeg husker det grandt, at da jeg, som ung Capellan, mødte *Spjellerups* berømte Præst paa sin Reise til “*Frue Kirke*,” anmærkede jeg, at han i *Kiøbenhavn* maatte savne det skønne Forhold mellem *Landsbypræsten* og hans *Sognefolk*; |US:297| men den erfarne og betænksomme Præstemand svarde mig meget træffende, at Forholdet til en “*fri Menighed*” turde være nok saa meget værd. Tiden har klarlig viist, han spaaede ret, og jeg har alt længe sandet hans Ord, men Hr. Biskoppen synes ikke blot at have glemt dem, men *Betingelsen* for hele hans store, velgjørende Virksomhed; selv i *Hovedstaden* synes det nu ham og hele det Kiøbenhavnske Ministerium, saanærsom Præsten ved *Vartou*, tvivlsomt, om den *Frihed*, der ogsaa betingede en *Mynsters* Virksomhed, har gjort mere Gavn end Skade!!

|A:148| Dog, Alt under Solen har en Ende, saa min Bog maa ogsaa have en, og til Slutning vil jeg af mit Hjerte ønske Hr. Biskop *Mynsters*, som mig synes unaturlige, Forblindelse i Kirke-Sagen en snar og lykkelig Ende!

Ja, at Man 1806 kunde troe, Stats-Kirken trængde kun til en ny Alterbog, for at blive ung igien, var vist nok latterligt, men at *Formanden* for de Leende, naar han blev *Sællands* Biskop, skulde foreslaae det samme Middel under langt mere fortvivlede Omstændigheder, det er bedrøveligt, og saameget urimeligere, som en heel Menneske-Alder siden har viist, at nu hjælper intet Sort paa Hvidt, men vel det *fri og levende Ord*. Eller, var det vel meer hos vor berømteste Taler end hos mig, Man gik i Kirke enten for *Messens*, eller *Textens* eller de anordnede *Formularers* Skyld, eller kunde og vilde Nogen af os under det *Syttende* Aarhundredes Kirke-Aag været hvad vi var for vore Tilhørere!

Kan Hr. Biskop *Mynster* dog slet ikke sympathisere med mig i den Tankegang, at det var en daarlig Triumph for Nogen af os, efter en heel Menneske-Alders levende Virksomhed med det vingede Ord, at faae vor “*Gravskrift*” altid kiedsommelig og tit harmelig, ei sjelden kun for “to Personer foruden Kirkesangeren og Skolebørnene,” læst op i alle Landets Kirker; men at der er en *anden* Triumph, ei blot os, men det store *Evangelium* værdig, som vi, hver med sine naturlige Egenheder, |A:149| men dog Begge levende og

virksomt forkyndte: *den Triumph*, at hvad Man kun forgiæves ventede af ny *Formularer, Cantater* og alskens *Mechanisme* og *Skuespilkonst*, det udrettede *Aanden* ved os under de gamle *Former* med det evig unge, fri og levende *Ord*! Det er jo dog vist, at kan denne *Aand* komme til at hvile paa Mange af vore *Disipler* og *Afløsere*, saa ogsaa de, opflammede for hvad de selv troe og finde *Hvile* i, tale frit og levende derom, som det falder *dem* naturligt, *da* vil den [|US:298](#)*Danske Stats-Kirke* hæve sig *forynget* og ligesaalidt som de *Huse*, hvor vi talde, fattes *Søgning* af dem “hvis *Sjæl* vil leve,” og *da* vil denne *Stats-Kirke* være et levende *Mindesmærke*, stort nok, ei blot for os *Begge*, men for den *Vittenbergske Kirkefader*, vi bøiede os for! Kunde dette ikke skee, da skulde vi helst ønske at glemmes i *Stats-Kirken*, men kunde dog allermindst ønske at huskes, som dem, der ved at paatvinge Alle deres eiendommelige *Tankegang* og *Udtryksmaade*, selv nedrev hvad de opbygde, og kvalde i *Fødselen* det ny, *aandelige Liv*, *Folke-Naturen*, ei mindst ved *Ordet* paa deres *Læber*, havde undfanget!!